

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

X. évfolyam – 2015. december

SZENT HELYEK, SAKK ÉS VILLAMOS
Kiállítások Nyíregyházán

VENDÉGSÉG
*Imreh Sándor, Ifj. Kovács Géza, Madár János, Németh Júlia,
Pálfy Julianna, Páva Szilárd, Rácz Gábor, Serfőző Attila,
Solymosi Gábor, Sólyom Sándor, Tar Károly, Vincze László*

MARGÓ
*Csontos János Angyaldekameronja
Italo Calvino és a „nyitott mű”
A 150 éves Csokonai Színház és a „Magyar Faust”:
Nagy Sándor Zoltán grafikái; Krúdy Gyula Csokonai színházáról*

MESEHŐSÖK TALÁLKOZÁSA
Vitéz Kata és Vitéz Anna meséi

ÚJ SZOBROK ÉS TÁRLATOK
VERSEK A KERTBŐL

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

68–69. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, X. évfolyam; 2015. december
(68–69. kötet; 51. megjelenés)

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

📍 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható
a *www.licium.hu* oldalon és az *Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívumában (www.epa.hu)*

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a 163/2314/2/2011. számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben, egyes múzeumokban, művészeti galériákban és közművelődési intézményekben, civil szervezeteknél, irodalmi kávéházakban, a Holló László-emlékhelyeken, a debreceni BLONDEX Művészellátóban, egyes kulturális és képzőművészeti események helyszínein.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 68–69. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2015. NOVEMBER 15-ÉN VOLT.

Reflexiók, köszöntések

„Fennállásom” 50. évfordulója alkalmából közölte a Csontos János József Attila-díjas költő, író és publicista által velem készített interjút a Magyar Napló szeptemberi száma, „Minden írás nyomozás” címmel. A sokirányú tevékenységre utaló kérdésre reflektálva mondtam: „Újságíróként a világ és az ember kapcsolatát faggatom; a tudományos kutatások során problémákat vetek föl és téziseket fogalmazok meg, és megpróbálom ezeket bizonyítani; költőként saját magam után (is) nyomozok.”

Köszönet a megjelenésért és Varga Józsefnek a címlapfotóért!

Visszhang az Agriában és a Magyar Időkben

SZAKOLCZAY LAJOS József Attila-díjas irodalomtörténész, művészeti író, kritikus az *Agria* folyóirat őszi számában közölt (számomra igen megtisztelő/megható) értő és érző kritikát a 2014. évi ünnepi könyvhétre napvilágot látott *Angyalkapuk és szövegjáratok* című tanulmánykötetéről. Már abban is sokatmondóan utalt az év elején megjelent *Kis esti könyv* című (Máraival szólva) prózai epigrammagyűjteményre. Váratlan és utánozhatatlan gesztus volt tőle, hogy ennek a kis kötetnek aztán külön írást szentelt a *Magyar Idők* című napilapban közzé tett méltatásban szeptember közepén! (Az *Agriában* publikált kritika egyúttal *Utószó*ként került be a szintén a miskolci *Felsőmagyarország Kiadó* gondozásában december elején megjelent, újabb több mint 30 tanulmányt és esszét tartalmazó *Angyalok a labirintusban* c. kötetbe; az ajánlást és bevezetést a két szerkesztő, Kődöböcz Gábor és Bertha Zoltán irodalomtörténészek írták.)

OUTDOR LEVEL
IMREH SÁNDOR GRAFIKÁJA

(Ha egyszer még...)

*Ha egyszer még valakit
megszeretnék, arany hídon
sétálnék hozzá a víztükör felett.*

*Elringatnám ölében
az éjszakát, és reggelre
arrébb mozdítanám a kék hegyet.*

*Adnék egy csillagot minden
gyereknek, s a lányoknak ezüst
nyoszolyát ígérnék a Holdban...*

*elmesélném, hogy farkasokkal
vacsoráltam, és óriás-
szelídítő voltam.*

*Pislogó fény vállára
hajolnak rá majd az esték,
míg arany hídon lépkednék
hozzá a vágyban: ha egyszer
még valakit megszeretnék.*

(2015 júliusában, UZONYI FERENC debreceni műtermében)

SZENT HELYEK, SAKK ÉS VILLAMOS

*Homoródi Éva, Molnár Dóra Eszter és Szepessy Béla tárlata;
Nyíregyháza 2014/2015. évi képzőművészeti ösztöndíjasainak
beszámoló kiállítása a Pál Gyula Teremben*

Van valami különös bája annak, mikor tulajdonképpen egy véletlen rendezi egymás mellé az olyan alkotó emberek műveit, akik egyébként jól ismerik egymást – összeköti őket a munka és hivatás, a hely és a hely szelleme; mindannyian a teremtő provinciális lokalitás egyetemességre kacsintó értékeinek konok letéteményesei, továbbörökítői.

Az elmúlt esztendőben hárman nyerték el Nyíregyháza városának egy évre szóló képzőművészeti ösztöndíját, három szuverén alkotói világot képviselve. Nem volna meglepő, ha a három megvalósult programot nem tudnánk valami módon egymáshoz kapcsolni. Nem volt ugyanis meghatározva művészeti ág, műfaj és téma sem. S lám, mégis szervesül egymáshoz a három pályázati beszámoló sorozat: Molnár Dóra Eszter *Gátlások* címmel elkészült installációi, Homoródi Éva *Jelek–Helyek–Épületek* című, kilenc tételből és egy szintézismunkából álló, vegyes technikájú ciklusa és Szepessy Béla – szintén vegyes technikájú, a többi közt metszetet, ecsetrajzot, nyomatot, akvarellt ötvöző, tíz állomásból felépített (régii nyíregyházi villamosmegállók mentén szervezett) ciklusa, amelynek a „*A vágy villamosa – a villamos vágya*” címet adta.

Homoródi Éva és Szepessy Béla a város személyes és közösségi szakrális tereinek vonzásában elgondolt ciklusait a jelenben ébredő hiányt kifejező nosztalgia, a látvány, emlék vagy éppen az áhítat illeszti egymás mellé. Ám Molnár Dóra Eszter ugyanúgy a lokalitáshoz kötődő életérzéseket fogalmazza meg, csak ő nem a környezet allegóriáját választja a művészetet és valóságot összekapcsoló játék keretként, hanem magát a játékot emeli át a művészi kifejezés generatív nyelvtanába. – Miről is van szó pontosan?

Ami összeköti a három alkotói karaktert, illetve a pályázati anyagokat: a *szakralitás, az önreflexió és ironia* jelenléte, művészi önkifejezést szervező ereje a vidéki város egzisztenciájában. Nincs most mód a művészet szakrális alaplényegéről beszélni, azt azonban különösebb érvek nélkül is fogadjuk el, hogy minden jó (igaz/i) művészet ünneppé varázsolja a hétköznapit. A hétköznap profánnal szemben az ünnepi a szent helyzetet – a szakrális helyet és időt – reprezentálja. A művész háttérbe szorítja a hangulatot, a hangsúlyt

a megváltást hozó áhítatra helyezi. Tehát nem a megkönnyebbülést, hanem a megismerést (önismeretet) szolgálja. Az áhítat érzelmi azonosuláshoz, majd katarzishoz vezet. Az áhítat a megtisztulást s a jobbá válást segíti, a hangulat ellenben csak a hangulatváltozást.

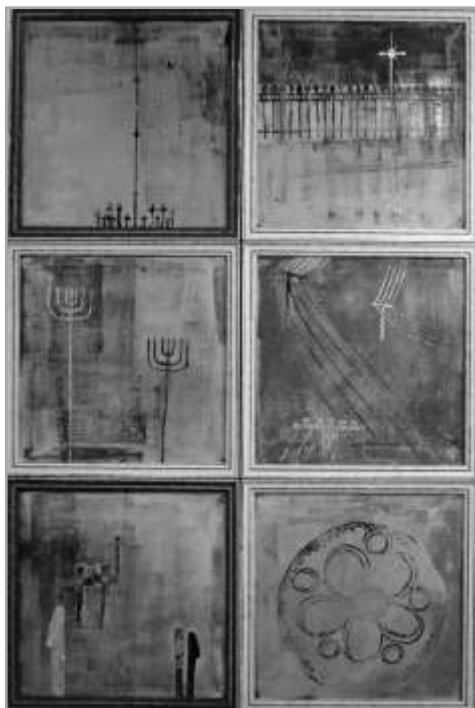
Ebben a minőségében a szakrális jelleg általában az irgalommal társul – tudniillik, az emberi sors jelenik meg az isteni perspektívában. Nyugodtan megkérdezhetjük ezért, hogy miként fér össze vajon az irgalom az íróniával.

Egyrészt az írónia/önírónia nélkülözhetetlen a valódi önmegismeréshez, másrészt a világot sem tudjuk definiálni az írónia nélkül – nehéz volna pl. elviselni a felismerést: mennyire kiszolgáltatottak vagyunk ebben a gyakorta káosznak tűnő teremtett mindenségben, s hogy a rendet és biztonságot most épp’ Nyíregyháza, a helyek ritmusa, a villamos vágya vagy a sakktábla jelöli.

Pedig erről van itt szó: Homoródi Éva, Molnár Dóra Eszter és Szepessy Béla is azt bizonygatja a maga művészi eszközeivel és szent elgondolásaival, hogy ez a Nyíregyházának nevezett lokalitás itt rejtje magában – a múltjában, jelenében és az álmodozásaiban, a szakrális helyeiben és szimbólumaiban, kapcsolatrendszerében, a rendjében és következtelenségei közt, nyilvános tereiben és rejtett sóhajtású zugaiban – az egyetemességet.

Emeljük ki ebből a szimbólumot. Homoródi Éva választott (s teremtett) jelképe, némi képzavarral: egy fajta ökumenikus ikonosztázium, különböző felekezetek szimbólumaival jellemezhető szakrális helyek és ama különleges áramvonalak sorozata, melyek az ember fizikai léte és metafizikai valósága között magasan feszülnek. Ez esetben (– és szó szerint is) magasfeszültségek formájában, melyek a kompozíció ritmusát szolgálják csakúgy, mint például egy homlokzat, az ablak és torony, a kovácsoltvas kerítésrészlet. A visszatérő motívum azonban az irgalomhoz vezető szakrális megértés profán szimmetriáját hangsúlyozza; ha úgy tetszik: hétköznapi szükségleteinket reflektálja a művész a magányos és közösségi imahelyek ritmusában.

Homoródi Éva képei – „ritmusok, nyugalom és mozgalmasság, sík és tér, kedves részletek”, amelyek a városhoz kötik – csak első pillantásra tűnnek hangulati beszámolóknak, a másik olvasati szinten már megérezzük a költői erővel jellemzett belső viszony karakterét: hogy a személyesség és identitás miként komponál együvé fölvillanó emlékrészleteket, s hogyan választja ki a helyet definiáló jeleket. Az önálló képek szimbólumai párbeszédet folytatnak egymással a háromszor hármas osztású nyitó (vagy szintetizáló) kompozíción: zsidó menóra és református szélkakas, katolikus monstrancia, a rózsablak, csónakfejfa és szíves kereszt a temetőben, torony és korpusz, az égbe suhanó

magasfeszültségű vezetékek – várakozások, csöndek és ívek, ritmusok: a szakrális kommunikáció metafizikai sistergése az éterben...

S ami talán a legfontosabb kérdés: ezek a külső terek – az elmosódó *hát*-terek, az élesedő ritmusok –, a transzcendens létezés megélésének sokfélesége, a fényel körbehatárolt spirituális birodalmak hogyan tükrözik és milyenné formálják a belső tájakat, s a városfantázia fölépíti-e végül az egyéniséget.

HOMORÓDI ÉVA:
JELEK – HELYEK – ÉPÜLETEK I–IX.
(2014/2015... RÉSZLET)
LENT: MOLNÁR DÓRA ESZTER
INSTALLÁCIÓJA (GÁTLAGOS CIKLUS)

Molnár Dóra Eszter kettős játékot folytat: a *Gátlások* c. sorozatban a két-három évvel ez előtt megtalált sakk allegóriát ötvözi a futógáttal. S rögtön itt az ironia benne: a szellemi sport és az intenzív fizikai teljesítmény, a sakk és a gátfutás; – és mit kapunk, amikor a kettő találkozik: a stratégia korlátaira kell figyelniük.

A „gátlások” a kapcsolatok szintjén is jelentkeznek: pl. az egyén a közösségi térben szembesül önmegvalósításának korlátaival, s a párkapcsolatok világában szintén érzékelhetők a megértés /megismerés korlátai. A „*Képeket írni szavakat rajzolni*” projekthez készült korábbi ciklusa olyan ártatlan jelképeket is egyértelműen ruházott föl párkapcsolati elemekkel és jelentéstartalommal, mint a hímszórámafüzérbe komponált óvodai címkék. Asszociatív hozzáállásának kicsengése volt a ciklus: a társadalmi és személyközi elvárások irreális (cinikus-abszurd) jellegére kívánta fölhívni a figyelmet.

Ezúttal a nemek közötti játékot a stratégia szintjére emeli Molnár Dóra. A projekt kíséretében írja, hogy a sakk nemcsak stratégiai játék, de az emberi gondolkodás szimbóluma is, amely az ő jelképrendszerében a nemek közötti időtlen játékot jeleníti meg.

„A sakkjátszmák lényege – fogalmaz a művész –, hogy érzelmeinket háttérbe szorítva, túljárjunk a másik eszén. A cél: megfogni ezt az időtlenséget és az ellentmondást az emóció, a psziché és a tudatos tudat között.” Három színtről van tehát szó: az érzelem és értelem mellett az archaikus ösztönöket és transzcendens vágyakat ötvöző lelki minőségről.

Molnár Dóra Eszter grafikai készítéseit most még inkább háttérbe tolt (visszakanyarodott szobrászati, térinstallációs tanulmányaihoz), s a grafikai látomás csupán tervként jelent meg előtte, a rajz fekete–fehér világa a sötét és világos sakkfigurákba (jin/jang, férfi/nő, király/királynő, lomb és gyökér, jövőre nyitott jelen és múlt kettős képei[be]) helyeződött.

Noha a nemek közötti játék sorozatának konceptuális alapja, nem tér ki külön a nemi szerepekre – a meztelen sakkfigurák még gyerekek, androgyn lények –, és azért sem, mert a sötét és világos pozíciók a játszmák során is cserélődnek. A gátak és gát-lások egyrészt a másikkal szemben fogalmazód-

nak meg, illetve a sakktábla és a táblán túli világ között. Fölmerülhet ugyan a kérdés, hogy van-e önálló élete a figurának, vagy csupán a játékos, és maga a játéktér a fontos, a hangsúly azon van, hogyan éljük meg a sötét és világos bábuléttünket a kapcsolatok játéktérében. Hogy szimmetrikusak-e mozdulataink, van-e esélyünk harmóniára, uniformizálódnak vagy hierarchikusak a szerepeink, s milyen a bábu hiánya... És kritikai csattanóként szembesülünk a gátlások fő okával: hiába ugorjuk át a gátat, ha szétlapul az ábrázatunk és a szívünk a gát mögött magasodó (sokszor láthatatlan) falon.

Végül egy új, a grafikai és festőtechnikákat ötvöző látványvilágot, élményréteget kínált számomra Szepessy Béla, akinek szimbóluma most a villamos, mely egyszerre Nyíregyháza múltja és vágya. Ráadásul a villamos-nosztalgiához kiválóan illik Krúdy asszonyainak és régi Magyarországnak a látomása is. Nyíregyházán a villamos évszázados múlt – s talán közeli jövő(?) Szepessy Béla kilenc éves volt, amikor 1969-ben fölszámolták az 1911 nyarán elindított villamos vonalat, mely a Lehel utcától, a belvároson át, Sóstóig szállította az utasokat. Igaz, hogy Krúdy Gyula gyermekkori esztendőiben, melyeknek az emléke a legélesebben élt Rezeda Kázmér (s Szindbád) kalandozásaiból, még nem működött a villamos, ezt a poétikus-egzotikus, színesen-szívesen korzózó atmoszférát mégis hajlamosak vagyunk összekötni a Krúdy-regényekből és novellákból megismert világgal. Mert amiként az eltűnt idő, régi szerelmek és hősök, romantikus eszmények után nyomozó Krúdy a lét örök ritmusaként érzekelte a hiányt és a beteljesülést, így alapélmény volt számára a nosztalgia – a hiány és a vágy szép ötvözete –, Szepessy Béla szintén a hiányt szólítja meg költői látomás-erővel.

Tehát az aranykort, a hősi időt, a naiv gyermekkor szakrális önfeledtségét, az örök vágyakozást, valamilyen mélyről fakadó egzisztenciális sóvárgást az elvesztett éden felé –, mely a nosztalgiában testesül meg. Ezért fogalmazott úgy a pályázati beszámolót kísérő jegyzetében, hogy mindenkiben él a vágy: „eljutni képzeletének Beloianisz terére [...] a Sóstó csodájába, akár a villamosra vagy 'Godot-ra várva'. [Mert] a villamost meg lehet szüntetni, a síneket fel lehet szedni”, de a vágy: marad.

Nem is emlékezés ez, hanem valóban a múlt időbe helyezett vágy, ezzel is magyarázható Szepessy Béla e ciklusban látványosan színessé váló világa. A fekete-fehérbe metszett „zongoradallamok” – melybe a drámai hang mellé az ironia, a humor zöngéi is odafértek –, a históriás ének és a regölő bűbáj, a keresztutak (utak és kereszték) áhítata, a világljáró zarándok linóba metszett kalandjai, az idősíkok, élményrétegek, személyiségváltozások és életállapotok

rajza után a szent időt a művész most a lokális térben találja meg. Így a személyességben is szakrális jelleget, egyúttal a közösségi öndefiníció fohászos attitűdjét szintén tovább hangsúlyozza.

Ezt a képek horizontális hármastagolása segíti: a konkrét város-térhez mindig kapcsolódik egyféle természeti tájképzet, a képzelet villamosa pedig nem ismeri a gravitációt, úgy tűnik, az egykori városkövek koccanása helyett szeretné kipróbálni az eget is.

Puskás Bernadett ez év elején – Szepessy Béla magyar kultúra napi grafikai kiállításán – megtisztító zarándokltról beszélt. A grafikai dokumentumok nemcsak összetett szimbolikáról, de enciklopédikus műveltségről is beszámoltak. A szimbólumrendszer ezúttal a villamos képében (is) testet öltő vágyakozás, a múlt szép csöndje köré tisztul. A megtalált aranykor, a lokális szentsége az életre keltett (s kompozíciókhoz applikált) régi nyíregyházi képeslapok segítségével zörgeti végig lelkünkben a fölszedett síneket. Mert ha a vágy villamosát feledjük is, ne hagyjuk a villamos vágyát – mondom ezt Debrecenből, ahol szintén megszüntettek ugyan több vonalat, tavaly mégis elindulhatott egy új vonal, a 2-es villamos...

SZÉKELYUDVARHELYEN A SIMPLICISSIMUS

Kiállítás megnyitóval egybekötött könyvbemutatót rendeztek október 17-én Székelyudvarhelyen, a Haáz Rezső Múzeum Galériájában. Szepessy Béla *Grafikák* című albumát és a *Simplicissimus* című válogatást mutatták be. A kiállítást Vécsei Nagy Zoltán művészettörténeusz nyitotta meg, a könyvről a szerzővel Siklódi Zsolt grafikusművész beszélgett.

Jacob von Grimmelshausen *Simplicius Simplicissimus* című pikareszk regénye volt (1669) vagy lehetne az előzmény, hiszen a kor legnagyobb hatású művéről van szó, amely különös elegye a valóságban és képzeletben lejátszódott utazásoknak. „Ez a térben és időben való barangolás a fő motívuma alkotásaimnak is – vallja a grafikusművész. – Linómetszetek, fametszetek, rajzok az utóbbi néhány év – vagy évszázad (?) – alkotásaiból szemezgetve.”

SZEPESSY BÉLA: RÁKÓCZI TÉR (FENT);
SÓSTÓ (LENT);
AZ ELŐZŐ OLDALON A SZÉCHENYI-UTCZA
ÉS AZ APOLLÓ CÍMŰ LAPOK

A barokk verses regény gazdagon burjánzó motívumai tovább élnek Szepessy Béla lapjain, melyek a primer látvány mögött számos fölfejtendő történetet rejtnek. Az önfeledt játékosággal és végtelen szellemi horizontokat bejáró génusz boldog kimerültségével követett művészi utazás főbb

csomópontjai a júniusban Nyíregyházán, a Városi Galériában is bemutatott album fejezeteivel egyeznek meg, és ezek a következők: *Simplicissimus*, *Kereszt-utak*, *Regő-rejtem*, *Históriás ének*, *Caprichos/ Ötletek*.

SZEPESSEY BÉLA: HAJDÚTÁNC
(LINÓMETSZET);
FENT: KERESZTEK HEGYE II. /
MAGA (LINÓMETSZET)

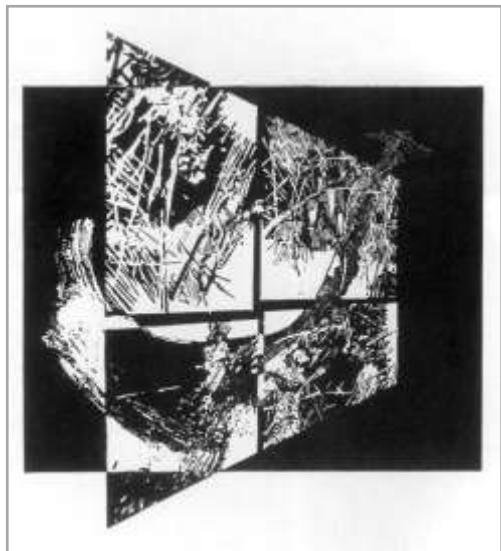
VARGA JÓZSEF GRAFIKÁIRÓL

15 éves lett a Debreceni Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete, és ebből az alkalomból egy újabb jubileumi albumot állított össze a Tamus István vezetésével működő alkotótársaság (korábban az ötödik és a tizedik évfordulóra is megjelent egy-egy album). Engem Varga József grafikusművész kért meg arra, hogy néhány sorban jellemezzem a munkáit. Megtettem, és engedelmével itt is közlöm az írást.

A grafika lehet egy alkotófolyamat kezdete (az ötlet rögzítése), a művészi gondolkodás dokumentuma (a processzus bemutatása) és a világról alkotott kép látványba szűrt gondolati összegzése egyaránt. Noha a sokszorosító grafikai eljárások (pl. a rézkarc és linómetszet) alkalmazása már jóval túlmutat

az első stáción, Varga József grafikai lapjai mindhárom létminőséget példázák, nem véletlenül vallja, hogy számára minden felület egyúttal feladatot is kínál. A nyomot hagyás szándéka azonban nem öncélú, és nem is csak egyszerű dokumentációja történik itt a művészt érő élményeknek, benyomásoknak, hanem az érintetlen, fehér felületen újraalkotja a benne és körülötte lévő világot. Tehát észleli, értelmezi és megteremti saját autonóm művészi képzetét a létezőről.

Ablak című linómetszete nemcsak perspektivikus játékszituációba helyezi a „kint” és „bent” (vagy a fizikai és metafizikai, a valóság és képzelet) mezőit, hanem a tükröződések-folytatódások, átmenetek és „határsértések” révén példázattá és egzisztenciális allegóriává teszi az ábrázolást. Tehát: az ember

(a tudatalatti és az emberfeletti) szervesen létezik, fizikai valósága (s egész környezete), lelki élete és szellemi orientációi egymásról nem választhatók le, ezért Varga József is arra törekszik, hogy látható formát adjon léleknek és gondolatnak.

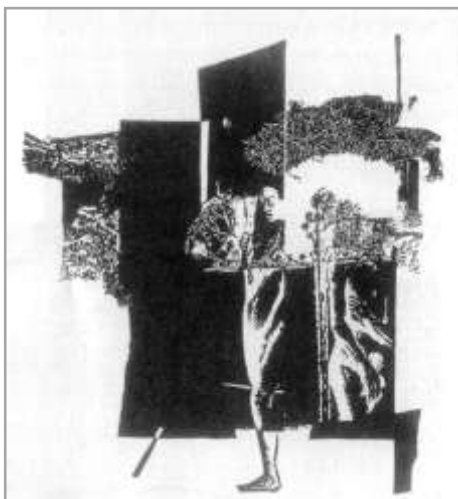
VARGA JÓZSEF SOKSZOROSÍTÓ
GRAFIKÁI: ABLAK (BALRA);
A TÚLOLDALON: TÓTÉK, KÍSÉRTÉS
(LINÓMETSZETEK)

Már évekkorábban (2008-as kiállítása alkalmával) fölmerült a kérdés: Varga József vajon illusztrációkat készít-e (még akkor is jogos lehet a fölvetés, ha maga illusztrációnak nevezi lapjait, illetve néhány címe – *Tóték*, *A tékozló fiú*, *Addig jár a korsó* – konkrétan utal a mögötte lévő irodalmi, bibliai vagy közmondásanyagra). Nos, az illusztráció valamely dolog jelentését kívánja „megvilágítani”, s az valóban lehet *szövegű*, *interpretáló* vagy *asszociatív*, de mit kezdünk a szövegűséggel akkor, ha zenei vagy térbeli élményt, esetleg egzisztenciális helyzetet (*Ornamentika*, *Fonák pillanat*, *Kísértés*, *Mea culpa*)

elevenít meg a művész?! Én ezért reprezentáló, rekonstruáló és rekomponáló illusztrációról beszélnék, Varga József grafikáit pedig az utóbbi kategóriához sorolnám. Igaz, hogy alapszempont számára is a láthatóvá tétel, de lapjai jóval többek pusztá látványánál.

Élményalkotásról, atmoszférateremtésről van szó, az asszociatív képzet-társításon alapuló újraalkotásról. Németh László kritikai ars poeticájának

szellemében Varga József is valamilyen „új terv szerint” állítja új arányba „a régi világ elemeit”, ezért az alkotás első-sorban kompozíció: „a részek viszonyában az elemek közt futkosó erővonalak titokzatos rajzában fejezi ki művészi igazságát”. Legmagasabb művészi törekvése ezért: „komponálni, a szerkezet segítségével a mű anyagából egy irreverzibilis művészi eszmét lobbantani ki.” Varga József grafikái tehát kapcsolódnak ugyan az illusztrált valósággrészhez mint létrehívó alkalomhoz, a kompozíció azonban már nem az illusztrált mű valóságát, hanem a művész belső igazságait, a külső és belső világ képeit, saját világgképét fejezi ki. Ebben a státuszban (legyen szó irodalmi, bibliai vagy egzisztenciális helyzet-illusztrációról), meghatározó a művész számára a teherhordás, ami a küzdelem, a szenvedés vagy az alázat, sőt, a röpkülés vágyának (és az elrugaszkodás helyzetének) a megfogalmazása is lehet.

ALBUMMAL ÉS KIÁLLÍTÁSSAL JUBILÁLTAK A DEBRECENI GRAFIKUSOK

A Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete 2000-ben alakult, október 30-án a Református Kollégium két kiállítóterében rendezett csoporttárlattal tehát 15 éves fennállását ünnepelte. A jogelőd Ajtósi Dürer Céhét 80 esztendeje, 1935-ben alapították – mind a két társaság meghatározó alakja (1935-ben az egyik alapító, 2000-ben korelnök) volt Várkonyi Károly (1913–2001), akinek mértékadó fametsző (s exlibris-készítő) életműve előtt külön összeállítással adóztak.

Miként az 5. és 10., úgy erre a jubileumra is reprezentatív albumot jelentettek meg, egységes szerkesztési elveket alkalmazva. A katalógusrészben Várkonyi Károly (valamint Éles Csaba művelődéstörténész) és a 33 képzőművész tag mindegyike külön oldalpárt kapott a bemutatkozáshoz: a portréfotó, névjegy, 2-3 kisebb reprodukció szerepel a páros oldalon, s szemközt egy egész oldalas műreprodukció reprezentálja az adott alkotó (műfajban, technikában, témában) jellemző és aktuális grafikai törekvéseit. (Dombi Géza azonban szobrász, Gonda Zoltán festő, Máthé András fotós minőségében mutatkozott be.) A kép a szöveggel teljes: hosszabb-rövidebb, kritikákból, méltatásokból, kiállítások

A GADE tagjai:

B. Orosz István, Baráth Pál, Barta János, Bogdándy György, Börösök Attila, Burai István, Dombi Géza Zsigmond, Durucskó Zsolt, Fátyol Zoltán, Fehér Csaba, Gonda Zoltán, Grela Alexandra, Holló-Csejtei Kinga Andrea, Józsa János, Kónya Ábel, Kurucz Tímea, L. Ritók Nóra, László Ákos, Lente István, Lukács Gábor, Mallár Gabriella, Máthé András, Nagy Sándor Zoltán, Papp Károly, Subicz István, Szepessy Béla, Székely Géza, Szilágyi Imre, Tamus István, Török Anikó, Varga József, Velényi Rudolf, Vincze László.

megnyitóiból válogatott idézetek, művésztársak s példaképek gondolatai is szerepelnek a névjegyek alatt (jobb híján lexikon-szócikket kapunk). Akad olyan művész is, aki maga ura, ha szolgálja nem volt: például Mallár Gabriella vezet be a műhely titkaiba úgy, hogy kitűnik belőle: az anyag mellett képes a szavakat is hitelesen megformálni, s játszani velük, ha kell.

A bevezető tanulmányt Éles Csaba jegyzi: párhuzamos művelődéstörténeti mozaikokat villant föl Balatonfüred és Debrecen múltjából (Csokonai korától napjainkig). Témaválasztásának oka, hogy az országos (a kolozsvári Székely Géza jelenlétével nemzetközi) hatósugarú debreceni grafikusok egyesület nyári művésztelepének helyszíne tíz esztendeje már Balatonfüred (köszönti ezért a művészetbarát olvasókat s az alkotókat a debreceni és a füredi polgármester). Éles Csaba olyan személyekkel kötötte össze a két várost, akik életében vagy annak egy részében, életművében mindkét földrajzi hely (az alföldi cívis és a balatoni genius) szerepet kapott. Így a mozaikokban olvashatunk Széchenyi István, Vörösmarty Mihály, Jókai Mór, Blaha Lujza, Ady Endre, Krúdy Gyula, Szabó Lőrinc debreceni és balatoni kapcsolatairól, ihleteiről, függeléként pedig egy grafikai összeállítás példázza a két város találkozását.

Az egyesület vezetője, Tamus István Szabó László grafikusművészről írta portréját. Azért van itt ennek helye, mert Tamus szerint „Szabó László hidat képezett a régi, a debreceni rézmetszők és a kortárs, ma élő művészek között. A rézmetsző diákok után e nehéz és fáradtságos műfajt senki nem művelte, és Szabó Lászlót követően sem találunk rá példát” – írja a grafikus, aki (a sokszorosító grafikával dolgozó legtöbb társához hasonlóan) elsősorban rézkarc technikákkal, linómetszéssel és litográfiával foglalkozik az egyedi munkák készítése mellett.

IGEN SOKAN ÉRDEKLŐDTEK AZ OKTÓBER 30-ÁN A REFORMÁTUS KOLLÉGIUM NAGYKÖNYVTÁRÁBAN MEGNYITOTT KIÁLLÍTÁS, VALAMINT A JUBILEUMRA MEGJELENT SZÍNES ALBUM IRÁNT

FOTÓ: VARGA JÓZSEF

SERFŐZŐ ATTILA: EX LIBRIS

*Kiállítás és könyvbemutató
a debreceni Árpád Galériában*

A Debrecen–Árpád téri Református Egyházközség Árpád Galériája – a Déri Múzeum Baráti Köre 1928 Lyra művészeti csoportja szervezésében – adott otthont Serfőző Attila *Ex libris* című kiállításának és könyvbemutatójának. A debreceni alkotó vers- és prózaköttei általában képzőművészeti tárlataihoz kapcsolódnak. A *színfalak mögött* című, 2006-ban kiadott verskötete az első grafikáit és festményeit bemutató

(2005-ös) kiállítások után látott napvilágot – a könyvben természetesen saját illusztrációi szerepeltek. A *Vallomás* című kötet bemutatója egy grafikai kiállítás megnyitójával együtt zajlott, s jellemző volt a helyszín is: könyvesbolti galéria. Ugyanitt (Fókusz Könyvruház) volt a *Lélekfoltozó* premierje az új képekkel, majd a könyvesboltból a könyvtárba költöztek a bemutatók, az ezt megelőző kötetek (*Rögök*, *Zárt ajtók mögött*, *Buen Camino*) a Benedek Elek Könyvtár galériájában debütáltak.

Irodalom és képzőművészet tehát nem választható külön Serfőző Attila életében és műtermében, a háttérben pedig ott van az egzisztencia két másik talapzata, a sport és a vállalkozói orientáció. A rokonságot fejezi ki a cím (*Ex libris*) és a borító könyvjegye, melyet Szilágyi Imre Serfőző Attilának dedikált. Ecset és toll, múza és bokszesztyű, a svájci hegyek és böszörményi faipar, erő és könnyűség, a játék és rend, valami szakrális áhítat és profán erotika találkozása, a szimbólum és látomás együttese van jelen, a dolgok hétköznapi elrendeződését és az élet természetes lüktetését sugallva.

Serfőző hetedik könyve a maga szerénységével hódít. Látszólag egyszerű és karcsú, belül azonban lüktető és súlyos. Az alig több mint félszáz oldalon a 42 új vers mellett a korábbi kötetekből (a 2008-as *Lélekfoltozó*ból és a 2011-ben kiadott *Rögök* válogatott novellaciklusából) már ismert novellákkal (*A csel*, *Kínpadon*), a *Buen Camino* úti elbeszéléssel (a hasonló című kötetből, 2014-ből). S a füzet talán legfontosabb írásával, lírai-filozófiai kommentárral,

sors- és önreflexióval, melyet *Filo-fantazmának* címkézett a szerző. (A *filo* valaminek a kedvelője, barátja, szeretője, a *fantazma* látomást vagy jelenést, súlyosabb esetben agyrémet, rémlátomást – délibábos ötletet, fantazmagóriát – jelent.) Szimbolikus, metaforikus beszédmód jellemzi itt a szerzőt, akinek a leltározó szándéka a létösszegzés irányába lendül.

A Serfőző Attila ökölvívó-edzői–bírói minőségében is jellemző világából származó bokszhasonlatok majdnem olyan univerzálisak, mint másutt a sakk-metaforák: mindkettő stratégia – nemcsak sport és játék, hanem játszma is. Az előttünk lévő idő „nyitott és formátlan, pehelysúlyúan szabad, és ólom-súlyúan bizonytalan”; az „árnyjátékosok hadonászása kérészeltű valóság”.

A festőpalettáról fogalmazza szövegbe a nyitó képet, faggatva, mi mossa el a külső és belső határainkat: „Természetüinktől fogva élesen elkülönülünk a körülöttünk megjelenő világ faktúrájától, képesek vagyunk a tartalmatlanságot széttörödni”. Majd megállapítja: „Az emberi élet komplex, drámai, mély és súlyos”. Ez a szemlélet hatja át a képeket és verseket: a bennük áradó erotika legalább olyan fontos, mint a csillagok és a mindenség. Serfőző Attila számára minden egyszerre örökkévaló, végtelen, és minden csak egy pillanat.

Olyan vagy című költeménye komplex hasonlat, egymásra építkező és egymásra felelő hasonlatsor. Szakralitását a metafizikaival hadakozó érzékiesség az ölelésben a testi vágyat is felülíró világsóhaj ereje adja. Ott van benne a hit a történetek mindenhatóságában – különös bájt kölcsönöz a rövid versnek a megismételhetetlen emberi Történet naivitása, szembefeszülve a zabolázatlan természetével:

A MEGNYITÓN
ERDÉLYI MÁRTA
OLVASOTT FŐLEGY
VERSCSOKROT
SERFŐZŐ ÁTTILA EX
LIBRISC. KÖTETÉBŐL
(FOTÓ: VARGA JÓZSEF)

*Akár a Nap, olyan vagy,
örök és kiolthatatlan,
akár a mozdulatlan arktiszi fagy,
kiolvashatatlan.
Mint a szárnyas oltár,
aranyba fűrdetett gótika,
mint a legeslegutolsó krónika.*

Serfőző költészetének alaphangját Ady hangos fájdalma és Tóth Árpád finom melankóliája gyökerezteti, nem véletlen a versek súlyos szimbolikája és színeszterikus érzéki hangoltsága. Így fér egymás mellé az élet drámai és humoros, súlyos és lebegő, mély és frivol szólamainak harmonizálása – a kozmikus alaptörvényeket az igazságmonológokban és a tükör mögötti titkok fölfejtésében keresve.

A hely adottsága és szelleme nem engedi meg maradéktalanul, hogy az itt kiállított képek tematikailag arányosan képviseljék művészi érdeklődését, mégis betekintést kínálnak Serfőző Attila alkotói arzenáljába, hiszen a művészi és emberi világmetaforái közt meghatározó nő is helyet kapott a falakon: mint kompozíció (test) és mint szimbólum (szépség, bűn és megtisztulás-vágy, a beteljesülés múlandósága és a hiány növekedése). A 16 kép tehát alkalmas rá, hogy bevezessen Serfőző Attila alkotásmódjába s festői világszemléletébe.

SERFŐZŐ ATTILA AKTFESTMÉNYE

A legjellemzőbb stílusbeli sajátossága a szimbolizmus és a mágikus realista látomás ötvözete. Tíz évvel ezelőtt, 2005-ben rendezte az első kiállításait, s képeinek egyik csoportja (a karakterábrázolások s főként az erotikus helyzetértelmezések mellett) a figura, a látvány mögötti többletjelentések fölfejtésére ösztönözte a nézőt.

Serfőző Attila alakjai küzdenek, keresik az utat, választási helyzet előtt állnak (a hídon, a ringben vagy magányosan az üveg mellett; keresik önma-

guk határait, a határokat szerep és azonosság, képzelet és valóság között, a szélmalomlélet és a madárság, a küldetés és sorstalanság között); keresik az utat önmagukhoz, az átjárót a külső és belső világok között. Máskor pedig a történelem és a távlatok, a múlt és maga a sors (már nem az egyén, hanem a közösség önazonossága) a kérdés. A festményről hiányzó alak szerepét a néző veszi át, akinek hasonló kérdései vannak létére és a világra – önmagának a világban elfoglalt helyére – vonatkozóan. Egzisztenciális feszültség keletkezik a profán és a szakrális egymás mellé rendelésével: az útkeresés szükségszerűen vezet el a kereszt tövébe, ahonnan fölfelé tekint az ember, hogy Krisztus tekintetén keresztül észrevegye az isteni gondviselés jegyeit, s a mindenség után végül megint csak magába lásson.

A francia szimbolista örökséget akaratlanul is továbbviszi – a tahiti egzotikumot festő Gauguin híres szimbolista képe a szfinxtől örökölt kérdéseket teszi föl címében: *Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?* Serfőző Attila számára szintén meghatározóak ezek a kérdések.

Az indulati erőfolyton fékezi a szépség és az egyetemes rend, azonban a szépség erejét is visszafogja a kételkedés és az elmúlástudat miatt érzett melankólia. Keresi a közvetlen kapcsolatot az anyaggal – ez adja a képfelületek rusztikusságát is –, ugyanakkor mindent át szeretne oltani a fölrebbenő lélek finoman suhanó álmaival.

Ez teszi lüktetővé, s a harmóniában is gyakran disszonánssá a Serfőző-festményt, mely mindvégig megőrzi naiv hitét a kozmikus találkozásokban. S bár gyanítja, hogy porszemek vagyunk, nem veszíti el hitét a jóságban, s szeretné a legmélyebben és legmesszebbre hatóan átélni, hogy az emberporszemnek is lehet küldetése. Önnön létezése örömmel tölti el, s a tudat, hogy nem céltalanul lebeg az űrben, megadja számára a reményt.

Mert végül is sok-sok porszemből áll össze az Ember(ség).

SERFŐZŐ ATTILA FESTMÉNYEI

VENDÉGSÉG

SERFŐZŐ ATTILA versei:

LEHETNÉK

Minden ismeretlen kosztjából ettem.
Lehetnék egymásutániség, tömör szükség,
vagy egy másikba futó út,
dekadens vágy és a torát ülő múlt.
Felcserélt természetesség is lehetnék,
kiben a tegnapi jelen játssza a szerepét.
A sors fura üllőjén
akár te is lehetnék,
s te én...

MAGAMBAN

Szemközt ülök magammal,
arcomat arc takarja,
furcsa játékomban vagy te is
akaratlanul és akarva.
Bármely teremtményemben
születek újra, te
forró szerelemmel
leszel egyikemben megbújva.
Másikom lágyan elring,
még hűen lebegünk,
ám ha álomba fullad a csönd,
máris hiányzik egyikünk.

LÁTOGATÁS

Megvakultam, hogy lélekkel kövessem
csöndben, zajos ereszek alatt.
Sikátorokon át ajtajáig
merészkedett fel szisszenő vágyam,
kulcslyukon szobája összes
szegletét bejártam,
majd álmába ölelkező fényem
melegétől kerültünk
egy áttetszőbb reménybe.

ÁLMOMBAN

Még puha bizonytalanság volt,
hamu alatt szunnyadó remény,
egy csöndességből komponált
hangsúlyos költemény.
Akár az üveggömbbe rejtett titok
ismeretlensége,
álmomba simult
egyszer s mindörökre.
A százkarú varázslat ölelt át,
ringtunk önfeledten,
körülettünk gyöngyözött
a roppant végtelen...

IFJ. KOVÁCS GÉZA:

SZEPTEMBER, EGER, CSILLAGOK...

Meghajtotta a fejét a kertben
az ősz előtt, az összenőtt,
szelídre metszett,
kőfal fölé néző rózsza.
Borostyántestű, fagyallábú
falakon játszott a délutáni fény,
s itatta magát a mélyvörös turán...
Ma az ódon vár bástyái
nyelték el a nappalt,
s hánytak kardélre minden csillagot
a bronzba öltözött hős katonák.
Ma Gárdonyi mellett ülve
nézem az esti belvárost.
Ma a félhold is, egy tündöklő
égi barát...

MADÁR JÁNOS versei:

ÁRNYÉK A FÉNY

Keresztek labirintusa vérzik.
A holtak eltévednek az éjben.
Félelemtől súlyos föld ágai vagyunk.
Riadt fák egymás szemében.

AZ IDŐ CÉLKERESZTJE ELŐTT

Elveszíti múltját,
történelmét a lábnyom is.
Megromlanak lassan talpam alatt
a fényhez feszülő, forrásokban rejtező erek.

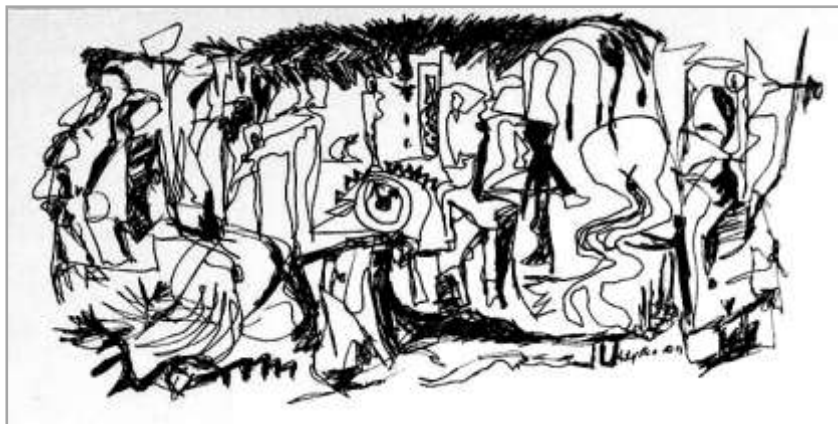
Állok az idő célkeresztje előtt,
mint akinek senkije sincsen.
Elárvult szívemen örvénylik
a Nap áldott sugara és a hulló levelek.

A nyár és az őszi labirintusa
immár kitavaszkodik a téli lombokig.
Mindenek évszakában a csönd
végtelen csillagot a fák lobogóihoz enged.

Évek hosszú éjszakáin át
anyám arca már alig látható.
Amióta eltávolodtam önmagamtól,
gyermekkorom messzi zászlókat lenget.

ZSOLTÁR, KŐ

Villámokkal nézz reám!
Szemedben égjen a tűz!
Mert a világ ellenünk vétkezik.
Istent és gyermeket elűz.

IDŐ – SOLYMOSI GÁBOR GRAFIKÁJA

SOLYMOSI GÁBOR versei:

MÚZSÁMNAK

jaj, tündér,
vessed az ágyat,
gondold ki nekünk
benn a vágyat

szeretni hozzád,
így, vagy amúgy,
hadd legyen ábrándos,
csókos az út

hadd járjam virágos
fák közt a mezsgyét,
vessed tulipánnal,
lánggal fess ki az estét

VIHAR MIKEPÉRCSEN

mindig az esőben a
legszebbek a rózsák,
lány szirmokat visznek
a karcsú folyócskák,
s ha futnak
szoknyát fogva
az utcán a lányok,
és surran a combokat
táró viharocska,
a mosolygó legények
szemüket kapják,
s kibújik értük a napocska

A DOMBON ALUDTAM

elmondom
 ma neked
 milyen szépet is
 láttam, míg
 nyári kalapban
 a dombon aludtam,
 s heverészett
 bennem a múlt

hogy százezer
 cseppben
 szívárvány reszket
 ha villan az éjben
 a záporosóban
 az út

ha karcsún
 ringnak a szoknyák
 s bennük a lányok,
 hogy inognak
 ha futnak
 az estben
 tűzpiros tulipánok

s mily szépet
 álmodik néha
 ha arcodon
 villan a nyár,
 s ha sárga ruhádba
 kócol fodrot a szél,
 s szalmakazalból
 barna hajadba
 aranyszalagot
 kötni dobál

ELFÁRAD NÉHA...

Elfárad néha a szív,
 s nem jut belőle
 dobogni szó.
 Tenger hintál
 mély álmok medrén:
 helyetted
 könnyű gyöngytakaró.

SOLYMOSI GÁBOR RAJZA

ARANYFELHŐ

este van már
magam vagyok
arany felhőt
rajzolgatok

egyed ide
egyed rája
egyed hajad
hajlatára

egyed nekem
egyed neked
fent az égen
terelgeted

A HORTOBÁGYON ÁT

már vonatra
szálltam,
tarka rét robog,
hajadból száll felém
a szőke nyár,
arcomra szórja
széna illatod

hangod felettem
fényt igéz,
táncokat járva
röppen el,
ujjamról bódult
bogárként kering, de
mindig az égre fel

szelíden nézek
át a csendre,
virágport suhint
ott a szél,
vonatra szálltam
futni rá a rétre,
dalolni kibomló
szárnyadért

SOLYMOSI GÁBOR GRAFIKÁJA

PÁVA SZILÁRD versei:

PIAC

ha falatoznék a gasztronóm bújik belőlem épp elő
mikor a tálról leszólítalak a szokás fogyaszt minket el se hívva
még menő lehetek ismét
maradni jobb lehet pedig
a távolt vadászatom sután s tolok a csontomra húst
harapni kellene de marcangolást igéz csupán
lapulok ám tarka minta hirdet egyre hogy a zsákmány vagyok
ha kellenék mikor a tálról leszólítasz a máj dagad
a szokás nagy úr fogyassz te még
ne közelíts mégse torz e vonzerő
hiszen a szarvam letörve érzem épp
ami kibújt s hajt falánkul ösztön az csak
ami csömörre hív de már elég

FLÖRT

csak ülünk s te mondod én figyelek
ujjad köré hajad s mi több magam is
úgy hagyd a lábad és ne érz vele a földhöz
hová ha szállni föl
ki vele
öltözz szavakba
látod ezt leveszem egyből
de mégis érdekel mi közeleg
s tőled elköszönve újra leperreg majd
hogy ez kivételes vagy ugyanúgy hajt
ülünk csak én figyelve belül éllek talán
enyém lehet ki vagy
a lényegre úgysem azt vetítjük
amit itt-ott sugall a mozdulat
de kitapintottan ér hogy érzed ez nem ami már volt

tudom hisz őrzöm és nem esik egy folt sem
átkarolva egyre magam érzem
de társra lelni engedem-e bennem barátom
így maradj ahova nem jár a régi játszma
nem követ a múlt fájdalomra rémlene s kerülöm
ismét sebezhetőre nem töredezem szét
ülünk s te mondd é n figyelek aztán te kérdezel
s a válasz ami tisztán igyekszik ezt fakítva töri
ketté ez is mit érdemes sohase többé

EGY MÁST

talán te fát melyen levél én remélve hogy lefúj a szél
s én talán a tónak úgy a tükrét amit te porba öntenél
s majd te tán a hóm amit parázslók habár hamun leled tüzét
mit vigyázol egyre engem éget kioltanám ha kellenék
s mint cukor lehet neked mi enyvet ragadva csorgatok körém
és falatnyi lepke látlak újból ha szárnyaid feszíteném
míg varázstalan heverve hernyót találsz magadban újra szállsz
mert amit te rútnak él sz csodás az s nekem se fáj ha élni látsz

HENNA

festett ringás bőröd a keret
kúszná vásznát olajos ecset
csipkét mintázva pici fogak
s ihlet táncán puha vonalak
csengettyűszín ami beragyog
tömjén fátyol vele kavarg
míg árnyas kút telik a szemem
rejt áttetsző fekete selyem

SZEMÉREM

dézsába öntött hab lebeg csusszanva ázott ujjbegyek
nyakszirten apró mozdulat szappanban úszó lágy alak
mártózni hív és vár vajon káprázat ébren s álmokon
markolva nyíló fémkilincs de őrszi kízó szűk bilincs

KRÍZIS

csodákra várva veled még ragyogja körbe a lényed a tükrét tavamnak
ahonnan egyre halászod ki a csupa ficánkoló pici hálódba beleakadt lila
és kék álmat
vakítva érzem a fényed látod a szita tetején marad egy halvány folt
ami vigaszomként bennem mély volt ez az amitől tartottam
s bánom nem is örülök hogy fogsz még bárhonnán aranyozod lényeddel
tükrét
tavam eleget poshadt lassan szétkavarodik odalenn lomhán minden
a csoda tovatűnt és hálón innen amibe beleszóttünk álmat
szárad el ahogy a nap éget késő bánat

SÓLYOM SÁNDOR:

SO--LYN: HOLDSUHANÁS

*"Borozgatva, dúdolva is
mily rövid az emberélet!
Olyan, mint a harmat reggel;
sajnos, elhagynak az évek.
CaoCao*

*

Havazik, és már nem is látszik
a Csin-tao zordon orma sem.
A kunyhóm melege téged is vár,
s korszomban a bor is pezsegni kezd,
hogy fázós testedre borítsa
a gondúzó bársony-palástját.

*

Tar gallyakon hintázik a Hold.
A fal tövében egy kabóca zokog,
s a nyárra gondol és arra a lányra,
akit a tél tőle elragadott.

*

Várunk, üzent Li Taj Po, bor is van,
a fuvoláslányok is már hangolnak!
Mennék is én, de van egy apróság,
rég elittam én ingem s gatyám,
és a házam magamra még sem vehetem!
(Hogy is néznék ki ott csurdéra fagyva.)

*

Csonttá aszott kezem már alig bírja
az ecsetet s a kupámról már nem is szólva.
Ágyamon félig kész rajzok és verssorok
várják, hogy egyszer végső formát nyerjenek.
Majd amikor kihull kezemből a toll,
akkor talán én is megpihenhetek.

*

Rügyet dajkál a Nap egy bambuszágon.
Éled a kert, híre sincs a télnek,
a peonia bokrok színes csokrok,
s madárdaltól hangos minden zug.
Kapum tárul, s rám nevet szomszédom,
(mert már megkóstolta a jót!)
Tavaszbort kortyolunk, s átölel a szél,
és egy ismerős dallamot dúdol.
Könnyem a borba hull, ahogy hallgatom:
ez a te dalod volt, vén Li Taj Po!

*

A családom? Már a messzisége lett,
s hozzájuk az út egyre meredekebb.
A vénség is béklyózza a lábam,
helyette csak toporgás
– Kata unokám szerint –
ez csak az öregségre fogott punnyadás!

*

Hajnalodik, s az ágyamban hallgatom,
madárkórus köszönti a kelő napot.
Ajtóm nyílik, ágyamba bújik a Hold,
fázhat, mert lehúzta rólam a takarót.

*

Vártalak, de nem jöttél,
betoppant helyetted az öregség.
Berendezkedett és rajtam vigyorog,
mikor emlékezni kezdek, bort kortyolva,
olykor meg bölcsnek nevez suttogva,
mert
alkottam, adtam s majd visszavonultam.
(Látod Lao-ce, ezt is tőled tanultam!)

RÁCZ GÁBOR:

EGY VISZONTLÁTÁS, AMIKOR AZ ISTEN IS SÍRT

A perzselő keleti szél sikoltva futott végig a kietlen, félsivatagos tájon, kísértetiesen rázva a bokrokat, melyek sikoltoztak-jajongtak a déli órákban. Az ég már rég levetette bakacsin ruháját és kis ezüsthüvelyét, hogy magára öltse azúrkkék selymét és lángoló korongdiadémját. A pásztorok pedig kendőt kötöttek a fejükre, hogy védjék magukat a nap heve ellen.

A kecskék és birkák vígan legelésztek. Foguk alatt hangosan ropogott a száraz fű, vigyázóik pedig mellettük állva őrizték őket némán. Olykor feltekintettek az égre, hogy tájékozódjanak az idő múlásáról, de inkább a csend jellemezte őket. Fáradtak voltak. Hosszú út állt mögöttük, és a Jabbók-gázlónál is nehéz volt terelni a nyáját.

Ekkor hangot hallottak. Egy bot kopogását a köveken és kavicsokon, és egy sántító alakot láttak. Tarka ruhája megélt már jobb időket is. Bőre cserzett volt a forró naptól, szemei karikásak az álmatlan éjszakáktól, de haja és szakála rendezett volt. Egy alacsonyabb, zömök, öreg pásztor sietett a bicegő elé. Arca kedves volt, és hófehér szakállával vígan játszott a szél. Fatörzs karajiban pedig egy tömlő vizet hozott.

– Jákób uram, ülj le, igyál! – szólta az öreg, és egy sima felületű sziklát kínálta üléshelyül. A gazda a szájához emelte a tömlőt és ivott egy keveset.

– Élón, hű szolgám, köszönöm – szólta, de nem mosolygott, mint máskor.
– Oszd ketté a nyáját, és induljatok a bátyám földje felé! Vigyétek magatokkal feleségeiteket, fiaitokat, és leányaitokat!

Az öreg pásztor elvette a tömlőt, és bölintott egyet, ezzel adva gazdájának tudtára, hogy megértette a parancsot. A szíve mélyén érezte: „A halálba küld minket.”. De szerették az urukat, meghalni is képesek lettek volna érte, mert ő valóban emberként kezelte őket. Kedves volt velük, bármilyen bajukkal oda tudtak menni hozzá, olyan volt Jákób a szemükben, mint egy második, jósgos apa.

Élón kiválasztotta a legjobb embereket, és amint elkészültek, elindultak. Jákób a botjára támaszkodva bicegett be a sátrába. Ott volt mindkét felesége, Lea és Ráhel. Lea épp a kézimolomban őrölt. Az egykor kedves szemű lány most haragosan tekintett férjére, míg a szép termetű Ráhel a csecsemő Józsefet szoptatta.

– Kettéosztottam a tábort, már el is indultak Ézsau felé – szólt halkan a férfi.

– A halálba küldted őket. A testvéred négyszáz férfival tart felénk. Meg fogják őket ölni. Addig mit csinálsz, elmenekülsz, ahogy eddig tetted? – förmedt fel Lea. A férfi azonban csak hallgatott. – Csaló voltál, és az is maradsz, Jákób! Átejtetted az apádat, a bátyádat, sőt, még a mi apánkat is, és bár megfizetted az árát, a fivéred haragja elől nem menekülhetsz el. Te meséled, hogy vadász, azt hiszed majd, hogy elmenekülni? Üldözni fog, és megöl mindnyájunkat! De ha még el is menekülünk tőle, olyan szegények leszünk, mint egy koldus, mert a nyáj felét már elküldted velük. és menekülés közben is el kell majd hagynunk a jószágokat. Így vigyázol a családotra? – Lea felpattant a kézimalom mellől, és kiviharzott a sátorból. Jákób csak némán ült, egy szót sem szólt. Ráhel befejezte a szoptatást, és Józseffel a karján a férje mellé ült.

– Ne haragudj rá. Félt, mint ahogy mindenki a táborban – szólt kedvesen Ráhel.

– Tudom, de mit tehetek? Kiválogattam a nyáj legjavát, az lesz az ajándék. A legjobb esetben is Ézsau szolgálai leszünk. Nem ilyen sorsot szántam a gyermekeimnek, nem akartam őket szolgáskorba taszítani – mondta, és sírva fakadt. Könnye hosszú barázdákat szántottak cserzett bőrén, és még le sem érték az arcán, de már felszívódtak ott, mint amikor a száraz, kemény föld magába szívja az éltető eső minden cseppjét. A felesége közelebb ült hozzá, és átadta neki a kis Józsefet.

– Az Úr nem engedte volna, hogy elinduljunk, ha el akart volna minket veszejteni. A Jabbóknál meg is ölhetett volna, de csak kifecamította a csípődet, majd megáldott. Akin az Úr áldása van, az semmiképpen nem kerül veszedelembe, és még a nehézségek is a hasznára válnak – és arcon csókolta férjét. – És nem adta volna nekünk ezt a kis életet sem, ha gyűlölné minket.

Jákób a békésen szendergő Józsefet nézte. A fiút, akit kedvenc felesége szült neki, miután a meddőség terhét levette róla az Isten. Ahogy őt nézte, a gyermek rámosolygott, és akkor a férfi úgy érezte, hogy maga a Teremtő mosolyog rá. Az, aki megóvta eddig minden veszedelemtől. Az az Isten, aki gazdaggá tette őt. Az, aki annyi gyermekkel áldotta meg őt, mint égen a csillag. Melegséget érzett a szívében, megcsókolta a gyermeket, majd visszaadta az anyjának, és őt is homlokra csókolta.

– Készüljetek, Ráhel, hamarosan indulunk – szólt, és felállt, majd botjára támaszkodva lépett ki a sátorból.

A táborban a szokásos munkálatok folytak, az asszonyok főztek vagy kecskét fejtek, míg a férfiak legeltették a nyáj megmaradt részét. Jákób parancsot adott a szolgálknak, hogy tereljék össze az állatokat, és arra, hogy bontsák le a sátrakat, mert hamarosan elindulnak.

A sátrak tompa puffanással zuhantak a porba. A szamarak és tevék pedig szinte összerogytak a terhek alatt. A pásztorok villámként cikáztak az állatok között, az asszonyok karjukban vitték gyermekeiket, a nagyobb gyermekek pedig a hátuknál mentek.

Jákób maga is gyalogolt, bár a csípője eléggé fájt, és a járás is nehéz volt a számára, de tudta, mennie kell. Az Isten soha nem csalja meg az övéit, bíznia kell benne.

„Vajon mit fog tenni Ézsau bátyám, ha meglát, egyáltalán megismer-e? Tizennégy éve nem láttuk egymást” – kételkedett a férfi. Szinte már érezte a hideg vasat, amint torkának feszül, hogy egy néma metszéssel vörös fonalat fest a nyakán, és vére dühöngő, vörös folyamként megárad. – „Uram, adj erőt, hogy el tudjam viselni azt, amit most rám mérsz!” – Ezek a gondolatok cikáztak a fejében, amikor a távolban megpillantotta testvérét és legényeit.

Szikár, erős alkatú férfívá serdült Ézsau. Ugyanolyan bozontos volt, mint fiatalkorában. Haja, mint az oroslán sörénye, ami vérben fürdött. Termete Libanon minden cédrusát maga mögé utasíthatta volna. Karjai és lába akkorára duzzadtak, hogy az ember azt hitte volna, hogy tölgyfából faragták ki őket.

Jákób megállította a táborn, és maga lépegetett előre. Legszívesebben az ellenkező irányba futott volna. De csípőficama meggátolta ebben, valamint az a tudat, hogy ha elmenekül, akkor mindenét elvesztheti, a családját, a jószágait, az életét.

És ugyan hová mehetett volna? Lábához nem térhetett vissza, hiszen rögtön jöttek volna a kérdések: Hol vannak a lányaim? Az unokáim? Hol vannak a jószágok és a szolgálak, akiket a szolgálati idő alatt szereztél?

Nem tudta tovább folytatni a gondolatait, mert az idősebbik testvér futni kezdett felé. Jákób lába a földbe gyökerezett. Ujjai görcsösen markolták botját, hogy azok teljesen belefehéredtek. Az arca is fakó lett, és érezte, ahogy a térdei már citeráznak a félelemtől. Ha nincs nála a támasza, talán a földre is esik, mint egy zsák.

„Már jön, és le fog rohanni, látja rajtam, hogy sántítok, így könnyű dolga lesz. Szétzúzza a fejemet egy sziklán, utána pedig a feleségeim, majd a gyermekeim következnek” – gondolta a férfi, de nem mozdult. A hatalmas fivér

odaért elé. Arca komor volt. Csak állt, és nem szólt semmit, majd váratlanul átölelte őt.

– Öcsém, drága öcsém! – kiáltott az idősebbik fivér és megcsókolta Jákóbot.

Ézsau egész lénye valami olyasmit árasztott, amire a férfi nem is számított: valódi, belsőleges, testvéri szeretet. Amit csak az érezhet át, akinek van fivére vagy nővére, hogy milyen áldott az a pillanat, amikor két testvér sok év után újra találkozik. Ilyenkor a múlt minden hibája eltöröltetik az emberi elméből, és csak az számít, hogy az, aki az én vérem, végre itt lehet velem. Az, akivel egy láthatatlan fonál köt össze életem végéig. A kisebbik testvér meglepődött az ölelésen, majd térdre esett a bátyja előtt.

– Bocsáss meg nekem, Ézsau, elloptam az atyai áldásodat. Kérlek, hadd lehessen családommal a te szolgád! – Sírva könyörgött.

A férfi felsegítette a testvérét, arca vidám volt, és lapáttenyereivel letörölte öccse könnyeit.

– Jákób, már régen megbocsátottam neked. Nem akarom, hogy a szolgám légy, és nem akarom semmi javadat. Örülök, hogy újra láthatlak fivérem.

És ekkor felhők gomolyogtak az égen, és sűrű eső öntözte meg a tájat. Sírt Ézsau. Sírt Jákób.

És sírt az Isten is.

TAR KÁROLY versei:

A NAGYTEMPLOM TORNYA

A Nagytemplom tornya,
mint a szürke bika szarva,
átöleli sorsát
karjaiba fogva.
Büszkén áll a térben,
főutca szívében,
szeretve fürdőzik
Debrecen hitében.
Kinyitja ajtaját,
kinyitja az égre,
szembe szálló szélnek,
sorsfordító fénynek,
Istenhez fordul
debreceni népnek.

VINCZE LÁSZLÓ GRAFIKÁI
TAR KÁROLY VERSEIHEZ

KERESEM A SZÉPET...

Keresem a szépet,
a tiszta beszédet,
a fényben szálló
tündérmeséket.

Keresem az álmot,
a csodákra vágyót,
az emberek lelkében
születő világot.

Keresem a zászlót,
a viharzó lángot,
a gyávát tépdeső
hajnali mámort.

Keresem az embert,
a kiszakított rendet,
a szeretet ölében
ébredező reggelt.

SZÁGULDÓ SZABADSÁG

Száguldó szabadság,
szerelmes szerelem,
vidd el magaddal
bicegő életem,
öleld át szívemet,
aggódó lelkemet,
s vigyél messze innen
hóhavas hegyeken!

Vigyél szikrákon,
sötét fellegeken,
vigyél megtisztító
tüzes szekereken!
Vigyél álmokon,
úttalan utakon,
vigyél a végtelenbe,
csillogó csillagom!

ÁHOGY NYITOGATTAM...

Ahogy nyitogattam
az esti ablakot,
egyre jobban láttam
az égi csillagot.
Láttam, ahogy fogják
reszkető kezem,
és visznek a felhők
az égi vizeken.
Mintha vallatnának
egy apró kis padon,
úgy szorongott bennem
a féltő fájdalom.
Átfutott rajtam
sok-sok furesa fény,
sötét felhők között
a meggyötört remény.
Nem is hittem már,
hogy tovább futhatok,
és a tündérkertben
majd álmodozhatok.
De mikor lelkemből
vágyat fújt a szél,
kiszakadt sóhajomból
a megtisztult remény.

HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAT KAPOTT VINCZE LÁSZLÓ

Tar Károly Holló László-díjas költő különdíjat kapott a Holló-kuratórium elnökétől *Kikiáltom magam* című új verseskötetért, melyet szeptemberben mutattak be a Debreceni Művelődési Központ pódiumtermében. Ugyanitt vette át a Holló László-díjat a számos kötetet illusztráló Vincze László grafikusművész.

Vincze László (1957) az erdélyi magyar grafika Európa-szerte elismert közep-nemzedékének egyik tehetséges, meghatározó tagja. Tanulmányait Marosvásárhelyen végezte. 1998-ban jött át Erdélyből, és az óta jelentős mértékben gazdagította Debrecen és a régió képzőművészeti életét.

Művészi munkássága igen sokrétű. Nagyméretű, szabad grafikai mellett kiemelkedő művelője az exlibriseknek és a versillusztrációknak. Készít festményeket, metszeteket, kollázst és szobrokat is. Képeinek egyik legjellemzőbb sajátossága a merész, dinamikus színvilág, a valóság egy-egy szeletének izgalmas megfogalmazása. Könyvművészeti tevékenysége országosan elismert. Grafikai egyszerű egyéniek és egyetemes érvényűek. Az igazat közvetítik, jelei világosak, s mély gyökerekből táplálkoznak.

IN MEMORIAM HOLLÓ LÁSZLÓ – VINCZE LÁSZLÓ
GRAFIKÁJA TAR KÁROLY VERSÉHEZ

Vincze László teremtő, ránk hatni akaró és hatni tudó művész, aki könnyed vagy kemény vonalaival a művészet világába emeli a póri valóságot. Termékenységet, alkotókedvét mutatja, hogy több mint 300 könyvborítót, több mint 500 exlibrist tervezett és hozott létre.

Gyakori szereplője a hazai és külföldi kiállításoknak, képzőművészeti pályázatoknak. Eddig 10 városi, megyei, országos és nemzetközi képzőművészeti díjat kapott, többségben grafikai alkotásaiért. 11 országban 83 egyéni és csoportos kiállításon mutatták be műveit.

Magyarországon 52 kiállításon ismerhették meg alkotásait. Alkotó munkája mellett a művészeti közéletben is kiveszi a részét. Több szakmai közösség tagja, és az 1993-ban létrehozott Bálványosi Nemzetközi Alkotótábor művészeti vezetője.

Nemzetközi rangját jelzi, hogy a magyar grafikusművészek közül csupán ő és egy másik alkotó bemutatása szerepel Simon Brett: *An Engraver's Globe (A metszők világa)* angol nyelvű kiadványban, amely a XXI. századi fametsző művészeket mutatja be világszerte. Az elmúlt évben ő festette meg Bálványosfürdő kápolnájának ökomenikus oltárképét, valamint nyerte el országos pályázaton a Groupama Arénának, Európa jelenleg legmodernebb stadionjának az építését megörökítő nagy fotóalbum szerkesztését is.

Vincze László egy szerény, puritán, tiszta gondolkodású, nagyformátumú művész, aki alkotótevékenységével, valóságábrázolásával, kiemelkedő grafikai tevékenységével rászolgált az elismerésre.

A Holló László-díj kuratóriuma Vincze Lászlót kiemelkedő művészi munkásságáért Holló László-díjban részesíti.

NÉMETH JÚLIA:

SZÜLETÉSNAPI FÉNY-KÉPEK ÉS FÉNY-HANGOK

15 éves a kolozsvári Apáczai Galéria

Fény és talaj címmel Johann Sebastian Bach, Orbán Balázs és Moholy-Nagy László emlékére nyílt kiállítás Kolozsváron, a megalakításának 15. évfordulóját ünneplő Apáczai Galériában. A Magyar Festészet Napja és a Fény Nemzetközi Éve keretében, 2015. október 21-én megnyílt tárlaton 47 képzőművész – az Erdélyi Magyar Művészpédagógusok Egyesületének (EMME) tagjai – mutatta be alkotásait. Az alapító, Székely Géza művész-tanár felelevenítette a galéria múltját, a Székely Bertalan-díjat pedig Nagy Endre képzőművész vehette át.

A véletlen néha sajátos társításokat szül. Ilyen ez a mai, ünnepi tárlat is, mely a kerek évfordulók kapcsán egy fedél alá hozott egymástól évszázadok távol-ságára lévő, különböző művészeti ágakban jeleskedő alkotókat. Merthogy 330 évvel ezelőtt született Johann Sebastian Bach, „ez a barokk muzsikus, aki – Pilinszky Jánost idézve – korunk legmodernebb szerzője lett. Örök és hipermodern egyszerre vagy pontosabban: rá van a legnagyobb szükségünk”. 120 éve látta meg világot Moholy-Nagy László, az örök avantgárd, akinek fotogramjait a bukaresti Goethe Intézet jóvoltából 1996-ban Kolozsváron is megcsodálhattuk, a Művészeti Múzeumban; és 125 évvel ezelőtt halt meg a még gyermekcipőben járó fotográfia kiváló művelője, Victor Hugo barátja, a Székelyföld zseniális leírója, képi megörökítője, a regényes sorsú legnagyobb székely, Orbán Balázs.

Bevallom, előbb kissé elbizonytalanodtam, mert meglehetősen bizarnak tűnt ez a társítás. Hogy aztán fokról fokra „megvilágosodjon az elmém” – elvégre 2015-öt írunk, amit a fény nemzetközi évének nyilvánítottak –, és magánszférámban is fény derüljön arra, hogy épp a fény az, ami mindhárom művészt összeköti, ami alkotásaiknak elengedhetetlen tartozéka. Hogy ne mondjam: alapja. A képi rögzítés mestereinél ez a lehető legtermészetesebb, de a zeneszerzőtől sem idegen. A barokk muzsika általában is fénylő Johann Sebastian Bach zenéje pedig különösképpen az. Muzsikájának valósággal világító hangjai, szinte a szférák zenéjét idéző tökéletes harmóniája éppen a fényből eredeztethető, mintegy igazolva a Ferruccio Busoni közismert mon-dását miszerint Bach az isten, Mozart az angyal, Beethoven az ember.

Ami pedig Orbán Balázst és Moholy-Nagy Lászlót illeti, más-más periódusban ugyan, de mindketten „a fényel írás” üttörői. Orbán Balázs a kezdet kezdetén, Daguerre zseniális találmánya, a róla elnevezett dagerrotípiának a felfedezését követő években sajátította el a fényképezés technikáját az angliai Jersey szigetén, az ott száműzetésben tartózkodó Victor Hugó segítségével. Ő a forradalmi múltja miatt, Kossuth ajánlására menekült oda, ahol egyébként Petőfi egykori, koltói szállásadója, gróf Teleki Sándor is tartózkodott. Aki szintén a fotózás megszállottja volt. (Magyar vonatkozásban az egyik legrégebbi dagerrotípia éppen Petőfi Sándort ábrázolja.)

A retorziók megszűntével, néhány évnyi távollét után, immár a fotózás tudományával felvértezve tér vissza Orbán Balázs a szülőföldre, és kezdi el 1862-ben a Székelyföld bejárását és leírását történelmi, régészeti, természetrajzi és népmesereti szempontból. Közben pedig képileg is rögzíti a látottakat, hogy készüljön monográfiájához a rajzolt illusztráció nyersanyagául szolgáljon. Az akkori nyomdatechnika ugyanis még nem tette lehetővé a fényképek közlését. Orbán Balázs másodlagos szerepet tulajdonított ugyan fotóinak, azok értéke viszont felbecsülhetetlen. A tudomány és a művészettörténet rengeteget köszönhet neki, hiszen műemlékek sokasága tűnt el azóta. De dokumentum jellegükön túl, fotói művészi szempontból is értékesek. Az üveglemezeken lévő fényképeket 1970-ben Erdélyi Lajos fotóművész dolgozta föl, és jelentette meg kötetben, *Székelyföld képekben* címmel.

Moholy-Nagy László már a 20. század forrongásai, forradalmi (a művészeti jellegűeket is beleértve) közepette vált a fényírás új utakat nyitó, avantgárd mesterévé. Fénylenyomatai, a fotogramok olyan művészi, a tárgyak árnyékát rögzítő fényjátékok, amelyek aztán elvezettek dinamikus fényvizióhoz, fényfreskóihoz, filmjeihez. Rendkívül sokoldalú, szípkázó művészegyenység volt: festő, fotográfus, díszlettervező, író, filmrendező, formatervező egy személyben, a Bauhaus és az amerikai New-Bauhaus tanára, vezetője.

A két zseniális fotográfus sorsában is voltak közös vonások. Moholy-Nagy is menekülni kényszerült, 1919-ben ugyanis aláírta a magyar aktivisták közös forradalmi nyilatkozatát. S bár a Tanácsköztársaság eseményeiben nem vett részt, a kommün bukása után Bécsbe távozott, később, Kassákékkal együtt, művészi kiteljesedése városába, Berlinbe ment. Hogy aztán a fasizmus előszele Hollandiába vesse, ahonnan Angliába távozott, majd az Amerikai Egyesült Államokban lelt végleges otthonra. 1938-ban munkáit „elfajzott művészet” megjelöléssel eltávolították a német galériákból, múzeumokból, viszont Chicagóban, Gropius kérésére, átvette a New-Bauhaus irányítását, azt 1946-

ban bekövetkezett haláláig működtette. 2006 óta a Magyar Iparművészeti Egyetem is az ő nevét viseli.

E kissé hosszúra nyúlt bevezető után azonban ideje ünnepelnünk. Hiszen 15 éves az Apáczai Galéria, amely most fényben úszik. A szó szoros, de átvitt értelmében is. Hiszen ezt a 47 alkotó 59 művét fölvonultató, a fény jegyében született tárlatot nem csupán a kerek évforduló avatja ünnepivé, hanem az összetétele is. A kiállított munkák java részének átlagon felüli minősége. A galéria atyjának, Székely Géának önfeláldozó, kitartó szervezőmunkája nem volt hiábavaló. Sikerült mobilizálnia a művészpédagógus társadalmat, mind-egyre újabb és újabb résztvevőkkel gazdagítania a kiállítók névsorát. Közéjük tartozik figyelemfelkeltő munkájával Hornyák Evelin és Fejes Soma Bogát, valamint a tárlat legfiatalabbja, a tizenéves Kentelki Gábor. Mellettük pedig ott a kezdetektől elmaradhatatlan résztvevő, a most 93 évesen is fiatalos Gedeon Zoltán. *Purgatórium* című munkája látványosan mozgalmas, dinamikus, belső tüzeiktől fűtött. Nagy Endre napraforgói, a *Fényforgók* igényes művészi kivitelezésben fordulnak a fény irányába, és fordítják tekintetünket a kiállítás emblémájaként is jegyezhető, nagyméretű alkotás felé.

Az emlékezés jegyében születtek a szervező Székely Géza akrilba fogalmazott, illetve hidegtű technikával készült határozott vonalvezetésű, tömören téma-érzékeny, drámai mélységeket felvillantó lapjai, Orbán István színekbeformákba öntött, sajátos fényekben pompázó, 21. századi polifóniája és Ábrahám Imola formák bűvöletében fogant, megkapó „zongorajátéka”. Sipos László ezúttal sem hazudtolta meg önmagát. Míves, sajátos rezonanciájú *Rekviemje* a kiállítás egyik biztos pontja. Horváth Gyöngyvér *Százados ritmusokat* idézve, igényes kollográfiában hódol a tematikának, míg Lukács Éva akrilba önti érzékletesen, kifejezően Bach-imádatát.

Ég és föld között libben sejtelmesen Gally A. Katalin modernül barokkos, megkapó anyaga, és *Visszfényben* ragyogva, metafizikus távlatokat nyitnak meg Bordy Margit sajátos színharmóniái. Misztikus fények ragyogják be Lovász Noémi *Templomablakait*, kifinomult technikával készült akvarellekben hódol a tematikának Essig Kacsó Klára, pazar színekben eleveníti fel zsoboki élményeit Koncz-Műnch Judit, és magával ragadóak Tompos Opra Ágota dinamikus szín-fény forगतagai. Kocsis Ildikó szimbolikus töltetű, konstruktivista forma-együttese, illetve Boar Szilvia, Balló Andrea, Nagy Tibor, Magyar József, Pócsai András, Suciú Katalin, Czirjék Lajos, Gergely Erika és Vízi Katalin munkái sikerrel egészítik ki a tárlat anyagát. Forró Ágnes és Star-müller Katalin pedig a kiállítás rendezésében is jeleskedett.

Pazar a tárlat grafikai kínálata, s nem véletlenül: az alkotásokat Ábrahám Jakab, Drozsnik István, Fátyol Zoltán, Éles Bulcsú, Kántor József, Subicz István, Boros György jegyzi. Az egyre nagyobb teret hódító számítógépes grafika pedig olyan telitalálatokat eredményezett, amilyenek Ovidiu Petca elegáns *Négykezesei*, Sipos Sándor szemet gyönyörködtető munkái – jól mutatnának rézkarcban is – és Keszthelyi György pazar színekombinációi.

Hunyadi László klasszikus erényekkel jeleskedő *Orbán Balázs*-portréja és Kovács Géza modern vonalú fémkonstrukciója a szobrászati anyagot, Palkó Ernő és Koncz Műnich András munkái a rendkívül igényes kerámia kínálatot képviselik. Textilmunkákkal Tudoran Klára, Kozma Rozália és Magyar Anna-mária emeli a tárlat minőségi szintjét, Mira Marincas pedig sajátos hangvételű művészfotóval jelentkezett.

Végül engedjenek meg egy, a műcímek társításából összeállított „szójátékot”. *Fényes nappal, verőfényben, ég és föld között, fent és lent, fényben a régi világ. A templomablak beszűrődésében zsoboki szín-fóniák és százados ritmusok kíséretében csendül fel egy duett a fényben: sajátos polifónia, csendélet bakelitlemezzel és csipketerítővel. A purgatórium pedig látomás csupán. Az enyészet, az évszázados romok tükröződése egy rekviemet idéz, barokk, éjszakai zenét, mintegy hangadóként. És előtör a fényszomj, a holdvilág és a kígyó, a sajátos nyomok a Holdon. A föld energiája röpítő ritmusok kíséretében fényforgókat szül, s a redők mögül kivillan egy toronyszék és egy kódexlap. A belső tűz természeti erő, az utolsó sugarak visszfényében pedig ott a megvilágosodás: Tristis est anima mea.*

Ha ezek után a nézőnek is szüksége lenne néminemű megvilágosodásra, akkor csak nézzen körül a teremben, hiszen éppen ezt a célt szolgálja ez a pazar fényjáték.

(Németh Júlia művészettörténész méltatása elhangzott 2015. október 21-én, Kolozsváron, az Apáczai Galéria kiállításának megnyitóján.)

MAGYARI ANNAMÁRIA MONTÁZSA

PÁLFY JULIANNA:

HÁZAK

A ház – melynek építőtéglái isten tudja, honnan vannak – hűvösen fogadott a rekkenő hőségben. Ahányszor az alacsony mennyezetre nézek mindig, egy póniló jut eszembe, egy egészen csinos jószág, akit apró termettel vert meg a sors. Megvan minden, az összes gép – melyek életünket szolgálják – zümmögése, morgása, kopogása átjárja az egyazon szinten, egymásba nyíló szobákat. Szomszédjaink, kiktől csak egy fal választ el, előlről-hátulról védenek – télen sem fázunk. Megpróbálok azonosulni a helyzettel, de a mindent beborító, alattomosan terjedő, finom homokszemcsékkel nem tudok mit kezdeni, kétségbeesetten harcolok – veszésre állok. Hiszen ez itt egy sziget. Sziget a nagy folyó mellett, melyet a víz hordott össze hatalmas hegyek elpusztult, elmorzsolódott testéből. Az út túloldalán hullámszó, sűrű akácok egy másik házra emlékeztet, egy ideiglenes szállásra, ahol olyan fekete és fényes volt a föld, hogy mohóságunkban a létező összes magot, palántát beledugtuk, s aztán rabszolgái lettünk a nyakunkba szakadt áldásnak. Senki se várta el tőlünk ezt a nagy buzgalmat, de mindenképpen hasonlítani akartunk szomszédjainkra. Aztán rá kellett jönnöm, hogy már egyre kevésbé hasonlítok önmagamra, a gyümölcsfák, zöltségek fontosabbak, meg a kétszáz nyárfa, mely őrként vigyázott a portára. Végül fellázdattam – túl kevés az időm! – ordítottam kétségbeesetten.

A magas ház – melynek negyedik emeletére hurcolkodtunk fel – egy szűk kalitkának tűnt a módos parasztház után. A kutya, akit otthagytunk, még évekig visszajárt álmaimban, némán, kérdően nézett, hangját soha többé nem hallatta. Csillogás, tömeg és sötét szándékok világába érkeztünk. Aki nem elég óvatos, itt előbb-utóbb csapdába kerül. A nagyváros rövid időre magába szippantott, de időben elmenekültünk. Gyorsította a dolgot a lépcsőház alján lakó hajléktalan, aki büzlött, állandóan részeg volt, szerencsére a csendes fajta, aki nem bánt senkit. Szánta a többi lakó, kivéve minket – azelőtt nem ismertük. Valaha az ötödiken volt lakása, felesége. Nem tudott szabadulni emlékei helyszínétől. Mindenki elfogadta, hogy ilyen, én viszont meg voltam győződve róla: változtatna, ha tudná hogyan.

Etettük. Örültem, hogy nem kell a szemétdobóba hajítani a maradékot. Ilyen hátsó szándékkal fogadtam be azt a kóbor macskát, amelyik kezdettől fogva sündörgött körülöttem, mikor épült a ház, a mi házunk, az én házam,

amit titkon, imádkozva kértem az Istentől, és adódott is rá lehetőség. Hepehupás, üres telken pillanatok alatt kész lett, nagyobb, mint azt valaha is remélhattük volna. Emberek adták érte erejüket, fagyoskodtak az állványon sötétedésig, kint az esőben. Néha kínos is volt – legalábbis nekem – tiszta ruhában téblábolni közöttük. Ők mindenféle, általunk támasztott problémákon törték a fejüket, oldották meg azokat, én meg csak álltam a félig kész szobákban, és arra gondoltam, talán boldog leszek itt. És mindinkább eluralkodott bennem a félelem, hogy késő. A tágas térhez hozzátartozott volna a gyerekzsivaj, a szüntelen ajtónyitás és -zárás, és minden egyéb, ami egy család mindennapi életével együtt jár. Ez ritkán fordult elő, többnyire ketten lézengtünk benne. A kert nehezen adta meg magát, mégis szép lett, de mint egy arra járó úgy néztem rá – a vidék volt idegen. Az észak-nyugati szélcsatorna kellős közepén a fák állandóan hajladoztak, kicsit meg is dőltek, a virágaimat tépdeste a szél, a redőnyök csörömpöltek.

Amint a kocs ablakából megláttam a városka nevét, megkérdeztem magamtól: – mit keresek én itt? A ház elé érve mégis úgy tűnt: hazajöttem. Nincs rá indok – érzés van. A haza szó négy másik házat jelent nekem, mindegyikben otthon voltam és mégsem. Emlékeimben szinte egyformák, vörös ceruzával meghúzott határ túloldalán. A kisvárosi ház, melyhez hatalmas szőlőskert tartozott, megfelelő volt a család számára, mégis elhagytuk egy nagyobb városért. Anyám sírt, ki volt borulva, de nem kellően erőszakos, hogy maradásra bírja apámat. Így utólag, ha végiggondolom, talán szerelmes volt egyik barátja feleségébe. Ők költöztek előbb, s aztán apámnak nem volt maradása. Soha nem beszélt erről senki, és nem is tudódott ki az igazság. Ennyi év után felesleges is lenne firtatni, a szereplők elköltöztek végsőnek mondott otthonukba. Nekem tetszett a város. Egy szerelem miatt – mely végképp megpecsételte a sorsom – költöztem egy emeletes ház alsó szintjére, nem törődve azzal, mit hoz a jövő. Menny és pokol. Visszaemlékezve ezekre az évekre, az állandó átalakítási hercehurca, törmelék, álmatlan órák, tehetetlen gyötrődés emléke szorítja össze a szívemet.

Mindig úgy éreztem, valahol vár rám egy ház – meg kell találnom. Egy menedék – tágas, fényes –, mindenkié, akit szeretek. Öreg fák veszik körbe, égbe nyúló orgonabokrok, hortenziák.

Ahogy a teraszról lenézek, a tenyérnyi kertben a három tó paradicsom és a négy tó szőlő tökéletesen rendben van, a rózsabokrok virítanak.

Idővel, meglehet, álmaim is hozzászurodnak e törpe valósághoz.

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

VAJA ART NYOLCADSZOR

A Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye – Vaja város önkormányzatával és a Vay Ádám Múzeum baráti körével közösen – szeptember végén rendezte meg a VIII. Vaja Art Nemzetközi Művésztelepet, s annak záró tárlatát Fülöp István, a Mátészalkai Járási Hivatal vezetője ajánlotta az érdeklődők figyelmébe október 2-án.

A művésztelepen tíz alkotó vett részt Magyarországról és a határon túlról: a debreceni (Gonda Zoltán) és szigetszentmiklósi (Pálfy Julianna és Pálfy István Putyu) törzstagok, valamint a helyi, nyíregyházi és budapesti művészek mellett Nagybányáról és Szatmárnémetiből is érkeztek résztvevők.

FENT: PÁLFY JULIANNA: ŐSZI SZÉL (AZ ALKOTÓ RÖVIDEN CÍMŰ KÖTETÉT MUTATTÁK BE, ÉS A DUNÁNÁL CÍMŰ KIÁLLÍTÁSÁT NYITOTTÁK MEG NOVEMBER 14-ÉN AZ ERDEI ÉVA GALÉRIÁBAN)
LENT: PÁLFY ISTVÁN (PUTYU): AZ ÉN BABÁM KAPU MÖGÉ BÚJT (BALRA); IDILL (JOBBRA)

TEXTÚRA 2015: KÉPZŐMŰVÉSZET – IRODALOM – SZÍNHÁZ

A Szépművészeti Múzeumban a múlt év őszén lezajlott összművészeti előadássorozat az idén is folytatódott: a Magyar Nemzeti Galéria adott teret a képzőművészet, az irodalom és színház találkozásának. Tíz kortárs magyar szerző írt vadonatúj irodalmi szöveget a múzeum állandó kiállításából kiválasztott, egy-egy inspiráló képzőművészeti alkotáshoz. Az elkészült irodalmi műveket a Galéria kiállítótereiben ismerhették meg az érdeklődők, tíz színművész tolmácsolásában – októberben és novemberben is három-három alkalommal.

A képtárban sétálva a néző bekeült egy színház és valóság közötti térbe. A színészek az adott festmény előterében adták elő az egyes produkciókat: egyszerre megelevenítve az írott szöveget, valamint a hang, a vizualitás és a mozgás kiegészítő élményével új megvilágításba helyezve az azt inspiráló műalkotást. A néző maga dönthetett, mennyi időt tölt az egyes színházi jeleneteknél.

OKTÓBERBEN ÉS NOVEMBERBEN IS
3-3 ALKALOMMAL ADOTT RANDEVÚT
SZÍNHÁZ, IRODALOM ÉS KÉPZŐMŰVÉSZET
A MAGYAR NEMZETI GALÉRIÁBAN

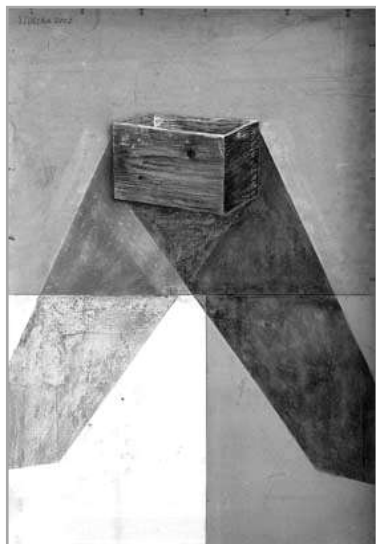
A színészek a darabokat mind a hat este párhuzamosan és folyamatosan, többször egymás után adták elő (a rendező a Kossuth- és Jászai Mari-díjas, Érdemes művész Valló Péter). Az írók közt szerepelt Rakovszky Zsuzsa, Cserna-Szabó András és Karafiáth Orsolya; ihlető volt Mednyánszky László, Rippl-Rónai József, Farkas István és Gulácsy Lajos egy-egy műve is; az irodalmi asszociációkat pedig mások mellett Jordán Tamás, Trokán Péter, Kovács Lehel, Óze Áron és Pálfi Kata tolmácsolták.

NÉMETH LÁSZLÓ – MA

Kaiser László költő tartott előadást (*Németh László – ma* címmel) október 7-én a Művészetbarátok Egyesületének szervezésében a budapesti K11 Művészeti és Kulturális Központban. Kaiser a következő, 1969-ben – az életműsorozat indulása alkalmából készített interjúbán – megfogalmazott vallomásrészletnek a jegyében építette újra Németh László-portróját: „Az én egész munkásságom egy mű, s az egyes munkák annak fejezetei”. Kaiser László kiemelte, hogy ez az *egy műre* utalás az író élete és munkássága közötti egységre is utal: a saját életét alkotássá tevő Németh Lászlóra. De ugyanilyen mértékben a műfajok egységére is. „A regényíró, a drámaíró, a tanulmányíró, az esszéíró, a novellista és a költő esetében helytelen volna a műfaji hierarchia megfogalmazása. A műfajok összetartó kapcsa a minőség mellett a gondolkodó Németh László.”

ELTŰNŐ DOBOZOK

Szikora Tamás (1943–2012) emlékkiállítás a Godot Galériában

A három éve elhunyt SZIKORA TAMÁS több éven keresztül tartozott a Godot Galériához, ahol október 14-én nyitotta meg Kepes György az *Eltűnő dobozok* című, egy hónapon át nyitva álló emlékkiállítást. A tárlathoz 12 magángyűjteményből (és a művész hagyatékából) állították össze azt a válogatást, amely felöleli a Munkácsy-díjas és Érdemes művész Szikora jellegzetes doboz motívumát a '80-as évek közepétől az utolsó évekig.

Passuth Krisztina 1993-ban írta az akkor még viszonylag újnak számító dobozprojektről: „A dobozokat nem mindig lehet kinyitni. Egyeseket igen, másokat

nem, egyesek végig megtartják érinthetetlenségüket, mások inkább felfedik titkukat, a bennük felhalmozott rendszert, míg megint mások csak fedelük zártságával kérkednek, és nem lehet hozzájuk közelebb férkőzni. Dobozok a térben, dobozok a síkban, illuzionisztikus valósághűséggel megjátszva a teret, a három dimenziót, csalódáskeltő hűséggel felvetítve a nemlétező árnyékot, hogy azután máskor az objekt élesen elváljon a faltól, keret nélkül, saját autonóm világának határait megteremtve.”

A térszervezés új rendjét és a perspektíva szubjektívizálását emelte ki Gellér Katalin, aki szerint Szikora karakterének jellemző vonását mutatja, hogy „egy lepusztultnak, reménytelennek látott világban sem adta fel az építkezést, a töredékben, a mindennapok hordalékában az egészet bemutató képi rend megteremtését, amelynek [...] manipulálható voltát is láttatja.”

SZIKORA TAMÁS DOBOZ-FESTMÉNYEIBŐL
(FORRÁS: GODOT GALÉRIA)

„ÉN ILYENNEK LÁTOM A VILÁGOT”

Fodor József festőművész (1935–2007) emléktárlata a Duna Palotában

A „krónikás festő”, a „legvásárhelyibb művész”, Fodor József mintegy 60 festményéből nyílt emlékkiállítás október 14-én a Duna Palotában. A művész munkásságát Feledy Balázs méltatta, aki a 2007-ben elhunyt hódmezővásárhelyi alkotó életművét bemutató album tanulmányát készítette.

Feledy Balázs kiemelte: Fodor számára az Alföld, Mártély, Vásárhely adta egész életében a döntő inspirációkat, és festészetének minősége is ide kötötte. Festői naturalizmusát egyénítette a látvány élményszerű, személyes kifejezése, az egyszerre lírai és dinamikus színvilág, a képfaktúra különlegessége.

FODOR JÓZSEF: MÁRTÉLYI PANORÁMA;
AZ ELŐZŐ LAPON: ALFÖLDI UTCA

TALÁLKOZÁS A SESZTINÁBAN

Találkozás címmel nyílt meg a debreceni Sesztina Galériában október 2-án Szekeres Erzsébet képző- és textilművész, és Vertel Andrea keramikumművész közös kiállítása. A művek és az alkotók is itt találkoztak először.

Szekeres Erzsébet ihletforrása a népi kultúra, a Galga-mente hagyományából sarjadó munkáin a népművészet formais és világképét olyan varrástechnikákkal jeleníti meg, melyek kölcsönhatásba hozták a népköltészet absztrakt világát a népművészet szín- és formagazdagságával. Szakrális, a népi vallásosság jegyeit hordozó alkotásai a képzőművészet és a kézművesség határterületén állnak. A létezés őshelyzeteit letisztult formákkal és a természet színeivel, illetve a népi szimbolika nyelvén tárja föl. A kiállítást megnyitó Arany Lajos utalt a művész óhajára: azt szeretné, hogy a látogató „mosollyal szívében” hagyja el a kiállítótermet.

SZEKERES ERZSÉBET VARROTT KÉPE

Vertel Andrea keramikusművész elsősorban egyedileg mintázott figurális kerámiát készít. Szerinte a kerámiakészítés nem más, mint az őserőkkel való ismerkedés: izgalmas játék a földdel, a tűzzel. „Amikor dolgozom, örömöm, bánatom, amit az életem során megtapasztalok, agyagba gyúrom, hogy megoszthassam másokkal.” Arany Lajos úgy véli, ahogyan a tűz állandóvá avatja az örökké változó pillanatot, láthatóak lesznek az emberi kapcsolatok. „Nagy emberismerettel kutatja és mélyrehatóan, egyszersmind groteszk derűvel, szeretettel jeleníti meg, milyen az ember, hogyan viszonyul önmagához és az embertársához, miliőjéhez, a világhoz.”

VERTEL ANDREA DEBRECENI KIÁLLÍTÁSÁN MUTATTA BE A 2013-BAN, A TOULOUSE-LAUTREC EMLÉKÉRE, A FRANCIA MŰVÉSZ SZÜLETÉSÉNEK 150. ÉVFORDULÓJÁRA KÉSZÍTETT MUNKÁIT IS

FOTÓK: VARGA JÓZSEF

Kézjegy 70 – ezzel a címmel rendezték meg szeptemberben Z. Erdei Anna grafikusművész és Zagyva László szobrászművész közös, visszatekintő tárlatát Nyiregyházán, a Városi Galéria és a Pál Gyula Terem kiállítóhelyein. A két alkotó munkásságát Feledy Balázs művészettörténész, művészeti író méltatta.

FELÚJÍTOTTÁK A MÁDÉFALVI EMLÉKMŰVET

A mádfalvi székelymészárlás emlékművét Csíkmádfalván 1905. október 8-án avatták fel. Az oszlop tetején szárnyas turulmadár látható, az alkotó Köllő Miklós volt. A kőoszlop alján olvasható többjelentésű szó – SICVLICIDIVM – (kronogramma) nemcsak székelygyilkolást jelent, de a római betűk számértéke az 1764. évet, a székelyirtás időpontját is jelzi.

A Siculicidium-emlékművet – a három évig elhúzódó restaurálás után – felállításának 110. évfordulóján avatták újra, 2015. október 11-én.

Mit tudunk a népirtás előzményeiről, körülményeiről? 1763-ban a bécsi udvar úgy határozott, hogy Erdély határvidékein határőrséget szervez. A székelyek ellenálltak a császári akaratnak, mert a határőrséget nem a saját hagyományaik és a saját közösségükből választott tisztek irányítása alatt akarták megszervezni. S továbbra is adót kellett volna fizetniük, az ingyen katonáskodás pedig alárendeltséget jelentett volna számukra.

KÖLLŐ MIKLÓS 1905-BEN
FELAVATOTT EMLÉKMŰVE;
FENT A FELÚJÍTOTT ÉS
ÚJRASZENTELT
EMLÉKMŰ;

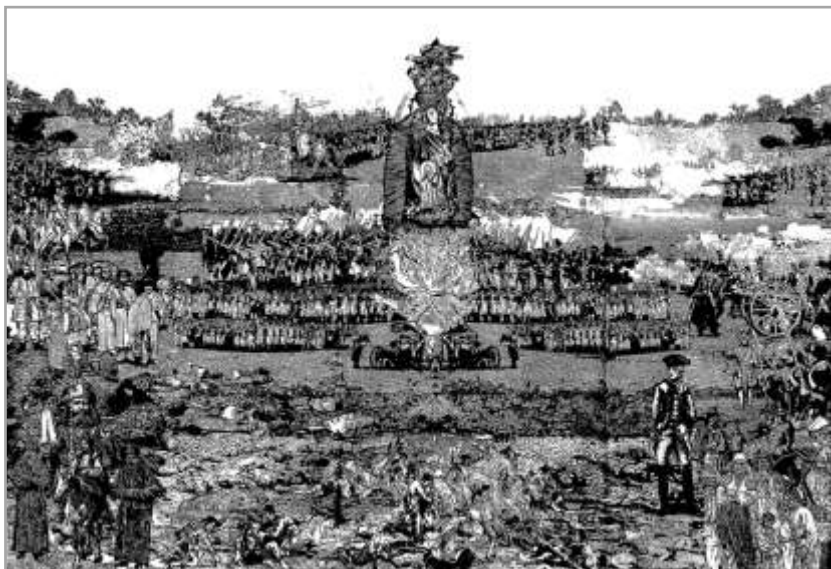
A TÚLOLDALON:
SZEPESSY BÉLA
VESZEDELMEK
MÁDÉFALVÁN C. TUS-TOLL
GRAFIKÁJA 2013-BÓL

1763. december végén a csíki és a háromszéki székelyek Madéfalván gyülekeztek, hogy megvitassák a határőrség ügyét, közben a toborzást szervezők már az erőszakos beavatkozást készítették elő.

A bizottság egyik tagja, Bethlen Miklós hevesen ellenezte, igazságtalannak és veszedelmesnek találta a fegyveres leszámolást. Az újonnan kinevezett Siskovicz József altábornagy azonban kiadta a parancsot a székelyek megtámadására 1764. január 7-én, a vízkereszt utáni hajnalon. Ágyúkkal tüzeltek a fegyvertelen alvók táborára, a falut minden oldalról felgyújtották, akít elfogtak, azt lemészárolták.

Mintegy négyszáz székely vesztette életét, több ezren Moldvába menekültek. (A madéfalvi veszedelem az 1595-ös véres farsanghoz hasonlítható. Akkor is a hadsereget küldték a székely közrend ellen, mely a székely szabadságjogok tiszteletben tartását követelte. Őket is az éjszaka leple alatt támadták meg, ekkor is több ezren menekültek el Székelyföldről.)

Amikor 1774-ben Bukovina felszabadult a török uralom alól, Hadik András generális áttelepítette őket a lakatlan területekre. Így a madéfalvi veszedelem menekültjei 1776 és 1786 között megalapították Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva és Andrásfalva településeket. Az itt kialakult népes közösségek székely lakóit 1940 után áttelepítették Magyarországra.

AZ AMATŐR ELÉGEDETT, A PROFI KÉTELKEDIK

117 hivatásos és amatőr alkotó 132 munkája szerepelt a debreceni Belvárosi Galériában az idei hajdú-bihari őszi tárlaton. Országos nyári tárlatok híján évek óta ez a szemle a megye legtöbb képző-, fotó- és iparművészeti alkotást fölvonultató eseménye.

Az ma már nem kérdés, hogy az amatőr és professzionális alkotók jól megférnek egymás mellett, az viszont vitatható, hogy mi különbözteti meg a két státuszt egymástól. A tárlatot megnyitó Szepessy Béla grafikusművész szerint a kételkedés mozzanata itt a

döntő: a profi ugyanis folyton kételkedik műve erejében, az amatőr ellenben boldog elégedettséggel tekint az alkotására. Az elégedettség nem hajt előre, a kételkedés azonban folytonos megújulásra készlet. Érzésünk szerint több volt az elégedett, mint a kétkedő munka, találtunk azért olyan műveket s kiállítás részleteket, melyek kételkedés nélkül ajánlhatók.

Az én alkalmi válogatásomban ugyanúgy ott szerepel a szerves műveltség magas szintű művészi tolmácsolója, Horváth István, mint az amatőrök közül mind biztosabban kiemelkedő Bothné Dóra, aki szinte türelmetlenül tanulja a művészi újdonságokat, hogy önmagából a legtitkosabb jeleket is fölfejtse.

HORVÁTH ISTVÁN: MAGVETŐ (FENT); BOTHNÉ DÓRA: JELEK (JOBBRA, LENT)

Díjazottak: KASSAI IMRE (Debrecen megyei jogú város díja); KISS ÁRPÁDNÉ (Hajdú-Bihar Megyei Helyi Értéktár); LEHÓ ISTVÁN (Debreceni Művelődési Központ); BENKE JÓZSEFNÉ (VOKE Művelődési Központ); SZENT BAZIL KÖR (Nemzeti Művelődési Intézet)

A hajdúdorogi Szent Bazil Kőr szakrális munkáival lép párbeszédkapcsolatba a túloldalon Kustár Gábor *Harlekin* című szobra, mögötte Buka László festményével, s a tér közepén Berky Csaba *Ösztön* című fa-plasztikája, eget tartó szarvai közé véve Turcsányi Béla szomorú bohócát. S elhoztam még Szász Zsuzsa *Hagyatékának* emlékét Durucskó Zsolt ablakával s néhány költői rajzot László Ákostól is.

BALRA FENT A HAJDÚDOROGI SZENT BAZIL KÖR KOLLEKTÍV MUNKÁJA; MELLETTE KIÁLLÍTÁSI ENTERIÓR KUSTÁR GÁBOR HARLEKIN C. SZOBRÁVAL, LENT: BERKY CSABA ÖSZTÖN C. PLASZTIKÁJA

EGY RÉGI EMLÉK –
VÁRKONYI ZSOLT ATTILA
FOTOGRÁFIÁJA
AZ ŐSZI TÁRLATRÓL

BUHÁLY 70

Buhály József szentendrei festőművész 70. születésnapjára kiállítását nyitotta meg a szentendrei MANK Galériában október 18-án Wehner Tibor művészettörténész.

A jubileumi tárlat november 3-ig volt látogatható.

Az elmúlt másfél évtized munkáiból válogató anyagról Wehner elmondta: Buhály József alkotásaiból az emberbe vetett legmélyebb hit sugárzik. A Magyar Alkotóművészeti Közhatalmú Nonprofit Kft. (MANK) honlapján olvasható tudósítás kiemeli, hogy a művészt a sorsformák összetett volta mellett mindig a tünékeny idő ábrázolása érdekelte – s ennek kifejezéséhez szimbolikus jeleket használt. Buhály visszatérő – a realista figurát látomásos elvonatkoztatással ötvöző – alakjai között meghatározó a nyírségi emlékeket és az anyai őszimbólumot idéző parasztasszony, a modern művészi tradíciók képviselőjében viszont erős a „szentendriség” kifejezése is.

Alább a Buhály művészetéről korábban írott elemzésemből idézek részleteket.

Buhály József a látomásvalóságot jeleníti meg. Szakralizáló képeit lírai-szimbolikus (ezért drámai és ezoterikus) keretbe komponálja. Nyírségi sorsokból ötvözött, újra és újra feltűnő, megvénült parasztmadonnája fogja össze a létezőt és a képzeletbelit. Párhuzamos idősíkok jelennek meg a kompozíción. Emlékezik a művész, de az emlékezésében nincs idill és nosztalgia. Emlékezése inkább mágikus látomás. Képbe emelt tárgyai, motívumai antropomorf testre vágnak, és már az inkarnáció pillanatában szabadulnának is ettől a testtől: például a játékos és roppant változatosságot fölvonultató természeti geometriába.

Buhály a szinte zsigeri létezés szorongásait vetíti ki az egyetemes rendbe (vagy abba a szellemi térbe, ahol feltételezhető ez a rend), összegzi a tér és az idő minőségeit, a látomásos emlékezés távolságát és bizonyosságát. S ebben az emlékező bizonyosságban a romantikus misztikum helyett szellemi fel-
nöttségre számít a művész. Válasz és választás elé állít.

S maga is a nehezebb utat választotta: természeti zsánerek festése helyett az eltűnő, a természetes életformákat átalakító idő került képi kifejezésének középpontjába. Ám az időt megfesteni csak szimbolikus eszközökkel, jelek és metaforák, allegóriák segítségével lehet. S a dolgot majdnem-kimondásával.

S milyen végül Buhály József művészete, amelyet sokféle jelzővel írtak le? Szimbolikus, mert jeleket használ. Szürrealisztikus, mert a látható valóságon túlra tekint, noha motívumait a látható tárgyi világból kölcsönzi. Archaikus, mert a tudattalan létezőt hívja elő, és expresszív, mert szorongásokat, megfoghatatlan létérzéseket közvetít. Igaz rá a poétikus jelző is, ha nem a direkt líraiságot, hanem a szinte anyagtalán szemlélődést értjük alatta.

Buhály József festészete meditatív látomásos, melyre, minden feszültség ellenére, a nyugalom, a harmónia jellemző. Szomorú szépség árad a képekből, a nosztalgia helyett tehát a melankólia, amely már filozófiai fogalom. Ezért kell tudatosítani minden érzést, amely a képből vagy a kép felé árad. Mi az a különös erő, amely egyszerre megköt, s szellőpiheként lebegtet? Mi teszi a sivárságot széppé, hogyan lesz homokból és vízből: aranyárból emelt, méltóságos idol? Mi történik a hátsó udvaron, az egek mélyén, hogyan lesz kövek sóhajából, levelek hullásából, a zsugorodó bőr és táguló szív szorongásaiból oratórium? Hogyan leszünk csönd a mindenségben?

A művész válasza egyszerű, talán József Attilával mondhatjuk: „*Én túl-
lépek e mai kocsmán / az értelemig és tovább!*” S hogy mi van az értelmén túl? Egy bennünket körbezáró tükör, a látszat megszorozott látszata. Ha mi vagyunk a szerelem, úgy tükörképünk: a szellem.

KRÚDY-MESÉK NYÍREGYHÁZÁRÓL

Kerekes Elek Győző kiállítása Krúdy Gyula születésnapján

Előző nap még Mátészalkán nyílt meg Kerekes Elek *Terra incognita* című kiállítása, október 21-én pedig a Krúdy világa által ihletett festményeséket mutatta be a nyíregyházi Mórincz Zsigmond Könyvtár az emeleti galériában.

Míg a *Terra incognita* (a 'rejtőzködő föld') a faktúra játékaiból kibomló belső tájélményt, a nonfiguratív gesztusból megformálódó alakos történet – avagy a festőgesztus világtéremtő erejét – példázta, emitt a Krúdy-világ született újra.

Első Krúdy-sorozatát Kerekes Elek Győző 2003-ban mutatta be a nyíregyházi Krúdy Vigadóban, majd egy nagyobb anyaggal szerepelt 2005-ben a fővárosi Belvedere Szalonban. A Krúdy-élmény mélyült, a ciklus tovább alakult, egy-egy, új festményekkel variált részlete Szolnokra, Sopronba is eljutott, 2006 végén a régi Nyíregyháza valós és fikciós emlékképeit láthatta együtt a Krúdy életéből kiragadott álmokról és hősookról festett képekkel a Pál Gyula Terem közönsége.

Jánosi Zoltán irodalomtörténész már a ciklus elejétől figyelemmel követi annak festői alakulását, az eget-járó és szívet-faggató „szívárványbeszédet” – s ahogy fogalmazott: „a bennünk lakó ördögök és a mindenség vasmarka ellen” küzdő szeretetet. Ő nyitotta meg az új kiállítást is.

Krúdy alakja és műve író (Márai Sándort) és szobrászt (Varga Imre), filmalkotást (Szindbád), benne színészt (Latinovits Zoltán) egyaránt megihletett. A sorból a festészet sem hiányozhat, és Kerekes Eleknek azért volt úttörő szerepe, mert illusztráció helyett a festői programja részeként, művészi önvallomásként, világképet létrehozó tematikus struktúráként is alkotta sorra a Krúdy-élmény transzpozícióit. A sorozat Jánosi Zoltán szerint már nem „elszigetelt Krúdy-motivációkat tükröz, hanem egy teljes világképet, táj-, ember- és történelemértelmezést”.

FENT: GOMBOS GYULA FOTÓJA KEREKES ELEK MÁTÉSZALKAI KIÁLLÍTÁSÁRÓL;

LENT: KEREKES ELEK GYŐZŐ: RANDEVÓ

Jánosi fogalmazása szerint Kerekes Elek „Krúdy tekintetén át varázsolja-villogtatja vissza az időből [...] a sóstói erdő fái között végképp eltűnő postakocsit. A kor modern Noé bárkájaként működő fedélzetén egy teljes kor hőseivel: asszonyaival, uraival, hajviseletével, ruházatával [...] Színeivel pedig Krúdynak elsőként a Nyírségben megpillantott s műveibe az itteni égről áthajlított szivárványát ragyogtatja ránk.”

Kerekes Elek a tündöklést és a fájdalmat egyszerre ragadja meg Krúdyban, a festészet nyelvén is költői módon: tónusrímekkel, kompozíciós ritmussal és allegóriával, közben „az egész, képekbe fogott mű, hol erősebb, hol halkabb akkordokkal, muzsikál, zenél”. Ebből a zenekarból bűg tovább a sóstói esték mélyén és Szindbád (nemkülönben Kerekes Elek) álmaiban a gondonkaszó.

Noha a festő sokat és alaposan olvasta Krúdyt, nem cselekményt ad vissza a képen, hanem hangulatot rekonstruál, egy aktuális (és személyes) reflexiót fogalmaz meg a világból jövő ingerekre. Hiába keresnénk a konkrét műveket, „csak” az atmoszférát kapjuk – és ez a „csak” jóval több, mint amit illusztráló

kép adhat. Kerekes Elek *Krúdy-mesék* című sorozata nem Krúdy meséit kínálja, hanem Kerekes-meséket Krúdyról, s még inkább arról a világról, amelyet Krúdy révén teremtett újra, teremtet meg. S az élménykör középpontjában természetesen a férfi és a nő kapcsolata áll, a nő és férfi örök-feloldhatatlan vonzása és taszítása.

ESTI SÉTA (FENT);
PÁROS JÁTÉK (LENT)

Aszalós Endre írta a fővárosi tárlat után, hogy Kerekes csak ritkán alkalmazza a dramatikus festőlehetőségeket.

A tónusok tompítása, az „imbolygó formagesztusok” (mintha

Kerekes Elek Győzőt látnánk) vagy a „csendességbe halkuló jelenetezés” arra szolgál, hogy visszaadja a Krúdy-művek érzékenységét „a festőileg átértett költőiséget”. Az új képekkel (és a korábbiak újrafogalmazásával) kiegészített nyíregyházi tárlat a témák helyett még inkább a hangulatot igyekezett megragadni és közvetíteni, azt is bemutatva, hogy az estéknek mennyi színe van.

SÓSTÓI MESE (FENT)
VÖRÖS POSTAKOCSI II.

Persze, hogy vörös is, akár a postakocsi, mely az utolsó, arany-fekete út felé vezet, de a Krúdy világához méltó arányossággal fölvonultatott esti képekből látjuk, hogy tele van az esték színe az ősszel és a fölforrósodó vággyal, és tele van minden este árnyakkal, csöndes és fojtó ködökkel, és tele bíbor-fohászkodással.

KEREKES ELEK GYŐZŐ:
UTOLSÓ ÚT

MOLNÁR GÁBOR EMLÉKTÁRLATA

**Emlékezve halálának
20. évfordulójára, a
böszörményi Maghy
Zoltán Művészházban
rendeztek kiállítást
Molnár Gábor mun-
káiból a város napján,
szeptember 11-én.**

Molnár Gábor 1955-ben született Hajdúböszörményben, s ugyanitt 40 évesen, 1995-ben érte a halál. „A csendes küzdelem továbbfolyik a böszörményi műteremben” – írta a festő halála előtt Tarczy Péter. A „konvencióknak fittyet hányt”, ugyanígy sokszor a felismerhetetlenségig átírta a látványt a képeken. Egész életét végigkísérte Kondor Béla példája, kinek megalkuvást nem ismerő művészete igencsak imponált neki. A „látomásos igazmondás” és az indulat határozta meg hitvallását. Éppen ezért „tőmondatos” képek kerültek ki műterméből, melyek „valamiféle kozmikus rítusban fogantak”, s noha rövid idő adatott az életműnek, mégis összetett festőuniverzum maradt utána. „Portrék, tájképek, csendéletek, figurális kompozíciók [...] melyeket líra, szürrealizmus, expresszionizmus és realizmus jellemez, mikor melyik hatás a meghatározó egy-egy kompozícióján belül.” S megvolt benne az öniróniára való hajlam is – „motorizált látványvadászként” lóerők segítségével járta a pusztát, s mivel emlékezetből festett, ezért hasonlított a kép inkább reá, mint a tájra...

BARÁTH-KIÁLLÍTÁSOK

Baráth Pál festő- és grafikusművész ősszel két új tárlaton mutatkozott be: az Elméleti Galéria nagyszabású kiállításán után a belvárosi Both-Dega Imbisz „képnézegetője” kínálta csemegeként a többi közt párizsi festményeit is.

A Hajdúböszörményi HORVÁTH TAMÁS fotóival rendszeresen találkozhatunk: nincsen olyan kulturális/művészeti esemény a hajdúvárosban, ahol ne volna jelen, az internetes képgalériákba olyan gazdag vizuális kínálatot tölt fel, hogy aki valamely oknál fogva nem tudott a helyszínen lenni, az is valódinak érzi az atmoszférát, belekóstolhat a helybe és színbe. Nos, Horváth Tamás nemcsak sajtófotós, hanem művész is, tagja a Magyar Fotóművészek Szövetségének, s szeptember 10-én, Hajdúböszörmény város napi rendezvényeinek keretében „Klasszikus, de kortárs” címmel nyílt fotókiállítása a Sillye Gábor Művelődési Központban. (FÖNT A MEGHÍVÓ – HORVÁTH TAMÁS FOTOGRÁFIÁJÁVAL)

BARANGOLÁS A MÚLTBA címmel lapzárta után, november 26-án nyitotta meg Nyakas Miklós történész TAKÁCS LÁSZLÓ január végéig látogatható kiállítását a böszörményi Maghy Zoltán Művészházban.

BUJDOSÓ MÁRIA TÁRLATA

A Hajdúböszörményben 1980-ban született művész-tanár egy hónapig nyitva tartó kiállítását Durucskó Zsolt grafikusművész ajánlotta az érdeklődők figyelmébe október végén a Sillye Gábor Művelődési Központban. Bujdosó Mária legújabb – az ajaki nemzetközi alkotótábor elményeit is földolgozó – műveit mutatta be.

Koday képei „festői eszközökkel kifejezett tündérmesék” – írta róla felfedezője, a magyarországi naiv művészet (Moldován Domokost követő) legnagyobb pártfogója, az idén júniusban 86. életében

MESE ÉS SZAKRALITÁS: KODAY LÁSZLÓ ÚJ KIÁLLÍTÁSAI

Az idei Ars Sacra Fesztivál keretében szeptemberben a budapesti Rátkai Márton Klubban nyílt kiállítás Koday László festményeiből – a tárlatot Dragonits Márta, az Ars Sacra Alapítvány elnöke méltatta.

elhunyt Bánszky Pál művészettörténész. S mi sem lehet annál természetesebb, hogy a Magyar Népmese Napja rendezvényeit is a szakrális életörömtől dús Kodayképek kísérték, ezúttal október elejétől Mindszenten, a Keller Lajos Városi Könyvtár és Kulturális Központ galériájában.

Varga Szidónia és Lantos György kiállításának ünnepi megnyitójával köszöntötte vendégeit új, emeleti

bemutatótermében a debreceni Malomparkban lévő Havrics Galéria október 22-én. A megnyitón Rák Katalin és Juhász Árpád színművészek működtek közre. A kínálat elsősorban tájképekből, városrészletekből, csendéletekből áll.

NÖVEKEDŐ HAVRICS GALÉRIA

GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁS HORTOBÁGYRÓL

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep megszűnésével keletkező űrt töltötte ki a 2012-ben alapított Káplár Miklós Nemzetközi Alkotótábor, mely november 3-án a debreceni Méliusz központi könyvtár galériájában mutatta be az első (november végéig látható) gyűjteményes kiállítást. A vendégeket Vincze Andrásné, Hortobágy polgármestere köszöntötte, majd H. Csongrády Márta Holló László-díjas fotóművész méltatta a gyűjteményt. A négy éve működő alkotótábor elődje a Káplár Miklós, Boromiszta Tibor és Maghy Zoltán részvételével 1928–31 között életre hívott Hortobágyi Kolónia, illetve az 1983-ban alapított Hortobágyi Alkotótábor, a maga több mint 30 idényével – szívesen fogadták ezért a meghívást a hortobágyi telepen korábban alkotó művészek is.

HORTOBÁGY (FENT)
SALAMON ÁRPÁD
FESTMÉNYE (SZLOVÉNIA)

PILLANATKÉP A MEGNYITÓ
ÜNNEPSÉGRŐL
HORVÁTH KATALIN
FELVÉTELE

ÚJRATERVEZÉS

Válogatás az Antal–Lusztig-gyűjteményből a debreceni Modemben

A megújult Modem (a Déri Múzeummal közös intézmény) első nagyszabású, nyáron megnyílt, 2016. január végéig látható kiállítása új nézőpontok alapján mutatja be a legnagyobb hazai magángyűjteményt, annak egy részén keresztül. Az elmúlt majd’ egy évtizedben itthon és külföldön harmincnál is több kiállítást rendeztek a kollekciónban őrzött művekből.

A földszinten egy arcképcsarnok fogad – mely hatásában az egykori főúri galériákra emlékeztet –, híres költők, festők, tudósok, ismert vagy ismeretlen barátok, rokonok portréi mellett helyet kapnak egyszerű, névtelen emberek is. A második emeleti legnagyobb szekció azt mutatja be, hogyan jelenik meg a 20–21. századi művészetben a zsidó-keresztény kultúra szakrális és tradícionális jelképrendszere. A tradíciók témaköréhez tartoznak „a hely arcát” megjelenítő művek: tájképek (puszta) és a magyar építészeti (és néprajzi) örökség lenyomatai. Itt láthatók az idő és a tér fogalomkörébe vonható művek is. A harmadik emelet az ábrázolás 20. századi kalandját idézi: a figurativitástól való elszakadást reprezentatív magyar és nemzetközi alkotásokon keresztül tanulmányozhatjuk. A mintegy 400 műből álló tárlat a gyűjtői attitűd változását, a gyűjtő és a kollekción folyamatos párbeszédét is reprezentálja.

(Forrás: modemart.hu; illusztráció: A MODEM meghívójának részletei)

IFJÚ KÉZMŰVESEK

11. alkalommal hirdette meg az idén az Országos Ifjúsági Népi Kézműves Pályázatot és a hozzá kapcsolódó szakmai programokat az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Hagyományok Háza, a Kézműves Alapítvány és a Debreceni Művelődési Központ, a kézműves kategóriákat gondozó intézményekkel karöltve.

A kétévente megrendezett pályázatra hat szakmai, egyéni és közösségi kategóriában adtak be pályamunkákat a 11–15 és 16–25 éves kézművesek:

(1.) faragás: fa, kéreg, szaru, csont; 2.) fazekas; 3.) fonható szálak anyagok: gyékény, szalma, vessző, sás, csuhé; 4.) szövés, nemez; 5.) hímzés, csipke, viselet, népi ékszer, hímes tojás; 6.) bőrműves: szíjgyártó, bőrtárgy készítő.

November 6-án az összes kategória díjazott munkáit együtt mutatták be a szakmai konferenciával egybekötött Ifjú Kézművesek Országos Kiállításán a Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériájában, ahol a közösségi díjakat adták át. Az idén 65 egyéni, 25községi pályázó 380 pályamunkát küldött be. A szakmai zsűri 30egyéni és 22 közösségi pályázót jutalmazott.

ENTERIÓRKÉPEK
AZ IFJÚ KÉZMŰ-
VESEK ORSZÁGOS
KIÁLLÍTÁSÁRÓL

FOTÓ:
DEBRECENI
MŰVELŐDÉSI
KÖZPONT

„SÍR A MAGYAR RÓNA, RUSZKI CSIZMA NYOMJA...”

A Békéssámsonban október 22-én megnyitott Szabadság Háza annak a húsz fiatalnak állít emléket, akik 1951–55 között kommunistaellenes röplapokat terjesztettek az ország több megyéjében és Budapesten. A Magyar Ellenállási Mozgalom tagjaira összesen 186 év börtönbüntetést szabtak ki, két főt halálra ítélték, de kegyelemből életfogytiglani büntetést kaptak.

„Itt erről a húsz fiatal ellenállóról mindenki tudott, és senki sem jelen-

tette fel őket, amikor pedig a börtönből kijöttek, és a rendszer számára másodosztályú állampolgárok voltak, akkor is mindenki tisztelte őket” – fogalmazott az avatáson Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum főigazgatója, aki Balog Zoltán emberi erőforrás-miniszterrel együtt leplezte le Annus István bronz mellszobrát, melyet Juha Richárd debreceni szobrászművész mintázott meg.

„A FALU SOHASEM VOLT ELLENÜNK”

ANNUS ISTVÁN – „RETEK”

ANNUS ISTVÁN 1929–2003
A MAGYAR ELLENÁLLÁSI MOZGALOM
VEZETŐJE; BÉKÉSSÁMSON ELSŐ SZABA-
DON VÁLASZTOTT POLGÁRMESTERE

JUHA RICHÁRD ALKOTÁSA

Az eseményről beszámoló Magyar Távirati Iroda földézte az egyik elítelt szavait, aki szerint a szabadság nem ajándék, azért mindennap meg kell küzdeni. S ezt folytatva mondta Schmidt Mária, hogy „csak az a nemzet lehet erős, amely becsületbeli ügynek tekinti a szabadságot és a függetlenséget”. Balog Zoltán pedig azt hangsúlyozta: „2016 egy nagy lehetőség lesz arra, hogy méltó helyre tegyük az 1956-os forradalmat”.

„VAGY KERESZTYÉN LESZ, VAGY NEM LESZ”

Konrad Adenauer, a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárja Juha Richárd által készített mellszobrát avatták november 4-én, Budapesten, a Városligetben, ahol utat is elneveztek az egykori német politikusról. Rogán Antal, a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter az avatásakor kiemelte: „Európának kétezer éves története során sokszor kellett megújulnia, és erre mindig képes volt, ezért tudott fennmaradni. Ezek a megújulások mindig visszatérést jelentettek az eredeti keresztény értékekhez, ezt Adenauer is tudta” – olvashatjuk az MTI tudósításából.

JUHA RICHÁRD SZOBRÁSZMŰVÉSZ KONRAD
ADENAUER-MELLSZOBRA A VÁROSLIGETBEN

„Európa megújulása sosem arról szólt, hogy új erkölcsi és kulturális gyökerek kellenek a keresztény gyökerek helyett. Mindehhez azonban nem kell mindenkinek hívő kereszténynek lennie, hiszen a hitet nem lehet előírni, viszont ebben a civilizációban az ateista is keresztényen, mégpedig kulturális értelemben. Adenauer szerint Európa vagy keresztényen lesz, vagy nem lesz.”

A miniszter szerint egy olyan ember emlékét őrzi Juha Richárd Adenauer-szobra, aki „a politikában azon kevesek közé tartozott, akiknek az élete, teljes munkássága szinte osztatlan elismerést vált ki az utókorból, akik történelmi

teljesítményt vittek végbe. Európát már hét éve gyötrik különféle válságok, s nem véletlenül figyelnek most Adenauerre, hiszen ő egy másik súlyos európai válságkorszak idején átlátta, hogy Európának gyökeresen meg kell újulnia, mert a tartós béke záloga egy újfajta európai egység lehet”.

Az avatáson Hans-Gert Pöttering, az Európai Parlament volt elnöke, a Konrad Adenauer Alapítvány elnöke kiemelte: „Brüsszel nem új Moszkva [...] Az európai jövő arról szól, hogy a szabadság és a demokrácia talaján állunk, az EU egység a sokszínűségben. Ha az EU kudarcot vall, mindenki kudarcot vall, mert csak a közös út áll az európai országok előtt.”

Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum főigazgatója felidézte: a második világháború végére Németország a megsemmisülés szélére jutott, így Konrad Adenauer óriási feladatra vállalkozott hazája újjáépítésével. Az ország helyét kellett megtalálnia a kétpólusúvá vált világban. „S ehhez megújította a német politikai intézményrendszert, működésképpé tette a demokráciát, kiszámíthatóvá tette a gazdasági és politikai környezetet, beindította a gazdaságot”. Szerinte Adenauer sikeres politikus volt, „kiváló diplomáciai érzék, eltökéltség és vízió” jellemezte, célja a német újraegyesítés reményének életben tartása volt – olvasható a távirati iroda tudósításában.

SZOBROT KAPOTT A RADIOLÓGIAI „ATYJA”

ELISCHER GYULA (1875–1929), a Radiológiai Klinika alapítója, az Orvostudományi Kar volt dékánja tiszteletére avatták föl a KÖVÉR JÓZSEF szobrászművész által megmintázott mellszobrot november 9-én a Debreceni Egyetem Klinikák szoborparkjában, a Radiológiai Klinika szomszédságában.

Elischer Gyula 1921-ben tanszékvezetőként kapott meghívást Budapestről az itt akkor szerveződő egyetemre. Előbb a röntgenlaboratóriumot vezette, professzorrá nevezték ki, később az Orvostudományi Kar dékánja lett. (Munkája során szenvedett súlyos sugárkárosodást, 54 évesen hunyt el.)

Battyáni István, a Szakmai Kollégium Radiológiai Tagozatának elnöke kiemelte az esemény kettős aktualitását: 140 éve született Elischer Gyula, és 120 éve fedezték fel a röntgensugarat. Elischer volt hazánkban az első professzor, aki önálló röntgenológiai intézetet vezetett.

„Régebbi időben erőteljes szervezetű, délceg férfi volt, különböző sportokkal, evezéssel, lovaglással, vadászattal edzett egészséges testben, tudománnyal, zenével, művészettel táplált egészséges lélek lakozott – mondta róla Huzella Tivadar a Debreceni Orvosegyesület 1932. december 1-jei megemlékezésén. – Szerény volt és kedves. Soha nem akart jobbnak

látszani, érdemeit, eredményeit szinte leplezte [...] Hibáit nyíltan feltárta, szinte fitogtatta. Tudományos alapossága németes volt, szellemének eleven-sége, találékony-sága, ötletessége franciás, az érzése, a temperamentuma, a szíve pedig szín magyar. [...] Ahol csak megjelent, jókedv, derű, kacaj fakadt nyomában. Kék szemének jóságos tekintetéből bizakodást merítettünk. Csodálatos volt megfigyelőképessége, emberismerete.

[...]

Böles magas állaspontról nézett az élet fonákságaira és az emberi gyöngék és hiúságok mélyére. Belátott az emberekbe, egy szóval, egy hasonlat-tal ki tudta fejezni egy-egy ember jellegzetes lényegét. Humora hasonló volt a szivárványhoz, amely – amint mondani szokták – az ég mosolyát és könnyeit egyesíti.”

Úgy véljük, Kövér József szobrát is hitelesíti a jellemzés: a belátás és a bele-látás, a mosoly és könny, az elhívás és a sorsdráma kettőssége.

A RADIOLÓGIAI KLINIKÁVAL SZEMBEN FELÁLLÍTOTT EMLÉKSZOBROT, KÖVÉR JÓZSEF SZOBRA SZERMŰVÉSZ ALKOTÁSÁT, ÉDES ISTVÁN, A KLINIKAI KÖZPONT FŐIGAZGATÓJA ÉS MÁTYUS LÁSZLÓ, AZ ÁLTALÁNOS ORVOSTUDOMÁNYI KAR DÉKÁNJA LEPLEZTE LE

KISS TAMÁS SZOBRÁT AVATTÁK SZÜLŐVÁROSÁBAN

A Kisújszálláson született (1912) és Debrecenben élt (†2003) Kiss Tamás költő, tanár, irodalomtörténész szobrát avatták föl az október 23-i megemlékezés keretében szülővárosában, a református templom kertjében. A szobor alkotója PINTÉR ATTILA (ő készítette korábban Kiss Tamás emléktábláját, a költő portrédomborművét, illetve a Bagaméri-szobrot 2013-ban).

KISS TAMÁS – PINTÉR ATTILA
KISÚJSZÁLLÁSI SZOBRÁSZMŰVÉSZ
ALKOTÁSA (A KÉPEK FORRÁSA:
PINTÉR ATTILA FACEBOOK OLDALA)

Kiss Tamás életművének számos részletével foglalkoztam az elmúlt években a folyóirat lapjain: életrajzi vonatkozásokkal, olvasmányaival, irodalomszemléletével, Móricz-értelmezésével, Csokonai-élményével, költészetével és ars poétikájával. Beszámoltam arról, hogy a költő, irodalomtörténész, református lelkész, tanár, folyóirat-szerkesztő születése centenáriumának megünneplése után (1912. 09. 05., Kisújszállás) a halálának 10. évfordulójára emlékeztünk (2003. 12. 08., Debrecen); s gazdag centenáriumi programokat állított össze Kisújszállás és Debrecen is, ahol 1932-től hallgatott református teológiát, illetve lelkészi oklevelet szerzett 1938-ban. Debrecenben pl. több hónapos interaktív irodalmi („*A fény hátára vesz és fölemel*” című) emlékkiállításal, rendhagyó tárlatvezetések sorával tisztelgett az életmű előtt a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum.

A mostani folyóiratszám lapzártája előtt nyomdába került, a *Felsőmagyarország* Kiadó által gondozott új tanulmánykötetem (a 2014. évi *Angyalkapuk és szövegjáratok* kötetet folytató *Angyalok a labirintusban*) egyik fejezete az *Újraolvasások* címet kapta, ismert vagy kevésbé ismert irodalmi életművek

és alkotások új nézőpontok alapján, más fénykörbe helyezett értelmezéseit adva közre. „*Győzelem az elmúlás angyalán*” címmel írtam Kiss Tamásról egy több mozaikból álló, tanulmányjellegű esszét, adalékokat kínálva a költő irodalomszemléletéhez és lírai szerepeihez. (Egészében korábban a *Stádium* c. folyóirat Kiss Tamás- emlékszámban jelent meg az írás, beemelve abba a *Magyar Napló*-ban frissen közölt Szakolczay Lajos-tanulmány eredményeit.) Alább a pálya néhány állomását idézem föl, és újra visszautalok Szakolczay néhány észrevételére, s közlöm az összeállítást záró, Kiss Tamás erkölcsös költészetét tárgyaló mozaikot.

A költői pályakezdés a teológiai tanulmányok idejére tehető, a publikációk közül kiemelkedik a *Nyugat* 1934-es közlése (*Az alvó testvér*). Ugyanebben az évben Kovács Imrével közös kötete jelent meg *Szembe a széllel* cím alatt, a kötet 17 Kiss Tamás-verse *A magányosság könyvéből* cikluscím alá rendeződött. 1938-ban látott napvilágot a *Régi reggelek* kötet, majd közel két évtized múlva a – monográfusa, Bakó Endre szerinti – „megismételt pályakezdestről” beszélhetünk az új kötet kiadásával.

A *Nyugat* harmadik nemzedékének tagjai az '50-es évek közepén tértek vissza az irodalmi életbe, Kiss Tamás *Férfitánc* című verseskötete is 1956-ban jelent meg. Az újabb versekre megint nyolc évet kellett várni, közben (1960-ban) publikálta a *Móricz Zsigmond kisújszállási éve*i című tanulmányát.

A Kiss Tamás-életmű gerincét 10 verseskötet és az *Összegyűjtött versek* kötet alkotja. Ide tartozik még a *Hajnal hasad* (valamint a 30 év múlva újraírt *Kedv, remények, Lillák*) Csokonai-regény – egyébként a *Hajnal hasad* változtatás nélkül megtalálható az utóbbi változat szövegében.

A szépprózai oeuvre kiegészül két hosszabb elbeszéléssel, az irodalomtörténeti munkásság a Móricz Zsigmond-életrajzzal, valamint további tanulmány- és esszékötetekkel. Például műelemzésekkel *A lírai mű megközelítése* címmel, 1975 és 1993 között az *Árkádiában éltünk*, *A Főnix szárnya alatt* és az *Arcok és emlékek* című kötetekkel. 2002-ben a 90. születésnapra jelent meg a *Tájaink légkörében* című kötet, mely nagyobb fejezetet szentelt Várad és Debrecen vonzásának, egy kisebb ciklust pedig a Weöres-barátságna; néhány íróportréval és interjúval is kiegészült ebben az életmű, és újra olvasható volt *A verseléstől a poézisig* című próza ars poetica.

Szakolczay Lajos tanulmányában (*Idők méhéből, Magyar Napló*, 2013) arra hívja föl a figyelmet, hogy „a hit oszlopai mily hatalmas súlyt tartottak” Kiss Tamás életében és költészetében. „Az ajtaján kopogó Jézusban a megváltás szimbólumát látta” – ezért lehet már-már szeretethimnusz a vers, melyet biblikus erő sugároz át. – *Az Ajtódon kopog valaki* c. költemény a *Régi reggelek* (1938) kötetben jelent meg, egy amerikai néger spirituáléra született.

Az első időszak verseiben a hagyományos alföldi-debreceni (szimbolikus) tájköltészet szervesen egybeépült a hitköltészettel (ami nem egyenlő a vallásos lírával). Szakolczay szerint „érdekes megfigyelni, hogy Kiss Tamásnál a *hit kozmosza* szegény tisztességgel miként üli meg a *tájat*, valóságos organikus élményt keltve”. A föld–hit–kozmosz „bensőséges hármását” idézi a *Kunsági elégia*, mely – a teljes, 1938–41 között elkészült változatban – „egy szelíd, művelt, a vers minden csínját-bínját tudó, a teremtés előtt fejet hajtó Jeremiás panaszszava [...], aki hiába készül a haza fegyverrel való meghódítására, számára a dal az igazi fegyver: a *csengettyűszó*”.

Kiss Tamás költészetének egyik fókuszpontja a biblikus ember (diplomás teológus, kisújszállási segédlelkész, karcagi, váncsodi lelkész, tanár, az *Alföld* folyóiratot szerkesztő irodalomprédikátor) értékmentő attitűdje, ahol a hazatalálás költészetében a debreceni otthon és a nemzeti haza szorosan egybekapcsolódik, és a hit mellé törvényszerűen áll oda vezérszóként a hűség. A táj intimitásában ugyanúgy hangot kap valamilyen csöndes fájdalom, mint a természet kozmikussá emelésében, ennek oka pedig a féltés.

A bibliai szimbólumvilág mindvégig jelen volt a költészetében – a látható természetből látomásos allegorikus közeget épített föl. Nála a rend egyúttal a béke. Szakolczay a „*termő béke*” szókapcsolatot említi, és a *Zsoltár* című, az 1964-es *Égi tűz* kötetben megjelent vers apropóján ezt írja: „... emberségképe híven tükrözi a kereső – és szinte minden pillanatban megvilágosodó – látnok *telített* nyugalomát. [...] Igaz, ebben a nyugalomban az ember–föld–mikro-kozmosz, a csillagkereső varázslat bombái robbannak, de az örömmel és szenvedéssel szegélyezett arc attól válik széppé, hogy az élő és élettelen összehorolásában a megsejtett golgotai sötétség mellett ott van [...] a boldogságösvényt övező, csaknem megnevezhetetlen fény is”. Szakolczay szavaival a Kiss Tamás költészetét igazgató szeretet „fölszippantja a Hortobágy egét”.

„*Ugye megismersz jó Uram,
tekinteted rajtam megáll
egy szempillantásra csupán;
megmutatod a helyemet:
a hátsó sorban – a jobboldon.*”

A *Rám ismerse-e majd* című vers utolsó sorai ezek. A költemény *A végső szó keresése* című kötet szembesülő-létösszegző, vallomásos esszenciája 1992-ből. *A végső szó keresése* ars poétikus üzenet.

Kiss Tamás is azt vallotta: a költő a versében mindig a végső szót keresi, az ismeretlent, a titkosat szeretné fölfejtetni. Itt egyúttal nemcsak a léteesszenciát kereső, de a tűnő hangulatot is rögzítő, a könnyed vagy ironikus hangú négy-soros gnómákkal, játékos összegző versekkel találkozunk. A végső szó keresése áll az alkotás középpontjában, mely az Úrral való találkozás allegóriája. A költészet anyagtalan mámorában a hit és tudás a fundamentum – másik versében arról vall: benne „*a hit és tudás békésen egymás mellett él*”.

Ha Debrecen negyedik dimenziója a történelem volt, úgy Kiss Tamás életművének „negyedik dimenziójába” a szeretet és türelem birtokjelzőiként kerül a *remény*, a *tisztetség* és *méltóság* szava. *Erkölcös költészete* azt példázza, hogy első helyen az etika áll, ez az esztétikai és vallási stádium közös nevezője. Mert a szakrális attitűd mindenekelőtt etikus lényé emeli az embert.

„Kiss Tamást szereti az Isten. Hosszú élettel áldja és veri. Kiss Tamás költészetet teremt az áldásból s verésből” – így kezdtem a 85. születésnapot köszöntő tanulmányt még 1997-ben, a *Confessio* című folyóiratban. Költészte arra is példa: hogyan válhat az etika esztétikumká, hogyan lesz éthosz

az opuszából. Mert a szakrális habitus központi célja: az emberként létezni, emberi módon (tehát Isten dicsőségére) gondolata és elve. Kiss Tamás egész költészetén is átvonul az emberré lenni kérdése. 1951-es *Önvédelem* című versében, az *Égi tűz* (1964) kötetben írja, megszólaltatva a tisztaságérzésből fakadó szelíd önérzetet és a küldetéses felelősségvállalást is:

„Tudom:
naponta vétkezem,
de vér
nem fogta még kezem.

[...]

*S most fegyvert keresnek –
jaj nekem:
hisz csupa fegyver
a szívem,*

*robbanó gránát
az agyam.
Hadsereg vagyok
egymagam.”*

Az *Emberré lenni* című verset (1957) fölfoghatjuk ars poetica vagy program-vers gyanánt is. Az utolsó versszakból jól érzékelhető, hogy a korábbi küldetés immár közösségmegváltó céllá változott:

„Ha már nincsenek istenek,
egek tüzébe fűjva,
költők, hát ti segítetek
emberré lenni, újra.”

Arra is következtethetünk, hogy az Istentől elhagyott hely nem az istentelen, sokkal inkább az embertelen világot jelöli. S milyen tragikusan szól a szabadságot lerohanó szovjet tankok versbeli visszhangja a *Gondolat* című, 1956. november 5-én keltezett versből:

„Fekél lánctalpatok alatt
a halhatatlan Gondolat.

*Aki erre rálő orvul,
a golyója visszafordul,*

*ki erre les, úgy kell annak
elpusztulni, mint a vadnak,*

*s ha emberré nem tud nőni:
magába kell belelőni.”*

A költő (s általában a művész, az alkotó ember) feladata tehát az, hogy segítsen emberként megmaradni. Az *Emberré lenni* befejezéséhez hasonlóan a *Méretlen idő* (1989) mottóverséből is küldetéses felelősségvállalás sugárzik (a költő a verssel teremt otthont), ugyanezt pedig kozmikus szintre emeli a *Híd* című vers, hitvallást fogalmazva meg, mert kiérezni belőle, hogy az etikai tartalom mindig az esztétikai előtt való:

*„Nem mindig szép a vers, ha szép
legyen bár kelleme.
Költő, te magad légy a tét
ne is állj ellene,
hogy két úr közt legyél a híd,
s ég-föld feszítse íveid.”*

A költő egybként maga is megállapította, hogy számára a létezés etikai dimenziója mindig a legfontosabb életelv volt. „Én sosem voltam képes feladni, hogy az égi-földi dolgokról ne csak érzek, sejtsek, hanem gondolkodjak is. Sajnos, alapjában etikus lény lettem, s nem religiógus. Csak az értelemmel felfogott áhítat a kenyerem. Nekem a vallás etikum, nem misztikum” – írta.

Kiss Tamás szakralitása (ha úgy tetszik: papi-embersége) tehát abban állt, hogy arra törekedett: elsősorban etikus lény maradjon, ami azt jelenti, hogy a szépben is és igazban is a jóságot keresse. S miként költőpéldája, Csokonai műve, az ő munkája is győzelem lehessen „az elmúlás angyalán”.

SZILÁGYI IMRE: EX LIBRIS KISS TAMÁS

A GRAFIKUMMŰVÉSZ LEGÚJABB EXLIBRIS-KIÁLLÍTÁSÁT IMOLAY DR. LENKEY ISTVÁN HOLLÓ LÁSZLÓ- ÉS PRO GÖMÖR-DÍJAS MŰVÉSZETI ÍRÓ, EXLIBRIS-GYŰJTŐ ÉS BIBLIOGRÁFUS NYITOTTA MEG NOVEMBER 17-ÉN DEBRECENBEN, A BENEDEK ELEK FIÓKKÖNYVTÁR GALÉRIÁJÁBAN

MARGÓ

A PAP FIA
TÓTH-MÁTHÉ MIKLÓS
VERSEI ÉS VÁLOGATOTT NOVELLÁI
Tiszalúc, 2015., 200 old.

Azt írja Erdei Sándor, Tóth-Máthé Miklós új, *A pap fia* című kötetét ajánlva az olvasóknak a hajdúszoboszlói *Szókimondó* folyóirat hasábjain, hogy mióta (jó évtizede) elveszítette feleségét, Tóth-Máthé mintha csak árnyéka lenne önmagának. „... tudatába jött élet és halál hatalmának, eltört benne valami, derűje megkeseredett, rátelepedett a magány, [... s] mintha sajnálná a nem írásra fordított időt” – az „önárnyék” tehát inkább a magánemberi, mintsem az írói attitűdre telepedett.

Nehéz is volna tétlenséggel vádolni őt, hiszen a tragédia óta már nemcsak verset mond, hanem verset ír is (a *Hiányod hűsége* című 2006-os könyvében a lélekbilincsekből szabadon áradó versekkel egyszerre búcsúzott a hitvestől s alkotta őt eleven műzsává), újra játsszák darabjait (drámát és monodrámát, színművet, vígjátékot), a közelmúltban tévéfilmet készítettek komédiájából (*A rögcsei csoda*) és kisregényéből (*Kossuth papja*). S már a filmterv előtt megszületett a válogatáskötet ötlete, s azt végül a Kálvin Kiadó helyett az író szülőfaluja, Tiszalúc önkormányzata adta ki. Talán nem véletlenül alakult ez így, hiszen a novellák között számos önéletrajzi vonatkozású, szülőföldi írás akad. Ezek a klasszikus novellák helyett inkább olyan tárcáknak tekinthetők, melyek ugyan terjedelmileg sokszor meghaladják a „hajtás alatti” határokat, elbeszélőmódjukban, közvetlenségükben azonban hűek a műfaji tradícióhoz. A Móra Ferentől tanult közvetlenség vagy az a képesség, hogyan alakulhat közügyé a magánügy (mint az írói publicisztika egyik fontos tulajdonsága) ezeket a novellákat és tárcákat is meghatározza, mert nagy részük (egy egész fejezet) önéletrajzi vonatkozású, viszont a satirikus elbeszélések között is valós karakterekkel találkozunk (legalábbis létező személyek és megtörtént helyzetek kínálták a mintát).

A címadó ciklusba sorolt tárcák/novellák szinte kivétel nélkül megjelentek már a *Múlt időben* című kötetben (az író 2003-ban adta ki a szülőfaluról

szóló emlékkönyvet, s a történetek ismerősek az 1997-es visszaemlékezés, az *Anyám könyve* lapjairól); *A csillagdíjas futó* cikluscím alatti novellák pedig korábbi kötetekben láttak napvilágot, több írás bekerült annak idején (1998-ban) a *Lomtalanítás* című válogatott novellagyűjteménybe is. Tóth-Máthé a legjobb novellákban könnyen meggyőz arról, hogy az egy csattanóra formált történetben is egész sors, emberi dráma rejtőzik; s a narrációs megoldásokat követve, a dramaturgiai felépítettség mellett észrevesszük, hogy nem mond le a szcenikai és a képi megjelenítés lehetőségéről sem.

Új írásokat inkább a nyitó versciklusban kapunk, noha azok közül többet ismertünk már – az *Ady szeme* díjnyertes lett az országos Holló László verspályázaton, s öröktől fogva ismerősnek tűnik az *Őseim a prédikátorok* című költemény (számos jeles alkalommal hangzott el a szerző tolmácsolásában). A versekben máig meghatározó a szeretett Feleség, Enikő hiánya – az egész könyvet a lélekben változatlanul vele élő drága feleségének ajánlotta az író –, s a legszebb versek egyike idézi meg az édesanyát is (*Anyám egy imádságban*). Ars poeticáját fogalmazza meg Tóth-Máthé Miklós a *Három betű* című versben, azt faggatva, mi is az író, mit jelent ez a három betű: „*í – mint igazság, r – mint részvét, / ó – mint óvás*”. És árnyalja is e jelentéseket: „*... mindig / az igazat írni, részvéttel lenni az / elesettek iránt és minduntalan / imádságos óvást nyújtani be Istenhez / ha már megint a hazugok, a csalók, / a gonosztevők, a tömeggyilkosok / kerekednek felül*”.

Profán magyarázatot kapunk arra, miért kevesebb az új próza (legalábbis, miért érzi úgy az író, hogy szívesebben/könnyebben fejezi ki magát versben); olvassuk hát zárásként a *Lassan már* című és kezdetű költeményt:

*„Lassan már csak a versek jönnek
a próza menekülni vágyik pedig
azt műveltem évtizedeken át, de
úgy látszik el akar hagyni engem,
hogy ne bibelődjek hosszan vele,
csak verselgetve próbáljak még
elmondani ezt azt, ami a szívemet
nyomja vagy csupán emlékezzek,
mint az öregedő írók, akiknek a
múltjuk már közelebb van mint a
jelenük, ezért könnyebben elérhető
inkább a versekkel.”*

BAKÓ ENDRE:

ÁGAK ÉS HAJTÁSOK

Tanulmányok, verselemzések

Felsőmagyarország Kiadó,

Miskolc, 2014. 325 oldal

A kiadás évét megelőző fél évtized irodalomtörténeti tanulmányaiból és verselemzéseiből, előadásából válogatott Bakó Endre legújabb kötete. (Irodalmi tanulmányai, cikkei, kritikái egy jelentős csokrárt 2008-ban *Rejtett vízjelek* címmel olvastuk; Kiss Tamás-monográfiája,

„Költő” Nagy Imre pályaképe, Tóth Árpád debreceni sorsa utáni nyomozása, Gulyás Pál-kismonográfiája után megjelent egy könyve Nadányi Zoltán költői világról, valamint felújította Hajdú-Bihar megye irodalmi adattárát is.)

Új kötetének tartalmi kínálata is jelzi kutatói érdeklődésének fő irányát: Bakó Endre inkább a 20. századi és inkább a debreceni (hajdúsági és bihari) vonatkozású irodalom- és művelődéstörténeti problémákkal foglalkozik. Főként a kérdés, hogy annak, aki Ady Endre, Tóth Árpád költészetének (vagy irodalmi magánéletének) is avatott ismerője, aki sokat tett Nadányi Zoltán kanonizálásáért (mely apránként a Sinka-kultusz jelentősége mellé sorolja a berettyóújfalui költő-mindenes életművét), Kiss Tamás után Oláh Gábor és Gulyás Pál elfeledett értékeinek feltárásáért, vajon miért fordít jelentősebb figyelmet például Kazinczy Ferenc alakjának.

Nyitó tanulmányában Bakó azt a célt tűzte ki, hogy a Debrecennel hadakozó nyelvújító költő és irodalomszervező civisvárosi irodalomtörténet-írásban elfoglalt helyét tisztázza. Már-már irodalomtörténeti közhely az „Árkádiában éltem én is” Csokonai-síremlékfeliratra tett javaslatának (félre)értelmezése, az innen eredeztetett Árkádia-pör és Debrecen folyamatos, egyre súlyosabb elmarasztalása, ami egyúttal a Kollégium szellemiségének ostorozását is jelentette. Gazdag példasorral demonstrálja az utat, amelyet Kazinczy félreértésétől (illetve néhány Kazinczy-bírálat tévedésétől) elvezetett a Debrecen és Kazinczy vitájában való megbékéléshez – a folyamatban egyébként sokat vállalt a Csokonai Kör, a „magyar irodalom legkiválóbb vezérei” között tartva nyilván Kazinczyt is. Bakó választását elsősorban tehát az indokolhatja, hogy Kazinczy értékelésén keresztül jobban megérthesse Debrecen 19–20. századi

ízlésváltozásait, kritikai és kritika iránti hajlamait, referáló és önreflexív attitűdjének alakulását. Míg a Kazinczy-értelmezés irodalomértési - és művelődésolvasati tájékozódásának fontos része, a szerző másik, 19. századi kisebb kalandozása inkább alkalmi reflexió: Tompa Mihály alakját abból az alkalomból idézte föl, hogy 2012 őszén Gömörszőlőssön felavatták Kövér József szobrászművész Tompa Mihály-emlékoszlopát.

Bakó Endrét érdeklik az irodalmi szalonokból az oldalszobákba szorult szereplők is, és bár a Nagyváradon 1908-ban megjelent első Holnap antológiával indult mozgalom irodalomtudományi feldolgozottsága alaposnak mondható, Bakó érdemesnek tartotta egy évszázad távolából megvizsgálni a mellékszereplőket is. A hét szerző közül az egyetlen nő, Miklós Jutka neve maradt fenn a legkevésbé a köztudatban (s hamar el is pártolt a költészettől: fényképész lett), Balázs Béla és Emőd Tamás ismertsége-megítélése már felemás, a nagy kort megélt Dutka Ákos is halk szavúan húzódott háttérbe – Ady, Babits és Juhász Gyula mellett mindenképp kevesebb fény esik rájuk. Bakó megállapítja: a korszakkal foglalkozó irodalomtörténészek keserűen nyugtázzák, hogy a *Holnap* antológiák szerkesztőinek, Antal Sándornak (1882–1942/44?) és Kollányi Boldizsárnak (1874–1921) a neve „szinte teljesen kiesett az irodalmi eszméletből” – ezt pótolja most az eredetileg 2010-ben, a *Tempevölgyben* megjelent tanulmány, mely a két szerkesztő mellett Emőd Tamásról, Dutka Ákosról és Miklós Jutkáról közöl adalékokat.

Az első világháború kitörésének 100. évfordulójára Bakó is reflektált egy nagyobb áttekintéssel, melyben a világháborús antológiákat vizsgálta meg, betekintést kínálva a háborús költészetbe, melynek össztermését szinte lehetetlen próbálkozás volna számba venni, viszont az 1914–1916 között forgalomba került négy antológia már kezelhető keretet kínál. Stockinger Gyula válogatása a háború kitörésétől 1915 húsvétejéig szemelget (66 szerző 88 versét mutatva be, melyek a helyzet reális felmérése helyett inkább a heroiizáló szándékot reprezentálják). Vajda Gyula gyűjteményének bevezetőjében visszapillant a magyar katonaköltészet hagyományaira, s válogatott anyagáról elismeri, nem biztos, hogy a maradandó esztétikum minősíti azokat, a legtöbb verset a pillanat szülte, „legtöbbje csak hangulat, vázlat, rajz”. Szabolcska Mihály antológiája sem a költői remekművek válogatásának jegyében született, ráadásul (mivel nagy terjedelemmel, 70 szerző 118 versével van dolgunk) az anyag fele már megjelent a két korábbi kötetben is. (Bakó pozitívumnak tartja Babits, Dutka, Kosztolányi, Juhász Gyula, Oláh Gábor, Szép Ernő szerepeltetését, azonban feltűnik neki, hogy az egész kötetnyi háborús verset író

Kiss Józsefet Szabolcska nem vette be az antológiába.) A világháború legterjedelmesebb antológiáját (86 költő 300 versével) Gyulai Ágost szerkesztette (aki 1915-ben a háborús költészet teoretikusaként lépett föl). Ez a válogatás is „funkcionális”, illetve alkalmi: a szerzők majdnem fele csak itt szerepel, a lexikonok sem emlékeznek meg róluk. S mintegy saját véleményeként is közli zárásként Tóth Árpád értékelését, alátámasztva a tanulmányban több helyen is szóvá tett esztétikai kifogásokat: „... ez az antológia meglehetősen szomorú képét nyújtja háborús lírai költészetünknek, de aligha is nyújthatna másféle képet akármilyen háborús versgyűjtemény. Éppen ezért sokalljuk a válogatott verseket, harmadrész ennyi is túlon túl sok lett volna”.

A verselemzések sorát gazdagítja Ady *A Maradandóság városában* című versének értelmezése. Vitatott műről van szó, hiszen a (szak)irodalmi köztudat olyan költeményként tartja nyilván, amelyben Ady hangot ad Debrecen-ellenzsenvének, ám épp az ellenkezőjéről van szó, a Debrecen-nosztalgiáról, Ady ifjúkori önmagának a kereséséről, az álmodó ifjúról, s egyenesen szinte azért fohászodik: Debrecen őrizze meg őt olyan fantom-kamasznak, aki már nem lehet. Bakó ismételtlen tisztázni kívánja az egyértelműt – tudniillik: a Maradandóság nem egyenlő a maradisággal. Szerinte „a vers hangneme az elérzékenyülést és a fölényességet egyensúlyozó nosztalgia és nem az irónia”.

A Tóth Árpádról szóló írások (a költővel kapcsolatos kisebb dokumentumok) közreadása mellett emeljük ki az *Ady Endrének* című óda értelmezését. A vers azért is lehet hangsúlyosabb, mert Tóth Árpádnak kevés, a költőtársakhoz intézett költeménye van; kortársai közül Ady Endre mellett Osváth Ernőhöz és Babitshoz címzett verset, s az elődök közt Csokonait, Berzsenyit, Aranyt és Vajdát ünnepelte versben. Az Adynak szóló, 1909-ben keletkezett, az 1913-as *Hajnali szerenád*ban megjelent óda, „a valósághoz való laza kötődés gesztusaiból, vagy másképpen a dekadens, enervált monotóniából mássággával” emelkedik ki, és Bakó Endre megállapítása szerint benne „megcsillan az akarat, mely a nagy kortárs iránti elkötelezettség megvallását eredményezi, ám végül ez a költemény is félszességének és pesszimista jövőképének dokumentuma, egyszersmind ezek reflexiója lesz”.

Egy másik Tóth Árpád-verset, *Az új Isten* című, 1919-ben keletkezett, „az egyetlen nyíltan politikai állásfoglalású” költeményt is tárgyalja Bakó, e ebből az is látszik, hogy a „kis igazságok” föltárásában sem bánik óvatosan a tabuhatárokkal. Ennek jegyében értelmezi Oláh Gábor Mussolini-ódáját, melyet Tóth Endre 1980-ban megjelent életrajza szó nélkül hagyott –pedig bizonyára olvasta a verset a kéziratos kötetben, melynek a *Rossz versek 1936 szeptem-*

berétől (illetve *Rossz versek gyűjteménye*) címet adta (751 lap, 433 kisebb-nagyobb kompozíció, melyek egy része műfordítás). Kérdés, hogy milyen irodalomtörténeti tanulsága lehet a szerző által is rossznak minősített versnek (noha az 1937-ben megjelent a *Debrecen* című lapban, kötetben nem jelent meg). Bakó azonban rámutat, hogy a keletkezés körülményei, az óda inspirációi árulkodnak a korabeli közhangulatról: Oláh Gábor környezetében többen elkötelezett hívei voltak az olasz orientációnak, a szó politikai értelmében is. S a költő előtt fölvilanhatott a személyes érdek, egy olasz kulturális kitüntetés lehetősége is, viszont az erkölcsi felelősség a költőé. Bakó azonban nem fasisztának, csak tévelygő, tájékozatlan filozopternek tartja itt a költőt, aki valóban gyöngé verset írt: az élmény kevésnek bizonyult a fenséghez.

Olvasunk a kötetben Illyés Gyula és Gulyás Pál barátságáról, s Bakó önálló tanulmány keretében értelmezi a *Teremtmény* című, a Parasztpárt mozgalomhoz „lelkésítő” gyanánt írott verset, illetve elemzi az 1965-ben, az *Alföld* folyóiratban megjelent *Hajdúk* című Illyés-költeményt. Sinka István újraolvasása a pályakezdő versekre, egy másik tanulmányban a költő egy versciklusára fókuszál; egybekapcsolódó blokkot kapott a kötetben Gulyás Pál és Mata János, faggatja Bakó Pákozdy Ferenc életművét, emlékezik Vihar Bélára, Tóth Endrére. A francia Alain Bosquet 1961-ben megjelent esszéje és a jelenkori irodalmi diskurzusok összeérnek abban a vonatkozásban, hogy a költészet (és általában az irodalom) méltó témája az alkotási folyamat (a nyelvvel való küzdelem) reflektálása – ennek jegyében olvassa újra s értelmezi Kiss Tamás lírai vallomását a vers születéséről. Értékes értekezést kapunk Ratkó József *Segítsd a királyt!* című drámájáról, komplex – fragmentumaiban is az egész prózaírói oeuvre kronologikus folyamát és mélyrétegeinek összefüggéseit föl-táró – szemlét Végh Antal regényeiről.

A jegyzetesokor összefoglalásaként fogalmazza meg az irodalomtörténész: Miközben a '80-as években már nálunk is érezhető lett az „esztétizáló, reflexív, ironikus szövegek térhódítása”, ez az esztétikai paradigmaváltás Végh Antal nem befolyásolta. „... továbbra is a konkrét vonatkozathatóság hagyományos formáiból építette szociográfiai ihletésű regényeit, melyekben kevés szerep jutott a jelszerűségnek. [...] Személyiségének szerves részét képezte a teljes, sőt a nyers igazság iránti szenvedélyes igény [...] Narratív alakító technikájának fundamentuma regényíróként is a valóság koncentrált követése volt”, s a valóságos modellek iránti szüksége gyarapította kulcsregényeit.

Szabó Magda sírba vitt titkai (avagy kompenzációk és elhallgatások az életműben) címmel olyan tanulmányt kapunk, mely a szerkesztői óvatossá-

gok miatt egész kálváriát járt a kötetbe emelésig, miközben semmi kánonromboló következtetést nem találunk benne, hiszen Szabó Magda nem állt egyedül abban a tekintetben, a magyar és a világirodalom történetében, hogy saját és ősei életéből (hősi) mitológiát teremtett. A családtörténet, a kor- és önéletrajz észrevétlenül, finom természetességgel váltakozik, majd olvad össze a fikcióval. Nemcsak az élet az irodalom mintája, de az irodalom maga is életmintaként szolgálhat – tudjuk ezt Goethe, sőt Cervantes óta, nálunk pedig Krúdy Gyula volt a fikció és valóság elegyítésének, egymásról mintázásának különös tehetségű irodalmi boszorkánymestere. Az is „természetes”, hogy az író, mivel a valóságos alakok is fikciós teremtményei, képes és hajlamos kiigazítani vagy elfelejteni a családtörténet szépséghibáit. A valóság és a képzelet egymásba úszik, áttűnik, keveredik, hiszen a műalkotás is „esztétikailag megmunkált, tárgyiasult álom”. Bakó következtetése helytállóan tűnik: „Szabó Magda emlékezéseiben és szépirodalmi ábrázolásaiban az *elfojtás*, *elhallgatás* és a *kompensáció* tipikus esetét látjuk megjelenni. [...] Szabó Magda szeretett, megalázott édesapjának azzal szolgáltatott kárpótlást, hogy kivételes pedagógiai érzékenységgű apának, bölcs, latinos műveltségű intellektuelnek, már-már ’szülőzseninek’ ábrázolta, édesanyját óriási zenei talentumnak, nemcsak a fikció, de a realitás világában is.”

Noha a tanulmánykötet több mint harminc írása nem rendeződik címszerinti fejezetekbe, több tematikailag egybetartozó blokk található a könyvben. Ilyen a Nadányi Zoltánról szóló írások csokra: *Nadányi Zoltán, a levéltáros*; *Nadányi Zoltán Bessenyei Györgyről*; *József Attilát előlegező motívumok Nadányi Zoltán költészetében*; *Nagyvárad Nadányi Zoltán költészetében*; *A Balaton szerelmese: Nadányi Zoltán*; *Szép Ernő és Nadányi Zoltán barátsága*; *Gulyás Pál Nadányi Zoltánról*. Rövidebb közlemények ezek – a hét tanulmány kevesebb, mint félszáz oldal –, kiegészítések a 2009-ben megjelent Nadányi-monográfiához; s ez is azt jelenti (mint a Tóth Árpádról vagy Kiss Tamásról folytatott irodalomtörténeti és -esztétikai diskurzusai nyomán láttuk), hogy bár az életművek lezártak, befejezettek, a bennük rejlő értékek föltárása soha nem szűnhet meg.

A távolodó korokból rájuk vetülő fény új és mindig újabb olvasati lehetőségeket világít meg, és ebben a tisztuló, irodalmi (reflexiós) tükörben talán a mának körvonalai is jobban kirajzolódnak.

ZEMPLENI MÚZSA – 2015/tavaszi; nyár

Szoboszlay Péter rajzfilmrendezőt mutatja be a Sárospatakon szerkesztett negyedéves folyóirat tavaszi száma. Szoboszlay 1981 óta dolgozik Kecskeméten, a magyar animációs filmgyártás központjában; a 90-es években kezdte készíteni a huszonhat filmből álló *100 éve történt* sorozatot, melyet a Duna Televízió vetített, s itt alkalmazta először a digitális technikát: „meg tudott mozdulni” így az az óriási képanyag, amelyet a 19–20. század fordulójától összegyűjtött. Másfél évtizede gyerekeket is tanít animációs film-

készítésre, nyugdíjasan szakkört vezet nekik, s a beszélgetést készítő Földy-Molnár Lillának azt a pedagógiai tapasztalatát is megosztotta, miszerint az animálás kibeszélés a gyerekek számára, ezért terápiaként is használható.

A lapszámában olvasható Kováts Dániel tanulmánya Zemplén művelődés-történeti örökségéről – a cikk egyben a Zempléni Múza történeti-szellemi hátterét is megrajzolja. A közlemény eredetileg a szerző *Sárospatak ege alatt* című esszé- és tanulmánykötetében jelent meg, a könyvet a *Szemle* rovatban Tusnády László ismerteti.

A nyári folyóirat-számában a főszerkesztő, Bolvári-Takács Gábor jegyzi azt a tanulmányt, mely föltárja a Sárospataki Református Kollégium és a Magyar Tudományos Akadémia (e két eltérő funkciójú, de a maga nemében nemzeti jelentőségű intézmény) kapcsolatait. Előbb az Akadémia létrehozásának néhány sárospataki vonatkozású adatát tekinti át, majd szemügyre veszi azokat az akadémiкусokat, akik diákként a pataki iskolában kaptak szellemi útravalót; végül a pataki kollégiumi képzés sajátosságairól szól, azzal a céllal, hogy összefüggéseket keressen az oktatás színvonala és a későbbi akadémiai tárgyválasztások sikerei között. (A közlemény első változata még 2000-ben látott napvilágot a *Magyar Tudomány* című folyóiratban, az MTA alapításának 175. évfordulója tiszteletére, ám a szerző az eltelt másfél évtized alatt is folytatta a kutatásokat, és a volt pataki diákok között öt további akadémikust talált.)

Máriás József a teológus, a tudós és az író Makkai Sándorról ad közre arc-képvázlatot „Az igazak emlékezete áldott” címmel; Éles Csaba tanulmánya – *Önképzés, utazás és olvasás Erdélyi János gondolatvilágában* – foglalkozik

az életem át tartó tanulással, az utazás (reformkori) értelmezésével, valamint a könyvek szerepével, s tanulás, utazás és olvasás az életteljesség allegóriájaként is összekapcsolódik. A műmelléklet a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény műtárgyaiból válogat, a gyűjteményt Szabó Irén mutatja be.

(Az őszi szám lapzártakor még nem jelent meg, abban egyébként Holló László művészetéről s néhány zempléni vonatkozású témájáról, motívumáról is szó esik, a műmellékletben pedig Holló László festményeit, az illusztrációk közt a Kossuth-díjas művész grafikáit lapozhatjuk föl.)

TÁNCUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK 2015/1. szám

Nem túlzás azt állítani: a Magyar Táncművészeti Főiskola évente kétszer megjelenő folyóiratának egyik erénye a forrásközlésekben rejlik. A legkülönbözőbb történelmi időkből származó (pl. középkori, reneszánsz, újkori), tánccal kapcsolatos írások fontos művelődéstörténeti (nemkülönbön filozófiai és erkölcsi) dokumentumok is: a tánc hasznosságára vagy ártalmas voltára vonatkozó nézetek ugyanis árulkodtak az adott kultúra (morális kánon) jellegéről.

Az idei évfolyam első számában három forrásközlést találunk, s köszönhető a föltárások és publikációk a főiskola munkacsoportja OTKA-kutatásának. Itt folytatódik Jean-Joseph Nyssen *A tánc* című (1882), a táncot bíráló művének közlése (az első részt az előző folyóirat-szám adta közre). A 16. századi svájci református teológus, Benedictus Aretius *Jámbor és tudós tanulmány a táncról* (1581) című írása azt kívánta bizonyítani, hogy a keresztyének körében a tánc semmiképp nem tűrhető; a szerző a korabeli toposzokat követve, a tánc féltelenségére és bujaságára hivatkozik, a táncosok mozdulata „elmebajra utal”, szegénytelen és lelki bajt okoz, a Szentírás is a tánc ellen szól. Szintén kutatástámogatási forrásokból dolgozták föl Bogár Richárd Táncarchívumban föllet gépiratos naplóját. A tanulmány rovatban olvasunk Millos Aurél koreográfiai munkásságáról, illetve egy kevésbé ismert Czöbelről: Lisa Czobel (1906–1992) magyar származású német táncművésznőről.

TÁNCMŰVÉSZET – 2015/ősz

Minden iskolás jusson el egy tánc-előadásra – szorgalmazza Mihályi Gábor, a Magyar Táncművészek Szövetségének elnöke, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője a hazai táncágazatok művészeti és szakmai közéleti folyóiratának őszi számában vele készített interjúbán. S a beavató (táncszínházi) programok bővülésével együtt a társulatoknak jóval több vidéki játszóhelyre kellene eljutniuk.

Topolánszky Tamás egy másik problémát vet föl, miszerint a vidéki színházak tipikus

közönsége 18 év alatti, s majd 45 éves koruk után jönnek vissza az emberek. Van tehát egy nagyon nagy korosztályi rés. Azok, akik a családalapítással és a karrierépítéssel vannak elfoglalva, ritkán járnak színházba, s a repertoárok is ehhez igazodnak. A GG Tánc Eger vezetője, a Magyar Táncművészeti Főiskola tanára éppen egy felnőtt darabon dolgozik: Verdi *Traviatáj*át dolgozza föl.

Az őszi folyóirat-számában Gara Márk nemzetközi balett-körképet állított össze, Pónyai Györgyi a Magyar Nemzeti Balett – három, repertoáron lévő darabot egy negyedikkel kiegészítő – előadásáról (*Őrölt tánc: Trójai játékok – Petite mort – Hat tánc – Walking Mad*) írt kritikát; Fodor Zsófia pedig a 2015. évi Néptánc-antológia apropóján fogalmazta meg kulcsszavait: „pazar táncstudás, hiteles előadás, kevés egyediség”.

EGY MOZDULAT A WALKING MAD C. DARABBÓL
(VAROLLA LEON JESSICA); NAGY ATTILA FOTÓJA –
FORRÁS: TÁNCMŰVÉSZET

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR:
 KÖNYVEK BŰVÖLETÉBEN
Elemzések, bírálatok, kritikák
Zempléni Múzsza, Sárospatak,
2015., 248 old.

Az elmúlt több mint 25 évből (az első közlésektől) olvashatók egy kötetben Bolvári-Takács Gábor összegyűjtött műbírálatai (folyóirat- és könyvismertetések, recenziók, kritikák). Írásai változatos tájékozási pontokat kínálnak: a történelem és társadalom, művészet és politika, jogélet, nevelés és művelődés tereumaiba vezetnek. Van köztük rövid ismertetés (*Szemere Bertalan és kora*); saját kutatások során szerzett mélyismeretek reflektálása a lajstromozó olvasatban (*Pataki diákok az '56-os forradalomban*); pályarajzot adó recenzió (*Kozma Tamás: Erdei séta*); intézménytörténeti reflexió (*A Debreceni Református Kollégium története*); a filológiai korrekciókra és mikroanalízisre vállalkozó, egyúttal társadalom- és korszakot, alkotói személyiségrajzot is fölvezető, nagy ívű kritika (*Ortutay Gyula: Napló*); s gazdag hivatkozási apparátussal kísért, műismertető esszé (*Magyar filmlexikon – Veress József. A magyar film története*).

Bevezetőjében a szerző fölteszi a kérdést: Lehet-e tanulsága (haszna) egy olyan recenzióknak, amely évekkal ezelőtt jelent meg? Bármennyire mélyre és szertetekintő volt az olvasat (sok esetben valóban nem egyszerű ismertetés, hanem értelmezés, elemzés), időközben új források kerülhettek napvilágra, más művek bírálhatták felül az akkori álláspontokat, illetve az is előfordult, hogy a szerző maga írta újra a már ismertetett könyvet. Bolvári-Takács Gábor azonban (a recenzenssel együtt) úgy hiszi, hogy nem fölösleges a közreadás. „A bírálat, azon túl, hogy segíthet megítélni az adott mű szakirodalmi helyét és szerepét, segíthet megérteni a keletkezésének korát és feltételeit. Történelmi léptékkal mérve aligha vitatható, mennyire fontos, hogy a mai kutató a releváns értékeléshez ne csak az általa használt feldolgozások tartalmát, hanem létrejöttük motívumait, körülményeit is ismerje.”

Bolvári-Takács mintegy hetven, eltérő hosszúságú ismertetését és bírálatát tette újra közzé, melyek általában egyetlen (s jellemzően szakirodalmi műről, ritkábban dokumentum-) könyvről szólnak. Számos ismertetés kapcsolódik a szerző különböző pályázatok által támogatott kutatásaihoz.

KISGRAFIKA – 2015/3.

A Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület negyedéves folyóiratának őszi számából:

Rácz Mária Vadász Endre debreceni emlékkiállításáról; Horváth Hilda az ajkai kisgrafika-barátok éves tárlatáról; Vasné Tóth Kornélia Éles Bulusú „*Léckatonák*” című szentendrei kiállításáról és a tudós exlibris-gyűjtőkről, „exlibrisológusokról”; a híres gyűjtők OSZK-ban lévő könyvjegyeit bemutató sorozatban: Szij Rezső; egyesületi hírek és könyvajánlók.

AGRIA – 2015/ősz

Ismét nemcsak hosszú a lista, illetve széles a tekintet, hanem mély a merítés is a negyedéves, Egerben szerkesztett folyóirat őszi számában: a többi közt Anga Mária, Antal Attila, Baka Györgyi, Bíró József, Bobory Zoltán, Büki Attila, Csáky Károly, Csontos Márta, Erdei-Szabó István, Fábián Judit, Fátyol Zoltán, Fecske Csaba, Fellingner Károly, Hargitai Gyula, Holló József, Kerék Imre, Kis Pál István, Kiss Gabriella, Nagy Zsuka, Németh István Péter, Pataki István, Sebestény-Jáger Orsolya, Serfőző Simon, Sólyom Sándor, Tornai József, Turai Kamil verseit ajánljuk.

Az *élő folklór* címmel Bérczessy Lajos beszélgetését olvassuk Lanczendorfer Zsuzsanna folklórkutatóval, aki az egyéniségvizsgálatok területén mutatott föl új eredményeket, mellette számos díjjal és kitüntetéssel elismert népdalénekes. Lipcsey Emőke (hagyomány és korszerűség, racionális és irracionális kérdéseit faggató) esszéjét *Van-e a hagyománynak kezdete és vége?* címmel közli a folyóirat; és (a nyári szám után) újabb összeállítás köszönti a 60 éves Bertha Zoltán irodalomtörténészt: Kődöböcz Gábor főszerkesztő laudációja, Szíki Károly, Soltész Márton méltatása, s egy tanulmány a Bertha Zoltán által is sokat kutatott Tamási Áron publicisztikájáról. Sz. Tóth Gyula Pomogáts Béla irodalomtörténeti portréját egészíti ki néhány, pedagógiai szempontú

vonással, „tisztelgő közelítésének” címe: *Csatlakozás szárnyvonalon, avagy identitásunk nyomában*. Rideg István Körmendi Lajosra emlékezik; Fülöp Lajos Molnár József festőművész (1922–2014) emlékező portréját vázolja; Bertha Zoltán *Kisebbségi sorsjelképek* című, itt közölt esszéje pedig előadás formájában hangzott el idén júliusban Nagyváradon, a XII. Partiumi Írótábor *Az emlékezetkultúra a régió irodalmában* című tanácskozásán. Reményik Sándor pályakezdő időszakáról számos új motívumot fölkatató tanulmányban értekezik Csontos Márta, ugyanebben a blokkba Lisztóczy László *A magyar szó katakombákba visszahúzódó apostolai* címmel írt a Dsida Jenő költészetében föllelhető Reményik Sándor-
 inspirációkról. Gárdonyi Géza egy 1922-ben keltezett, Pintér Jenőnek írt, ismeretlen (eddig feldolgozatlan) levelét Pintér Márta Zsuzsanna mutatja be.

AZ AGRIA ŐSZI FOLYÓIRAT-SZÁMÁT
 HERCZEG ISTVÁN GRAFIKUSMŰVÉSZ
 EXLIBRISEI ÉS AUTONÓM KÉPGRAFIKÁI
 ILLUSZTRÁLJÁK

MAGYAR NAPLÓ – 2015/október

A Magyar Írószövetség folyóiratának októberi számát Csizmadia Zoltán festőművész 1956-os tematikájú, szakralizáló képei illusztrálják, itt olvasható a művész *Festő a forradalomban* című megemlékezése is (Csizmadia 1990 óta tiszteleg külön sorozatban 1956 szelleme, hősei és mártírjai előtt). Deák-Sárosi László a hazánkban betiltott filmekről ír, és nemcsak az 1948 utáni időszakra kell gondolnunk, hiszen az első, ténylegesen és hivatalosan is cenzúrabizottságnak nevezhető hatósági szervet 1920-ban hozták létre. Általános érvényű a megállapítás: „A tartalmi kódok kultúránként és országokként változtak. A megjeleníthető tematikák nemcsak Magyarországon, de a világ összes országában leképezték a helyi közösségek, illetve a politikai vezetés értékrendjét”. Igaz, az 1950-es évektől nálunk meglehetősen szigorúak voltak a cenzúráviszonyok: egy filmtervnek akár 20–25 „szűrőn” is keresztül kellett jutnia ahhoz, hogy megvalósulhasson és közönség elé kerülhessen.

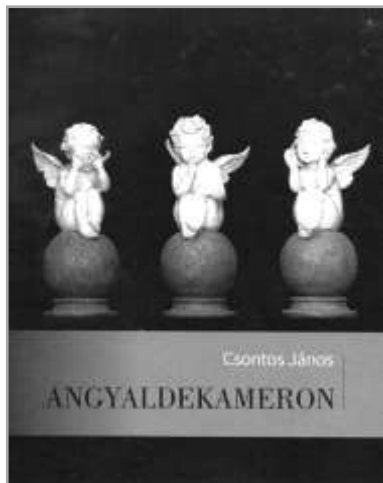
Pósa Zoltán *Angelusi színjáték* címmel mutatja be Csontos János könyvhétre megjelent, majd’ harmadfél éven át írt nagyregényét/”napregényét”, az *Angyaldekameront*. A műre a következő írásban részletesebben reflektálok, itt Pósa cikkének befejező részét idézem, mely a Csontos-regényt igyekszik elhelyezni a modern prózaepikai törekvések között.

„Az újabb kori, hazánkban tévesen posztmodernnek titulált üzenetmentes nagyepikai alkotások egyszerre tagadják meg a transzcendencia, az üzenet és a társadalomkritika létfontosságú misszióját. A posztmodernnek kinevezett hazai írók nem kívánják meghatározni az ember helyét sem az Istentől teremtett világegyetemben, sem a földi világban. Lemondanak a művészet örökös és megkerülhetetlen szerepéről: emberi küldetésünk szentségének és jelenlétünk méltóságának meghatározásáról. Ezt az értéktagadó magatartást a hetvenes évek elején mértékadónak kikiáltott literátorok kinevezték újfajta kánonnak, ami nagyon is a kedvére való volt a hanyatlásában is szívós kádári diktatúrának és a diktatúrát túlélte neoliberalizmusnak. [...] A hamis, visszaszorulóban lévő, de még ma is erőteljesen jelenlévő kánonon kívül rekedtek a teljesség igényével megrajzolt, a valóságot mítoszi szintre emelően egyetemes érvényű mitologikus nagyprózával vezérlik vissza az olvasót a valódi irodalomba, amelyből végre konkrétan is meg lehet tudni, hogyan is éltünk a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évektől mindmáig.”

MEGKÍSÉRELNI
AZ ANGYALREPÜLÉST

Csontos János
Angyaldekameron című
nagyregényéről

Magyar Napló Kiadó,
Budapest, 2015., 608 old.

A *Magyar Napló*ban megjelent könyvismertetés alaphangja szerint a recensens Pósa Zoltán követi Alföldy Jenő minősítését, miszerint Csongor „manierista” művész volna, értve alatta, hogy

a forma és az autentikus nyelvi köntös fontos, kiemelt szerepet játszik nála. Úgy vélem azonban: Csongor János nem manierista, csupán a regényminta az. A manierizmus ugyanis a késő reneszánsz és a barokk korstílusok közötti átmenetként épp a kiüresedő formát jelentette, ami annak eredménye volt, hogy az új tartalom még nem találta meg a neki megfelelő új formát – az új mondanivaló szétfeszítette a régi kereteket, bizonyos inkongruenciát hozva létre a tartalom és annak köntöse között. (A képzőművészetben Greco vagy a kései Tiziano, Tintoretto voltak ennek a formát és személyiséget is egyként feszítő, drámai hatásokra törekvő, de színpadszerű, mesterkéltnak a jeles képviselői. – A modor vagy a modorosság kifejezés is a manierizmusból származik, mely ugyan elismeri a kézügyességet, a művet mégsem az esztétikum minősíti, hanem a „csináltság” árnya lebegi körül.)

Noha valóban jellemezheti a manierista stílust a monumentális formaigény, és mint komplex kifejezési struktúrának, érzékelhető a nyelvnek is a megújítási szándéka, Csongor Jánost nem sorolnám a manieristák, de még a manierizmusból – mint a monumentalitást és színpadszerűséget fokozva, a nyelvi sokszínűséget célozva és a barokk felé mutató körmondásokat idézve – sokat merítő, nyelvi, formai és témareferenciák hálójával dolgozó posztmodernnek közé sem. Csongor a regény egyik fejezetében figyelmezteti is magát, hogy a rutin modort teremt: „könnyen eltévedhetsz a formára nyesett bokrok között kanyargó sétányokon”. Valóban alkalmazza a manierista mintát és a posztmodern eszközöket, ő maga azonban a késő-modern mediális művészet

közegébe ágyazott neoreneszánsz alkotást hozott létre. Az *Angyaldekameron* egyrészt visszautal Boccaccio művére, vele a történetmondás, a valóság fikciós újratereztése, a társadalmi közeg (politika) és személyes ösztön (erotika) párhuzamaira, az „angyalság” révén ugyanakkor a médiumszerp, a hírvívés és üzenet-közvetítés hangsúlyozódik, avagy az identitáskonstrukció divatos formáival szemben egy archaikus szerep fölvétele.

A SZONETTREGÉNY MINT ELŐZMÉNY

Ezt a vállalkozást látszólag semmi nem (vagy alig valami) jelezte előre. Bár voltak Csontosnak szépprózai kísérletei a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején (*Apróza*), publicistaként majdnem negyedszázadon át a gyakran valódi szépirodalmi igényességgel formált tárcaműfajt művelte (elbeszélői hangjával, a szellemi asztaltársaságok purparléit idéző, gondolatmenetébe az olvasót asszociatív képeivel és fordulataival bevonó retorikai struktúrájával – vagy a *Magyar Nemzet*nél legtöbb galibát okozó, gyakran a szövegbe rejtett félmondataival – még a közéleti publicisztikákból is gyakran tárcát formált). Nem vállalkozott nemhogy bonyolult, de még egyszerűbb cselekményvezetésű történetre (novellára) sem. Fölvillanó tárcafigurái valós személyek, bravúros érzékenységgel mintázta meg róluk a karaktertípust, majd helyezte azt be a szubjektív (tapasztalati) élményen túlnövő egzisztenciális szituációba – tehát ösztönös érzékenységgel, szinte öntudatlan elevenedtek meg íróasztalán a földrajzi és közéleti, jellemrajzoló és korfestő vagy egyéb toposzok. Mégsem mutatott igényt rá, hogy a napi rutinná váló, a publicista és szerkesztői hivatást a költői vallomás fedezetével erősítő vers, tárcá, interjú öleléséből kilépjen, és nagyregényt, legalábbis valamilyen cselekményprózát írjon.

Az *Angyaldekameron* nyitó fejezetének élén utal rá, hogy a (nap)regényírás „lehetetlen küldetését” évtizedek óta halogatja, elhúzódo lazsálását a sok munkával leplezi. A *Szonettregény* azonban már figyelmeztető jel volt 1997-ben, sőt, a dátumjelzés tanúsága szerint az 1991-es év végén, a szilveszter előtti napon kezdett hozzá, és 1992. május közepén be is fejezte vállalkozását. Az a formabravúr (már akkor is manierista minta?), illetve a tartalmi vonatkozás miatt volt izgalmas. Nem egyszerű szonettkoszorú született – mely műfajban már gimnazistaként is biztosan mozgott –, hanem összesen 13: egy szonettkoszorúkból álló meta-szonettkoszorú; a végeredmény így 195 szonett lett, a százkilencvenhatodikát a mesterszonettek keretsoraiból fonta egygé.

Sokatmondó a vezérszólamot jelentő indítás: „*Önéletrajz minden sorod*”. A kötetet ajánló Szepes Erika helyesen rögzíti: a műfaj, a cím ellenére, valóban

nem regény – sőt, Csontos maga úgy jellemzi, önkritikus módon, hogy „*fűzér csupán és nem regény*”. Nincsen meghatározott cselekménye, nincs tradicionális értelemben vett főhőse, „a szereplők nem állíthatók korrelatív viszonyba egymással”, s nem prózában beszél. Ám a költői én hangulatváltozásainak pontos regisztrálásán keresztül („elejtett mondatok, sóhajtások, gondolati láncolatok révén”) kirajzolódik ebből az addig példa nélküli vállalkozásból „egy életforma, egy gondolkodásmód, pontosan körvonalazható világkép, sőt, a szerző életének társai, a vele sorsközösségben élők portréi is”. És előzménynek tekinthető, hogy abban ugyanúgy az egyes szám második személyt használja, mint az *Angyaldekameron*ban, ami ott a lírai, itt pedig a prózaírói ént fedi. S persze, hogy a *Szonettromán* is része a nagy (nap)regénynek! És az emlegetett „modor” önreflexiós kritikája itt is megfogalmazódik: „először ütközik élethalál-kérdésként a modor az őszinteséggel [...] mindazonáltal minuciózus formakultuszod, matematikai formalizmusod a korszellemtől szemlátomást idegen”.

Már a *Szonettregényt* is úgy kellett olvasni – a költői útmutatásnak megfelelően –, mint egy önéletrajzot, az *Angyaldekameron* pedig egyértelműen olyan (családtörténetbe is helyezett) önéletrajz, amely szükségszerűen korrajz is, vagy fordítva: olyan – alkalmazott forma, nyelv, írói közeg szempontjából is – rendhagyó dokumentumregény egy korszakról, mely egyúttal önéletrajz is. Az „*önéletrajz minden sorod*” mottóra rímel az *Angyaldekameron* ismétlődő intése: „a krónikád te magad vagy” – illetve: „a hősőd te magad légy” – definíciója. Persze, nem egy korszakról van szó, mert az egyes szám második személyben és jellemzően szinte mindig jelen időben megszólított főszereplő nem egy, hanem legalább két korszakot élt át és vezet végig. (A regénybeli utalás szerint külön is izgalmassá teszi az életutat, hogy nemcsak két korszakban, hanem két évszázadban él, az emberi élet beosztását tekintve fele-fele arányban.) S a két korszak határa, a rendszerváltozás egyúttal az ő személyes életének (egzisztenciálisan, szellemileg és földrajzilag, valamint a családalapítás szempontjából egyaránt) fontos határa is: a megállapodásé, mely egyúttal megváltozás is, önmaga megtalálása a változásban.

Szepes Erika szerint Csontos a szómágia eszközét is felhasználta ahhoz, hogy elhelyezze magát a világban, „ezért követi benső rezdüléseit, rejtett gondolatait: izgatják a félbemaradt vállalkozások, zavarja a formáját nem lelt gondolat, foglalkoztatja a halál utáni szellemi létezés. legmakacsabb célja az öntörvényű világépítés”. Megsejtve, hogy a vágyott idill nem érhető el, így „a tökély elérhetetlenségének tudatában” jellemzi a *Szonettregényt*.

Voltak tehát rejtett előjelek, sőt, a publicista Csontos is mindig nagyobb kompozícióban gondolkodott. A *Kétezer leütés* jegyzetei az ezredfordulón pontosan kétezer karakterből álltak; az *Európa nova* az uniós csatlakozás előtt a nyelvi humort és bravúrt sem mellőzve adott sajátos nemzetkarakterológiai rajzot a bennlévő és aspiráló tagállamokról, a *Kárpát-koszorú* szövegei szigorúan ezer karakteresek voltak (hiszen ezeréves ez az ország is); a megszerkeszthetőség, a novellafüzérre jellemző koncepció már a *Polgári kaszinó* vagy később az *Ezüstkor* vagy a *Karnevál* sorozat tárcáit is irányította.

A manierista jelzőt végül Pósa is inkább ürügyként használja arra, hogy beszámoljon Csontos és az eddigi életmű zavarba ejtő sokágúságáról és sokoldalúságáról, pusztán a szépírói és publicisztikai életművet tekintve is, nem beszélve a három cikluson át ívelő építészportrékról vagy a portré- és riportfilmforgatásokról. A mintegy harminc könyv között gazdag metrikájú és változatos tartalmú verseskötetek, korábban (a 40.) és újabban (az 50. születésnapra) összegyűjtött kiadások, parafráziskötet, és kiegészítéskönyv a József Attila-töredékekhez. S érzi Pósa, hogy azért mégsem manierista kísérletről, inkább a prózában megvalósított kombinatorikus szerkezetéről van szó: „már-már matematikai precizitással tervezi és formálja meg minden művének durva- és finomszerkezetét. [...] A külső (durva)szerkezet héját éppen a nettó egymillió karakter alkotja. A regény szövege ezen belül pontosan száz fejezetre tagolódik, s e passzusok mindegyike éppen tízezer írásjelből áll össze. Ez a látszólag külsődleges szempontok nyomán leírható váz kemény tartást ad a gazdag asszociációs bázisú, megannyi vonatkozási rendszerbe sűrített nagyepikai alkotásnak.”

SZÁMOK ÉS SZAVAK

A regényben van egy *Számok és szavak* című fejezet, ebben olvasható a föl ismerés, hogy számok *helyett* a szavakkal kell foglalkozni. A hős még nem jár iskolába, de már mindenkit elkápráztat számolástudományával. Ehhez egy „földrajzilag felépített algebrát” alkalmaz – olyan ez, mint az „emlékezet palotája”. A klasszikus mnemonikus technika arra épült, hogy a szónok tudatosan rendezzen be egy teret (palotát, épületet); majd abban olyan tárgyakat, szimbólumokat helyezzen el, amelyek részben önmagukat jelentetik, részben saját tárgyjelentésükön túlmutatnak. A szónok a tér bejárása és az ott elhelyezett virtuális tárgyak meg szemlélése révén memorizálta a mondandóját. Csontos földrajzilag felépített algebrájában a számsor tökéletesen illeszkedik a csalánosi tájba, ötezernél éri el a szomszéd falu határát.

„Később eltökéled, hogy lajstromba veszed az összes számot” – mintha az Eco által föltárt „listamámor” vezette volna –, [de] amikor rádöbbsz, hogy a számok leltározásához az egész életed is kevés volna, és csúnyán rászédnek az aritmetika törvényei, mert ennek valószínűleg soha nem lesz vége, kezded gyanítani, hogy az igazi titkok mégiscsak a könyvekben lehetnek, a valódi titokgazdák pedig maguk az írók és a költők.” A történetekkel is hasonlóképp jár, mint a számokkal: azokat is végesnek gondolja: „nincs tehát más dolgod, mint türelmesen befogadni minden epizódot, és összerakni belőlük az egyetlen létező, egyetemes nagy mesét”. Csakhogy a „modell”, a valóságanyag és a képzelet egyaránt, folyton mozgásban van, s rá kell jönni, hogy „az élet véges, muszáj tehát a lényeggel foglalkozni”. (Sorsszerű, hogy a számok helyett a könyvekre váltó fölismerés debreceni egyetemistaként megismétlődik? – Matematika-fizika szakról nyergel át bölcsészkarra, magyar-francia szakra.)

A finomszerkezet még nem készült el, de a szerző már tudja, hogy ez a mű itt egy jövőbeli regénytriptichon mellékoltára (egyébként a másik mellékoltár fejezetei már íródnak, s közülük egy tárcákra bontott sorozat már napvilágot is látott *Ezeregy nappal* címmel; a főoltár pedig a *Napregény* lesz).

A narrátor folyton reflektál nemcsak önmagára, hanem az egész korra, körülményekre, az anyagi létet szembesíti az álommal, a fizikait a metafizikai-val, a profánt a transzcendenssel. „... valahogy megsejted az égi és földi szféra közötti mérhetetlen távolságot és a közvetítő angyal már-már reménytelen hivatását, hogy összefércelje a két világot”. Önmagát – minden lehetetlensége ellenére – angyalként aposztrofálja (találja ki, határozza meg), ami egyrészt a szakrális identitást vagy szerepet jelenti. Bár a regény meglehetősen profán műfaj – gondoljunk a *Dekameronra* vagy éppen Navarrai Margit kolostori kerettörténetbe helyezett *Heptameronjára* –, saját szándékait a napregény szakrális létezmódja irányában fogalmazza meg, „ahol a szakrális nem színező-, hanem alkotóelemként van jelen”. Másrészt a mediális egzisztenciát ragadja meg az író, a közvetítést az égi és földi, a szent és hétköznapi között, sőt, korok és generációk, hitek és vélemények között is. Ebbéli angyalminőségében akár a publicista is lehet angyali médium: a Radnótira, Kosztolányira vagy épp Adyra jellemző hadakozó angyalság nem áll távol Csontostól sem.

Az viszont tagadhatatlan, hogy meghatározó motiváció volt a mitológia-teremtés szándéka, Pósa megfogalmazásával: „az *Angyaldekameron* enciklopédikus szintézisigénnyel írja le újabb korunkat mind eszmetörténeti, mind társadalmi szempontból – így csatlakozik a hiánypótló irodalmi alkotások sorához.” Hiszen meg kívánja határozni az ember helyét az Istentől teremtett

világban. Nem mond le a művészet szerepéről: az emberi küldetés szentségének és a lét méltóságának meghatározásáról. „A regény ’cselekményfolyama’ önmegszólító tónusban, egyes szám második személyben, örök jelenidőben, egyszerre lírai-szubjektív folyamként és objektív tényközlésként jeleníti meg egy különleges ország, tájegység és egy különös életsors kiemelt stációit, vállalva az aleatorikus szerkesztésmódot és az önéletrajzi ihletésű nagyregényeknél elkerülhetetlen mozaikosságot.”

Konceptuális művészetről beszélünk, amikor a műalkotás egy idea, illetve egy tapasztalat előtti fogalom, eszme szolgálatában áll, és a valóságot a műalkotáson keresztül, ezeknek az ideáknak a segítségével ismerjük meg. Ebben az értelemben az *Angyaldekameron* az irodalmi konceptualizmus sajátos terméke, ugyanakkor a szerző arra tesz kísérletet, hogy egyrészt a valóságot a megismerés előtti idea (az „angyalság”) segítségével, másrészt az ideát (önmaga angyali, közvetítő voltát) a megismert valóság tükrében alkossa újra. Így szükségszerűen változik nemcsak az idea, hanem a megismert valóság is.

A VALÓSÁG ÚJRAKOMPONÁLÁSA ÉS A NYELV

A valóság újrakomponálása a művész teremtőgesztusa: a világ új sorrendiségének fölragyogtatása, tehát a saját élet és személyiség is változik a megismerés során. Az újrakomponált valóság olykor kegyetlenebb, máskor idillibb, egyszer sűrített, másszor áradóbb képét mutatja, mint a jelen időben megélt élet. Viszont az elbeszélés is jelen idejű, a narrátor rendszerező ihlete engedi meg, hogy előre tekintsen, összekapcsolja a még nem tudottat a már megtapasztalttal; a valóság ragyog és éget, nem lehet elbújni, árnyékba húzódni előle.

Hogyan lehet mégis elviselhetővé tenni a megélt életet? A nyelv által. A nyelv az egyetlen menedék, ezért nem véletlen, hogy a kompozícióteremtéssel egyenrangú szándék a nyelvteremtés, noha a nyelv nemcsak a megértésre jó, hanem az elfedésre is: „a történeteid is a nyelv fátyla mögött lebegnek”.

S a nyelvteremtés ezért is megkerülhetetlen, mert egyúttal mítoszalkotásról van szó. A születéstörténetről, a személyiség újjászületéséről: miután az angyalt felismerte magában, avagy úgy döntött, hogy angyali származása van, próbálja kideríteni, milyen volt az ő angyalsága – még amikor nem is tudott róla –, hogyan képes visszanyerni a közvetítő szerepet.

Segít ebben egyrészt a folyamatos jelen idő, illetve a nyelvi szerepjátékok ötletektől és variációktól gazdag folyama. Ezek közé sorolható a következetes fonetikus névírás mód (Dakkau, Trúman, Rózeveltszalonna, Szabadjurópa stb.) vagy a beszélő nevek – jellemzésre vagy kritikára szolgáló – használata

(Alföld/Lapály, Aczél/Rozsda, Pál/Saulus, Káderjónás, Max és Lennon stb.); továbbá olyan szleng-szinonimák alkalmazása, mint a *nép* és *pop*, ami *popdalt* és Pozsegainál *popfelkelést* eredményez. Csontos mindent átnevez, a létező földrajzi világból egy nem kevés szatírával változatossá tett mítoszi topográfiát alkot. Névtárában tehát senki sem saját néven szerepel, ám ez a pszeudo-név rendszerint jobban megvilágítja a szereplő valódi karakterét.

Másrészt segít a nyelv gyönyörében való tobzódás. Nyelvezetében a zsurnalizta szleng és a finoman árnyalt líra nagyszerű egymásba áramlását látjuk, a sokszor szinte pátoszi hangnemet az élőbeszéd fordulatai ironizálják, s a végletekből egy alapvetően valóban ironikus (és ön-ironikus) nyelv és beszédmód jön létre. Ez teszi képessé a történetmondót arra, hogy valóban mítoszt, születéstörténetet, eredetmondát alkosson, hiszen a szakrális jelenléthez nélkülözhetetlen áhítat paradox módon épp az ironia és önironia, a szatíra és kritika – egyik esetben a humorba ágyazott szeretet, máskor az anyagi önérzetében megsértett ember védekező visszavágásának formája ez – segítségével maradhat tartós.

A teremtéstörténet parafrázisának ötletét erősíti a születési dátum, amit természetesen nem kellett megváltoztatnia. Június 16. – ez a világ teremtésének a napja is, és hogy valóban mítosz születhessék, annak van néhány formai és tartalmi követelménye: például a nemzet- és nemzetségtörténet, a családtörténet, mely a dédapáig visszatekintve kezd élesedni, az elbeszélés-mód aztán igazán a főhős megszületésének idejére formálódik meg, mondhatni, a személyes élettörténet hitele megadja az elbeszélés lendületét is.

S meg kell határozni önmagát: nemcsak anygalként, hanem a regénynév válás folyamatában is, tehát tisztázni kell, hogy mit tart ő regénynek. Zavarba ejtő lehet, hogy az írástudó Csontos mit vár az anygalságtól: „A napregényhez médium szükségeltetik, prófétaágban is romlatlan analfabéta, akit nem zavar össze az írástudók karának kakofóniája.” Az anygal-alteregő keresése tehát a megtisztulás-vágy megfogalmazása. Szinte minden fejezetben vannak utalások (gyakran a fejezet végén) e homályban maradó és tudatosuló, árva és titkolt, harcedzett és depressziós, fölemelkedő és elfelejtett anygalságra. („Ha már nem lehetsz anygal, legalább az illúziójáról ne mondjál le.”)

A megtisztulás egyrészt szabadulás a fölösleges történetektől, másrészt a kiteljesedés. „A regény az élet szinonimája – írja Csontos János –, ha tehát egy regénybe költözöl, óhatatlanul a saját életed is csonkítod.” Elbeszélés-módjában nemcsak a hrabali atmoszférát lehet érzékelni, hanem Krúdy Gyula krónikás stílusának, múltidézésének nyomait is. Krúdyról írta Kosztolányi,

hogy már olyan dolgokra is emlékezik, melyek soha nem történtek meg vele. Az élet és az írás Krúdy számára ugyanaz volt, a megélt valóság és a képzelt történet mind gyakrabban mosódott össze nála, s nemcsak az írás utánozta az életet, hanem az élet is a regényből (avagy regényességéből) vette a mintáit. Csontos ellenben az életet félti, a sors- és önazonosságot, mely sérülhet, ha mégoly dokumentatív erejű fikció is lesz belőle, ugyanakkor az anyagi eredet fölragyogtatása nem megy másként, csak a regénybeli emlékezéssel. Mintha publicistaként már megtapasztalta volna azt a folyamatot, amit Márai Sándor tárt elénk az *Egy polgár vallomásaiban*. Múlhatatlan vágy, hogy valamilyen szenzációs riportban fedje föl az élet titkát, de rá kell jönnie arra, hogy az élet gyanús anyag, csak kellő elővigyázatossággal s megfelelően preparált állapotban lehet közelíteni hozzá.

A „TÖRTÉNET” – ÉS A TÖRTÉNETEK

Nos, ez a preparáció maga az irodalom: a regény tehát arra szolgál, hogy láthatóvá tegye az életet. A preparált állapot természetszerűleg korrekciót is jelenthet – a regény egyszerre az illúzió, hogy „a szűkre-szabott emberi pálya mégsem holmi esetlegesség”, illetve „a Teremtés korrekciója”. S a mallarméi eszmét újraélesztve az egyetlen nagy, megírandó költeményről, a Könyvről, az öndefinícióban ezt olvassuk: „A Könyvhöz tisztítótűzön át vezet az út: a nagybetűs Történethez akkor jutsz el, ha előbb el- és leszámolsz a kisbetűs történetekkel. A kisbetűsek attól válnak történetté, hogy egy önjelölt mesélő kiemeli őket térből és időből, keretet szab köréjük, elhatárolva őket a környezettüktől, a tagolatlanul gomolygó történésszövegéből. Te sem tehetsz másként”.

A megélt élet csupa kisbetűs történet, az *Angyaldekameronnak* – mint mellékoltárnak – ezekkel kell elszámolni. Ez a „kötelezvény” itt-ott érződik az első néhány fejezetben, mígnem az apai és anyai ágon egyaránt felvillantott, a humort és a pátoszt, az ironiát és a dramatikus elemeket váltogató familia-történet után, nagyobb mozaikdarabokban rajzolódik föl a szegény munkásparaszt közegbe születő angyal életútja, s megkapja intellektuálisan is sodró lendületét a könyv. A gyermekkor és a gyermekjátékok, az „idillek völgye” és a „szőkő évek” a korai iskolaérés, a kollégiumi, a gimnáziumi időszakok, a diákregegy és az egyszemélyes újság, a reménytelen kísérletek a szerelemre. A katonaság, majd egy rövidebb kaland a matematika-fizika szakon, váltás a magyar-franciára, bölcsészkarra esztendőnk a Derékszegnek átnevezett Debrecenben. A „modern tündöklés- és hanyatlástörténet” ciklikusan ismétlődik: Borsodban, Hajdúságban és a székesfővárosban.

Pósa Zoltán lényegsűrítő módon kínálja elő a történeti dióhéjat. „Csontos hiteles történetét adja az egyetemi újságírásnak, az egyre lazulóbb, de a rendszerváltozásig mindvégig működő cenzúrával folytatott sziszifuszi küzdelemnek; a korai, a rendszerváltozással egybeeső derékszegi/debreceni, majd szentemili/szentendrei, beretvási/hajdúböszörményi lapalapítási kísérleteknek; s a korszak túlértékelt kanonizáltjaival folytatott írói-újságírói küzdelmeknek is, amelyeknek köszönhetően olykor a zeniten, máskor meg a 'nadiron' áll az írástudó angyal pályáiva.”

A zenitek és nadírok közötti (rendszerint váratlan) váltások egyrészt abból adódtak, hogy az irodalmár nemcsak az általa művelt irodalom, hanem saját maga helyét is kereste, sőt, az irodalom helykeresése nagyrészt meghatározta az ő státuszát. A Kampuszpressz (*Egyetemi Élet*) egyik Fertődyt (Eszterházyt) és a politikai alkuktól sem megriadó posztmodern blöff-irodalmat bírálni merő cikke nemcsak az *ÉS*-ben vert föl nagy port, de kihatott egész életére. E hatás jellemzően akkor érvényesült, mikor Csontos már a fővárosban dolgozott, és szava az újságokban és a tévé képernyőjén gyakorta meghallgattatott. Ekkor jött rá, hogy tabudöntő volt egy tabuképző korban, és hogy a két kánon ma is harcol egymással. A kohéziós regényelemek közt groteszk módon nemcsak az angyalság és Édes, hanem a Fertődy-ügy is összetartja az *Angyaldekameron* második felét. S tulajdonképpen innen, az egyetemi újságírói-irodalmi léttől változik kicsit az elbeszélés-szerkezet is: a jobbra kronologikus rendet váltja föl a tematikus szerkesztés, így a témákon belüli időrend gyakran polikronologikus játékot eredményez a jelen-időkkel és előretekintésekkel karöltve. A második etapban ezért lehet néha olyan érzésünk, hogy regénnyé nemesülő novellafüzért olvasunk.

Ellenállok itt a csábításnak (lesz rá mód egy nagyobb lélegzetű vállalkozás függelékében), hogy a személyes élettapasztalatomon keresztül reflektáljak a regény debreceni egyetemi évektől kezdődő részleteire, hiszen számos ponton közel hozott egymáshoz minket Jánossal az élet. Csak néhány mozzanatot emelek ki. Egy évvel járt fölöttem magyar-francia szakon, egy ideig egy kollégiumi térben laktunk. Diákújságírók voltunk az *Egyetemi Élet*nél, rövid ideig egy szerkesztőségi szobában dolgoztunk a megyei napilapnál, együtt hagytuk ott azt, munkatársnak hívtak az új, majd megszűnt napilaphoz. Újságíró kurzusokat tartott később nálunk, a főiskolai kommunikáció szakon; a szerkesztőszerző korrelációban összekötött minket a *Határ* és a *Folyam* is; meghívott szerkesztőnek az általa alapított *Nagyítás* című irodalmi hetilaphoz. Annyit azonban elárulok, hogy a könyvből – mely egyszerre dokumentál és szelektál

vagy szükségszerűen kiegészít – sok olyan mozzanat lett világos előttem vagy tudatosult bennem, amelyet amúgy közösen éltünk át, csak én elfelejtettem.

Igaz, „ahány történetmondó, annyi történet” – írja, illetve: „A történeteket valahol, valamikor már mind elmesélik, de a te variánsod, a te mixtúrad egyszeri és megismételhetetlen.” S mivel különböznek a sorsok, ugyanaz a történet eltérhet az egyik vagy a másik nézőpontból. Csontos János angyali perspektíváját folyton szem (lélek, sőt „lélekradar”) előtt tartja, és ha ő már elfelejtené, Édeske, a társ megléte-jelenléte tudatosítja ezt benne. Mígnem annyi balszerencse közt, számos vizsály után oda nem kerül az angyal-navigációhoz (értsd légi forgalomhoz), megtalálva regényhez predestinált helyét – s amit évtizedekkel korábban tervezett, és halogatott, testet kezdett öltetni Ferihegyen, a dátumjegyzet szerint 2012. szeptember 21-én (s íródott még a könyv Ózdon, Moszkvában, Zsennyén és Rákospalotán, 2015. február 27-ig). A tényleges jelenben, az angyal-navigációs központban akár be is fejeződhetne a történet: az író, akinek lényege a kommunikáció, odakerül a kommunikációban nélkülözhetetlen angalkörökbe, a történetet azonban kerekre kell zárni, a tengerparton mint tengertáncot: meg kell kísérelni a valódi angyalrepülést.

„Angyalszárnyaidnak már halovány nyoma sem látszik (meglehet, nincs is minek látszania); de teszel egy heroikus kísérletet a dolgok édeni helyreállítására. Vakmerően nekifutsz az elnéptelenedett napozóterazon, a víz széléhez érve energikusan elrúgod magad a kövezettől, majd sebesen verdesni kezdesz a pucér karjaiddal. Lágyan alád kap az alkonyi szellő, hosszsan suhansz a villódzó vízfelszín fölött, hogy huszonöt-harminc méterrel odébb csapódj a borzongató habokba. Amint kifelé tempózol, hálát adsz az égieknek: a kicsi csoda is csoda” – olvassuk az utolsó lapon.

Persze, ez csak álom, legalábbis egy jól sikerült vízbeugrás illúzióba emelő meghosszabbítása, és „napregényt írni sem kíván kevesebb lebegést, mint az iménti valószínűtlen siklórepülés”. Az angyallá lényegülés nem sikerül, talán még az sem, hogy emlékezzen rá az elbeszélő, milyen érzés volt egykor annak lenni. „Regényt írni lehetetlen küldetés; napregényt írni hatványozottan az” – ismétlődik meg a kezdőmondat, mintegy önmaga részleges cáfolataként, a regény ugyanis elkészült. Formálódik a másik mellékoltár – abban talán már szerepelni fog valami módon az idén kapott József Attila-díj is –, és engem roppant izgat, hogy végül milyen lesz majd a teljes építmény. Hogy létezhet-e olyan mű, hogy napregény...

CALVINO ÉS A NYITOTT MŰ

A Ha egy téli éjszakán egy utazó olvasása közben

Az útvesztő kedvelt témája az irodalomnak. Ha a labirintus-motívum irodalmi reprezentációit vizsgáljuk, természetesen visszamehetünk egészen Homéroszig; vagy kicsit közelebb hozzánk időben és térben: föllapozhatjuk Comenius erkölcsjobbító céllal írt regényét (*A világ útvesztője és a szív paradicsoma*). Jöjjünk azonban még közelebb, a 20. század második felének modern prózairodalmából válogatva a műveket! Jorge-Luis Borges (pl. *Két király és két útvesztő*, *Az elágazó ösvények kertje*, *Körkörös romok*, *Bábeli könyvtár*) és Umberto Eco (*A rózsza neve*) – vagy a francia új regény, a *nouveau roman* mértékadó képviselője, Alain Robbe-Grillet (*Útvesztő*) – mellett mindenképpen kiemelésre érdemes Italo Calvino regénye: *Ha egy téli éjszakán egy utazó* (1985-ben jelent meg magyar nyelven, Telegdi Polgár István fordításában az Európa Könyvkiadó Modern Könyvtár sorozatában).

A tíz megkezdett és befejezetlen történet nyomába eredve több mint hús, önmagába visszatérő út kanyarog a valóságsszintek labirintusában, és az egészét átfogja egy nagy kör: „az író saját szerzőségével is játszik” – fogalmaz Halász László (*Szövegjáték; az olvasó átváltoztatása*, 2000) –, míg az utazó végül visszatér a kiindulópontjához: akár Robbe-Grillet katonája.

Halász a befejezetlen könyvek közötti vándorlást szintén labirintusbeli bolyongásként értelmezi. „Ez egyszerre áll az emberi ösztönök diktálta cselekedetekből, meg az ember alkotta fizikai és szellemi építményekből. Kitüntetetten magából a szövegből. Megfordított világ uralkodik itt. Nem a valóságos útvesztőkben eltévedés világítja meg azt, ahogy a könyv világában eltévedhet az ember, hanem fordítva. *’Úgy érzed magad, mintha üres lapokkal tűzdelt könyvben tévedtél volna el.’* Nem a szerelmesek testi egyesülése világítja meg az olvasó azonosulását a mű hőisével, hanem fordítva. *’Olvasónő, most hát téged olvasnak. Tested beható olvasás tárgya. [...] Eközben te is olvasás tárgya vagy Olvasó.’* Nem az író teremti olvasóját, hanem fordítva.” (Halász 2000)

AZ EREDETI ÉS A HAMISÍTVÁNY

Mészáros András *Kétkedők breviáriuma* (2013) című kötetének a hamisítványról szóló kazuiista (esettani) esszéje (*Hamisítvány*) irányította a figyelmet újra Italo Calvino regényére. A birtokomban lévő példány bejegyzése

szerint a könyvet még egyetemistaként (1988-ban) olvastam, nem ismervén akkor Umberto Eco nyitott műről szóló munkáját. *Nyitott mű* címmel 1962-ben jelentek meg Eco esszéi, öt év múlva pedig a második, bővített kiadás formálta tovább a modern művészetről és a művészet mediális voltáról, a média művészi funkcióiról való gondolkodást. Az olvasatvariációkat rekonstruáló–teremtő–halmozó posztmodern, majd késő-modern kritikát, a primer irodalmat és mediális művészeteket (mediális kultúrát) meghatározó munkát 1998-ban adták ki magyar nyelven). Mindazonáltal kölcsönösen nagy hatással volt egymásra a két szerző. Calvino 1984-ben a Harvardon tartott előadás-sorozat az irodalom és a prózaírás szakmai kérdéseiről (*Amerikai előadások*, 1987), Eco *Hat séta a fikció erdejében* című könyvéhez pedig Calvino elvei szolgáltak mintaként. Calvino csatlakozott az OuLiPo csoporthoz, melynek tagjai kísérleteztek egyebek közt a kombinatorikus vagy matematikai módszerekkel létrehozott szövegekkel is – és Eco „nyitott mű” elméletével kapcsolatos elképzeléseit szintén jelentősen befolyásolták az avantgárd elméleti és formapoétikai kísérletek.

Mészáros a funkcióspecifikusság apropóján a felcserélhetőség kérdéseivel foglalkozik, apellálva közben arra a klasszikus álláspontra, hogy az eredeti értéket képvisel, a másolat (vagy hamisítvány) pedig értéktelen, azt egyébként nem vizsgálva, hogy mi hordozza az értéket. Ez a tétel azonban csődöt mond a posztmodern irodalom esetében – és itt lép színre Calvino *Ha egy téli éjszakán egy utazója*.

A regény példáit gazdagon bemutatva, Mészáros egy helyütt sem utal a nyitott mű problematikájára, ugyanakkor idézetei pontosan erre a kérdéskörre vonatkoznak, persze, a hamisítvány és az érték alapproblémája mindvégig adott. Miként Calvino könyve sem kizárólagosan a nyitott művön végrehajtott „kísérlet”, hanem valóban a posztmodern másik fontos problémáját, az eredeti és a hamisítvány kérdéskörét állítja középpontba. A mű vége felé olvasható az erre vonatkozó sok fontos mondat egyike. A betiltott regény csak hamis fedőlappal foroghat közkézen, s miután kiderül, hogy nemcsak a fedőlapp hamis, hanem a szöveg is – semmi köze nincsen a várt történethez –, ez a válasz érkezik: „Ahol egyszer elkezdődik a hamisítási folyamat, ott nincs többé megállás.” (Calvino 225) A hamisítások birodalmában senki nem tudja semmiről: valódi vagy hamisítvány-e.

Az Olvasónő (Ludmilla) állítása szerint a mű értéke nem immanens, mert az függ a befogadó közreműködésétől, az olvasás során alakul ki, alakul át vagy enyészik el. Ludmilla egyébként csak annyit mond, hogy ha hozzányúl

egy könyvhöz, az hamisítvánnyá válik – Mészáros András értelmezése szerint bár a számára hozzáférhetetlen immanencia szerepét a külsődleges jelek veszik át, „Ludmilla feltételezi az immanens érték meglétét, és tudatosítja azt is, hogy ez az érték önmagába zárul, és nem tárulkozik fel neki”. (Mészáros 79)

Végeredményben azonban nem beszélhetünk hamisításról, mert egy műről mindaddig nem mondható el, hogy az eredeti értéket hordoz, vagy pedig hamisított, amíg nem válik a befogadás tárgyává. Ám attól a pillanattól kezdve az olvasó által neki tulajdonított értékek működtetik – ahol elvész a hamis és az igaz relevanciája. Ugyanis, ha az olvasó hamisítványról beszél, és azt még mindig értékesnek tartja, úgy maga az Olvasó személye lesz az elsődleges kérdés, mivel önmagát kölcsönözte a műnek.

Beszélhetünk-e hamis/hamisított Olvasóról? Értékessé válhat-e a hamisítvány annak befogadója/birtokosa miatt? Lássuk ezt Dalí példáján keresztül. Salvador Dalí önmagát is hamisítványnak tartotta, ugyanezzel a névvel másfél éves korában halt meg a testvérbátyja; Dalí egész életét póznak, színháznak tekintette, így egészen érthető, hogy lakóháza a katalóniai Figueras városában álló színház (egyben kiállítótere és kriptája) lett. Gyűjtötte – talán készítette is? – a hamisítványokat, az egyik teremben ezek vannak kiállítva, s pusztán attól váltak értékessé, hogy Dalí volt a tulajdonosuk... Salvador Dalí személye, misztériuma költözött át a műbe. Hasonlóképp az Olvasó is önmagát adja hozzá a mű egészéhez (hiszen a könyv az olvasás aktusával válik befejezetté), az igénytelen olvasó a giccset is értéknek tekintheti, a magas művészet pedig amúgy is fütyül az esztétikára, mint madár az ornitológiára...

AZ ÖNMAGÁRA VISSZAHATÓ ALKOTÁS

A Mészáros által idézett regényszereplők példasorában a soha semmit nem olvasó, és az olvasásról magát tudatosan leszoktató Irnerio következik, aki a könyveket csak arra használja, hogy szobrokat faragjon belőlük. A könyv egyszerű tárggyá válik, noha megőrzi a maga szimbolikus anyagvoltát, és a belőle készített szobor megint csak arra utal(hat), hogy a mű mindaddig, amíg alkotó (vagy újraalkotó) módon nem közelítünk hozzá, pusztán anyag, ám abban a pillanatban, amikor érintkezésbe lépünk vele, elkezd alakítani, ha úgy tetszik, befejezni önmagát.

A folyamatos újraalkotás lehetősége – az anyagból értelmezés lesz, az értelmezésből megint alapanyag, mely újabb értelmezéseket indíthat el – irányadó/irányító motívumként jelenik meg ebben a fejezetben, tudniillik: Irnerio könyvekből készített szobrait lefényképezik, a fényképeket beleteszik

egy könyvbe, és ezekből a könyvekből újabb szobrokat lehet készíteni. „Szóval egy könyv lesz, benne az összes könyvem fényképe. Amikor majd megjelenik, szobrot csinálók belőle, sok-sok szobrot. Ezek aztán belekerülnek egy másik könyvbe, és így tovább...” (Calvino 159–160)

S Irnerio tulajdonképpen csak Ludmilla korábbi megjegyzésére reflektál – bármelyik könyvhöz hozzányúl, az hamisítvánnyá válik –, amikor azt mondja, hogy Ludmilla könyveiből nem tud szobrokat készíteni, mert csak hamisítványok kerülnének ki a keze közül (a nyersanyag tehát nem alkalmas arra, hogy belőle eredeti mű szülessék). Azzal a kérdéssel most nem foglalkozom, amit Mészáros kiemel: „a valódi és a hamisítvány közötti különbség csupán előítélet” – a szubsztanciális szemlélettől idegenkedő posztmodern ítélkezés már nem kérdez rá az értékekre sem (vö.: Mészáros 79) –, tehát magától a kultúrától függ, s mint ilyen: tradicionálisan meghatározott.

Az eredeti és a hamisítvány kérdése (vagy a kanonizált és az apokrif viszonya) ugyanúgy elvezet a szerző létezmódjához és szerepeihez, mintha a nyitott mű problematikája felől közelítenék meg a kérdést. „... ha az irodalom utáztatok, apokrifek és hamisítványok formájában fog létezni, akkor el kell tüntetni a szerzőt is mint az olvasó utolsó mentsvárát, akinél megtudhatjuk az 'igazságot'”. (Mészáros 82)

Kérdés marad tehát: a szerző végül is meghatározó szerepet játszik-e a megértés folyamatában vagy sem?

Mészáros felidézi Calvino példáját, mikor a fiktív író (Silas Flannery) olyanira áhítozva arra, hogy már az írás pillanatában az általa titokban megfigyelt hölgy olvasmányává váljon, elképzeli azt az esetet, amikor a *könnyen* és a *kínlódva* író szerző a *másik stílusában* ír egy könyvet, és mindkettő odaadja azt az általuk távcsővel meglesett olvasó nőnek. Calvino több eshetőséget állít föl a kéziratok sorsával (és az Olvasó viselkedésével) kapcsolatban.

Az olvasó viselkedéséből a két író ellentétes következtetéseket von le, az elmélyedés a *kínlódva* író szerint annak a jele, hogy a nő „hatásos, olvasmányos könyvet olvashat, olyat, amelyet a termékeny író szokott írni”. A másik szerint ez a feszült figyelem valamilyen titokzatos igazság föltárulására utal: „minden bizonnyal afféle rejtett értelemmel teli könyvet olvas, olyat, amelyet a *kínlódva* író szokott írni”. (Calvino 186)

Nem tudják, hogy pontosan mit olvas a nő, azonban mind a ketten olyan könyvet írnak, mint amilyennek az olvasó nő könyvét gondolják (Amelyikről egyébként úgy vélik, hogy a másik író műve.) Mikor odaadják (külön-külön) a kézírataikat, a nő egyszerre hívja meg őket magához.

„–Miféle tréfa ez? – mondja. – Ugyanannak a regények a két példányát adták ide nekem!

[...] Vagy:

Hirtelen szélroham szétfújja a két kézirat lapjait. Az olvasó nő nagy nehezen összeszedi őket. Az eredmény: egy remekmű; a kritikusok nem tudják, ki a szerzője. Ezt a regényt szerette volna megírni a termékeny is, meg a kínlódó is, mindig erről álmodtak” (Calvino 187).

Fölmerül még számos lehetőség, ám az idézett rész egyértelműen utal nemcsak a már említett eredetiség–hamisítvány problematikájára, hanem a nyitott mű kérdésére is, tudniillik: a mű a befogadás során válik befejezetté (legalábbis átmenetileg, hiszen még utána is újabb értelmezési lehetőségek). A két kézirat összekeveredett lapjainak az olvasó nő általi rendbe szedése az értelmezés (befogadás) folyamatát szimbolizálja, amelyben ráadásul nemcsak a jelentéstulajdonításnak, hanem a véletlennek is szerepe lehet (szétfújja a szél a lapokat), vagy egyszerűen csak a körülményeknek és adottságoknak (hol, milyen feltételek közt, milyen hozzáállással, felkészültséggel, előzetes ismerettel stb. történik az olvasás/befogadás).

HALMOZÓDÓ BEFEJEZETLENSÉGEK

A *Ha egy téli éjszakán egy utazó* eleve nyitott mű, több szempontból is az, mintegy halmozza a befejezetlenséget. A cím egy befejezetlen mondat. Mind-egyik fejezetben csak elkezdődik egy történet, és amikor a cselekmény valamilyen fordulóponthoz ér, félbeszakad, majd egy másik történet kezdődik el – az olvasó ugyanakkor abban a hitben van, hogy az előző történet folytatását kapja. Az Olvasó(k) keresi(k) előbb a történet folytatását, aztán az író. A történetek közötti narratív értelmező betétekben az olvasás metaforájával találkozunk (hiszen az olvasás aktusa fejezi csak be a művet), de az olvasásal/megismeréssel mindig egy új történet kezdődik stb.

A meg nem nevezett olvasó, aki férfi, és társa, az Olvasó Nő (Ludmilla) annak köszönhetik találkozásukat, hogy mindketten ugyanazt a hibás könyvet kezdték el olvasni (*Ha egy téli éjszakán egy utazó*). A cserepéldány azonban egy másik könyv, amelynek semmi köze nincs az előzőhöz, ám ez is félbeszakad. Majd a harmadik történet is megszakad, ekkor jutnak el Uzzi-Tuzii professzorhoz, a kimmer irodalom szakértőjéhez, ugyanis a befejezetlen mű is kimmer író munkája. Sőt, Uzzi-Tuziitól megtudják, hogy „a kimmer könyvek mind befejezetlenek...”, majd a professzor elmélkedni kezd az olvasás mibenlétéről.

„Az olvasás... – mondja – mindig azt jelenti: adva van valami, amit megírtak, egy létező, tapintható, meg nem változtatható tárgy, s ez a valami szembesít bennünket valami mással, ami nincs jelen, ami az anyagtalan világ része; láthatatlan, mert csak gondolhatunk rá, csak elképzelhetjük, vagy mert volt, de nincs többé, elmúlt, tovatűnt, nem mehetünk utána a holtak birodalmába...

– ... vagy azért nincs jelen, mert még nem létezik, még nem szülte meg a vágy, a rettegés, a lehetséges vagy a lehetetlen – mondja Ludmilla. – Olvasni, ez azt jelenti, hogy olyasmi elébe megyünk, ami most van keletkezésben, s amiről senki se tudja, mi lesz...” (Calvino 77–78).

A kiadó redakciójában azt reméli a magára maradt olvasó (mert Ludmilla nem megy el vele, ő ugyanis az olvasók között akar maradni, nem szeretné átlépni a határvonalat, melynek másik oldalán az írók vannak), hogy végre eligazodik a sok-sok félbemaradt történet között, azonban nem rendet talál ott, hanem a legnagyobb káosszal találkozik.

A szerkesztő maga is megfogalmazza ezt: „A kiadó törekeny szerkezet, drága uram – mondja -, ha bármelyik zugában félrebillen valami, a rendtelenség azonnal szétterül, tovaterjed, megnyílik alattunk a föld és elnyel a káosz. (Calvino 104)

A befejezetlenség elve a fiktív írónál szintén megfogalmazódik, akít mindig izgalomban tart a kezdés mámore, hiszen az elindulást – mint az elágazó ösvények kertjében – „számtalan szerteágazó történés követheti”. Eltekintve attól, hogy a kezdés végső soron a folytatást és a lehetséges szerteágazásokat is meghatározza, Flannery naplójában olvassuk:

„A regényes varázslat, mely olyan sok könyv első fejezetének első mondataiban 'vegytisztán' van jelen, csakhamar semmibe foszlik a folytatásban: azzal kecsgetet, hogy olvasásunk idejébe bármiféle kibontakozás befér. Ó, ha olyan könyvet tudnék írni, mely csupán *incipit*, mely végig megőrizné a kezdés, a tárgyaltalan várakozás feszültségét! De hogyan lehetne fölépíteni? Szakadjon félbe az első bekezdés után? Nyúljon a végtelenbe a bevezetés? Illeszkedjenek sorra egymáshoz az elbeszéléskezdetek, mint az Ezeregyéjszákában? (Calvino 189–190)

A megkezdett és befejezetlen könyvek címei egy újabb történet körvonalait sejtetik. A mű végén az Olvasó bemegy a könyvtárba, abban reménykedve, hogy ott megtalálja a megkezdett történetek folytatását. Egyik könyvhöz sem lehet azonban hozzáférni: eltűnt vagy kikölcsönözték, a másik a kötészetten van, illetve lezárták azt a raktárrészt, ahol föllelhető volna stb.

Ám ha egybeolvassuk a címeket, a következő mondatot kapjuk:

„Ha egy téli éjszakán egy utazó, Malbork városperemén, fölébe hajolván a meredélynek, nem félvén szélvészről s szédülettől, letekint a mélybe, hol homály sűrűsödik, egymásba futó vonalak hálójában, egymást keresztező vonalak hálójában, lehullott levelek holdfényes szőnyegén, egy üres gödör körül, »Hogyan végződik?« – kérdezi (Calvino 274–275)

AZ ÍRÓ ÉS AZ OLVASÓ VETÉLKEDÉSE (AZ OLVASÁS – MINT EROTIKUS AKTUS)

A fent említett különös, egymásba ötvöződő incipit-kísérletnek egy fajta próbája a könyv, és valamilyen választ is kapunk a napló végén – a posztmodern fikció a fikcióban megoldását is alkalmazva:

„... egy idő óta minden regény, amelynek írásába belefogok, nem sokkal a kezdet után kimerül – akárha elmondtam volna már mindazt, amit elmondani akartam vele. Az az ötletem támadt, hogy írok egy regényt, ami csupán regénykezdetekből áll. Egy Olvasó lehetne a főszereplője, akinek olvasmánya minduntalan félbeszakad. Megveszi Z. szerző A. című új regényét. De hibás a példány, s ő nem jut tovább az elejénél... Visszamegy a boltba: cseréljék ki a kötetet...” (Calvino 211)

Rögtön belesöpöpentünk az írás idejébe, részesei vagyunk a történet alakulásának, noha nem mi alakítjuk a történetet, hanem a fiktív, eleve regényalakká vált Olvasó, aki találkozik a Hamisítótól való menekültében az Olvasó karjába futó Olvasónóval.

S a folytatásban: „Úgy intézem majd, hogy az Olvasó a hamisító nyomába eredjen (az valamelyik nagyon távoli országban bujkál), s ilyenformán az Író egyedül maradhat az Olvasónóval” (Calvino 211)

Mi ez, ha nem vetélkedés az Író és az Olvasó között az Olvasónó kegyeiért? – Itt pedig megint egy allegóriában kiteljesedő metaforával van dolgunk. A férfi meg akarja hódítani a nőt, az író pedig az olvasóját. Az írás és az olvasás aktusa is fölcserélhető egymással: az olvasás is, az írás is birtokbavétel, hódítás, jelentéstulajdonítás, értelmezés. Nincsen kimondva sehol, hogy az író által a művének tulajdonított jelentés előrébb való volna, mint az olvasó értelmezése.

A könyvben is fölfedezünk egy epizódot arról, hogy ki mit olvashat ki a műből. Flannery elmeséli, hogy fölkereste egy lány (Ludmilla testvére, Lotaria – a két nő olvasási-értelmezési szokása, tehát a vilásképe teljesen eltér egymástól), aki értekezést készít a könyveiről.

„Fölöttébb körülményes magyarázataiból arra következtetek, hogy komoly munkát végez; csak éppen, ha az ő szemével nézem a könyveimet, nem ismerek rájuk. [...] lelkiismeretesen elolvasta valamennyit, de csak azért, hogy megtalálja bennük mindazt, amiről már előzőleg meg volt győződve.” (Calvino 198)

Flannery viszont éppen azt állítja, hogy az ő értelmezése nem számít – „Én azt várom az olvasóimtól, hogy olyasvalamit találjanak a könyveimben, amiről magam mit se tudok, de ezt csak azoktól várhatom, akik olyasmiről kívánnak olvasni, amiről ők nem tudnak semmit.” (Calvino 198)

Az olvasás tehát: Megismerés. Birtokba vétel. Meghódítás. Egyébként ez már kiderül kicsit korábban is a könyvből. Amikor az Olvasó és az Olvasónő végül testileg (férfiként és nőként) is megismeri egymást, a narrátor megszólítja az Olvasónőt, majd az Olvasót:

„... most hát téged olvasnak. Tested beható olvasás tárgya, működnek a tapintás, látás, szaglás információs csatornái [...] Ezenközben te is olvasás tárgya vagy, Olvasó: az Olvasónő szemlét tart a tested fölött, akárha egy tartalomjegyzéket böngészne át...” (Calvino 166)

S Calvino tovább is fejleszti a metaforát, komplex képet alkot. „Közben valamiféle kétely vegyül tested olvasatának örömebe, pontosabban fizikai valóságod szöveghű idézéséből támad a rossz érzés hátha Ludmilla nem mint egységes egészet olvas téged, hanem csak felhasznál, igen, a szövegösszefüggésből kiszakított töredékeket arra használja fel, hogy egy csak általa ismert árnyékpartnerrel találjon ki magának, tudata egyik homályos zugában; őt betűzi ki, álmai apokrif látogatóját, nem téged.” (Calvino 167)

S a narrátor hamarosan alaposabb elemzés tárgyává teszi a könyvolvasás és a szeretkezés párhuzamát. „A könyvolvasás és a szerelmesek [...] egymást olvasása között az a különbség, hogy utóbbi nem lineáris. Belefogunk bárhol, kisebb-nagyobb részeket kihagyunk, visszalapozunk, elidőzünk egy-egy szakasznál, ide-oda kalandozunk a szimultán és divergens üzenetek erdejében, egyetlen ösvényen haladunk tovább megint, kellemetlen perceket élünk át, lapozunk, megtaláljuk a történet fonalát, elveszítjük.” (Calvino 167)

Végül azért van iránya a ritmikusan ismétlődő szakaszoknak: fölfelé mutat, a csúcs felé tör; de van egy ellenkező irányban ható erő is, „hogy újra meg újra megmásszuk ugyanazokat a pillanatokat, visszanyerjük a már eltelt időt” (Calvino 167)

AZ ÍRÁS ÉS AZ OLVASÁS IDEJE

Silas Flannery, a fiktív író szinte egyetlen időtöltése, hogy távcsővel figyel egy nőt, aki a tengerparton olvas, és rögzíti mindazt, amit lát, észlel és gondol közben. Flannery arról panaszkodik, hogy már egy jó ideje nem tud önzetlennül olvasni. „Hány éve nem vagyok képes átadni magam egy más által írt könyvnek, olyannak, amelynek nincs semmi kapcsolata avval, amit nekem kell írnom?” (Calvino 181)

Lehetséges-e az olvasás és az írás idejét teljesen azonosítani? „Olykor képtelen vágyam támad: hogy a mondat, amit éppen leírok, azonos legyen avval, amit a nő olvas ugyanabban a pillanatban.” Calvino 182) A megírandó könyv tehát már létezik (tényleg csak másolatokkal van dolgunk?) – legalább is a még nem létező könyv a már létező világ másolata:

„Olykor úgy gondolok a megírandó könyvem anyagára, mint ami már megvan: elgondolt gondolatok, elmondott dialógusok, megtörtént történetek, látott helyek és környezetek; a könyvnek egyenértékűnek kellene lennie a meg nem írt világ írásba fordított változatával.” (Calvino 183–184) Ebben az utalásban az fogalmazódik meg, hogy a mű csak akkor lehet nyitott, ha maga a világ is nyitott – márpedig miért ne lenne az? Végző soron a nyitott mű és a nyitott világ egyaránt a nyitott gondolkodás felé vezet, amit irodalmi értelemben metafizikusnak vagy transzcendensnek egyaránt lehet nevezni.

A könyvtárban, a „történet” végén, abban reménykedve, hogy megtalálja a könyvet (avagy: kiegészül az olvasat, létrejön egy autentikus értelmezés), több olvasótípus is megjelenik a hiáavaló reménykedésben.

Az egyik tekintete a levegőben kalandozik, ő a könyvből csak néhány sort olvas el, aztán elméje „egy-egy szöveg sugallta gondolat, vagy érzelem, vagy kérdés, vagy kép hatására máris elkalandozik, gondolatról gondolatra, képről képre szökken, az elmélkedés és képzelet útján” (Calvino 270), s közben egyre jobban eltávolodik a könyvtől. Az olvasmány csupán ösztönzést jelent.

A másik olvasó tekintete ezzel ellentétben egyetlen pillanatra sem szakad el az írott szövegtől, ébernek kell lennie, minden nyomra figyelni. „Valahányszor egy-egy ilyen jelentéscsomóra bukkanok, tüstént tovább árok körülötte” (Calvino 271); sosem fejezi be az olvasást, újra és újra elolvas minden könyvet, „újabb s újabb fölfedezésekre vágyva, hisz meglehet, találok még valamit a mondatok rejtett zugaiban” (Calvino 271).

A harmadik úr is újraolvas, de mindegyik alkalommal olyan érzése van, mintha először olvasná az adott könyvet. „Vajon én változom egyre, s látom

meg azokat a dolgokat, amiket előbb nem vettem észre? Vagy az olvasás szerkezete számos változatból tevődik össze, s egyazon terv szerint soha nem ismétlődhet? [...] Olykor mintha valamiféle fejlődést tapasztalnék két olvasat között: másodjára például jobban behatolok a szöveg szellemébe, vagy kritikusabb vagyok, tartózkodóbb. (Calvino 271) A harmadik olvasó arra a végkövetkeztetésre jut, „hogy az olvasás olyan tevékenység, aminek nincsen tárgya; mondhatni, az igazi tárgya önmaga. A könyv járulékos támasz, mankó vagy éppenséggel ürügy. (Calvino (272).

A negyedik egyetért azzal, hogy az olvasás szubjektív cselekvés, viszont nem hagyományos értelemben az (bizonyos borges-i asszociációkat idéz a magyarázat): „Minden könyv, amit elolvasok, része lesz annak az általános és egyetemes könyvnek, mely olvasmányaim összessége. Ez nem következik be erőfeszítés nélkül: ama legfőbb könyv létrejöttéhez minden egyes könyvnek át kell lényegülnie, kapcsolatba kell kerülnie az előzőleg olvasottakkal, azok folyományává, illetve kifejtésévé, illetve cáfolatává, illetve jegyzetévé, illetve szövegmagyarázatává kell válnia.” (Calvino 272).

Az ötödik olvasó szintén egyetlen könyv felé halad, ám nem előre, a jövőbe mutatva, hogy valamikor összeáll a könyv az eddigi olvasmányok lapjaiból, hanem „az hátul van az időben”, alig emlékszik rá. „Egy történet, számomra a legelső, megelőzi az összes többi; azok, úgy rémlik, mind emennek a visszhangjai, s el is halnak rögtön.” (Calvino 272)

A hatodik olvasó azt szereti, amikor arra készül, hogy éppen kinyisson egy könyvet, számára „az olvasást megelőző perc a legfontosabb. Olykor már a cím is vágyat ébreszt bennem egy olyan könyv után, ami tán nem is létezik. Máskor az *incipit*, az első mondatok...” (Calvino 272) – Neki tehát elég az „olvasás ígérete” a képzeletének meglódulásához.

A mi olvasónk azonban hagyományos olvasó, és ezt mondja: „... én csak azt szeretem olvasni a könyvekben, ami le van írva bennük, és a részleteket összekapcsolom az egészszel; és az egyik könyvet elválasztva tartom a másiktól, aszerint raktározom el őket az emlékezetemben, hogy miben különböznek egymástól s mi bennük az új; és legfőképpen szeretem elejétől végig olvasni a könyveket. Ám egy idő óta csupa balsiker ér ebben a dologban: úgy rémlik, már csak félbemaradt, útközben elveszített történetek vannak ezen a világon.” (Calvino 273)

A hetedik olvasó szakítja félbe az elmélkedéseket, mondván, hogy nem feltétlenül az a természetes, ha minden történetnek van eleje és vége. „Régen az elbeszélés csak kétféleképpen végződhetett: kiállván minden próbát, a hős

és a hősnő összeházasodik, vagy meghal. Minden történet végső mondanivalójának két arca van: az élet folytonossága az egyik, a halál elkerülhetetlensége a másik.” (Calvino 275)

Ekkor dönt úgy az Olvasó, hogy elveszi feleségül az Olvasónőt. Eredetileg az Író szerette volna őt meghódítani, de az Olvasó győzött. Az elbeszélések két klasszikus kimenetelét tekintve: az élet folytonossága győzedelmeskedik a halál fölött.

Szimbolikus értelemben: a Mű befejezettsége (a zártság) a Mű halála. Az Olvasó értelmezésének győzelme (a nyitottság) a Mű győzelme is egyben.

(BEFEJEZETLEN ZÁRSZÓ)

Thomka Beáta (*Aluljárók, felüljárók, belső járatok, átjárhatóság*. Jelenkor, 1999/3) úgy látja, hogy Calvino a műfajt metanyelvként is használja, egyesítve az „elmés játékoságot” és a kombinatorikát. Az ő olvasatában a *Ha egy téli éjszakán...* „nemcsak a regényműfaj poétikai hagyományának, típusainak, konvencióinak ironikus kifordítása, hanem egyben a posztmodern prózaelméletek oldott kifigurázása is, melyek részben az ő ötleteire hivatkoztak”.

A kommentárok – melyek minden alkalommal a lehetséges regénykezdek (avagy a félbehagyott történetek) közé ékelődnek – szerves részét képezik a fikciónak, „metanyelvi elemként” épülnek be abba. Az is megfigyelhető, hogy Calvino ebben a művében végső soron a műfaj dekonstruálásával, lebontásával konstruál egy olyan új műfajmodellt, melyben a műfaji önreflexió is elbeszélő-funkcióra tesz szert. (Thomka 1999)

D. KISS ILONA
MÁRIA DUSKA
KÁROLYNÉ:

KOROK EMLÉKEI II.
– A GONDOLATOK
LABIRINTUSÁBAN
(2014. VEGYES)

150 ÉVES

A DEBRECENI CSOKONAI SZÍNHÁZ

Noha 1796-ban már járt itt és játszott egy hivatásos együttes, és két év múlva, 1798-tól rendszeresek voltak a városban a színházi előadások, az állandó kőszínház csak 1865. október 7-én nyílt meg. A debreceni városi teátrum avatásán Jókai Mór mondott ünnepi beszédet, és a Bánk bán volt műsoron. A névadó ünnepségre további fél évszázadot kellett várni. Az idei évadkezdés tehát a kettős évforduló jegyében zajlott: 150 éve avatták a kőszínházat, és 100 esztendeje nevezték el Csokonairól.

A *Bánk bán* címszerepét 150 éve Molnár György alakította, Gertrudist Jókainé Laborfalvy Róza keltette életre, Petur szerepét Rónay Gyula, II. Endrét Együd István játszotta. A városi közgyűlés még 1861-ben megszavazta az építkezés 140 ezer forintos támogatását. A színházpalotát Skalnitzky Antal tervezte, a külső szobrokat – Petőfi, Kazinczy, Vörösmarty, Csokonai, Kölcsey, Kisfaludy Károly alakjait, illetve a *Költészet* és a *Népdal* allegóriáit – Marschalkó János készítette. A színházban fellépett pl. Blaha Lujza, Honthy Hanna, Latabár Kálmán, Csontos Gyula, itt kezdte a pályát Soós Imre, Mensáros László, Márkus László, Latinovits Zoltán, Hofi Géza.

1865 őszén volt egyébként Katona József (1791–1830) művének is a fél évszázados jubileuma, pontosabban, a dráma első változatát kellett 1815-re elkészítenie az *Erdélyi Múzeum* folyóirat által előző évben kiírt „Eredetiség és jutalomtétel” című pályázatára. Az „ős *Bánk bán*” után a végleges változat 1819-re készült el.

A BÁNK BÁN 200 ÉVFORDULÓJÁT A MAGYAR POSTA ZRT. BÉLYEG KIBOCSÁTÁSÁVAL ÜNNEPELTE. A KÉPEN ROHN ALAJOS RÉZMETSZETE NYOMÁN GERTRUDIS ÉS BÁNK SZÍNPADI JELENETE LÁTHATÓ. UV FÉNYBEN KATONA JÓZSEF PORTRÉJA ÉS ALÁÍRÁSA TŰNIK ELŐ. A BÉLYEGET WEISENBURGER ISTVÁN GRAFIKAI TERVEI ALAPJÁN 200 EZER PÉLDÁNYBAN NYOMTÁK

A MAGYAR FAUST „ÖRDÖNGÖS KÉPEI”

A jubileumi évad október 7-i díszelőadásán Orbán János Dénes *A magyar Faust* című darabját mutatták be, és e napon két tárlatot is megnyitottak a színházban.

A Színház az egész világ – Kultúra és előadó művészet a világ bélyegein c. bélyegkiállítás reprezentatív válogatást mutatott be a színház és a kultúra egyéb területeinek kapcsolatáról (sőt, a 150 éves teátrum társulata is szerepel díszes bélyegeken). A Bélyegmúzeum által készített tablókon mintegy száz ország kiadásából válogattak. A tárlat középponti részében a drámairodalom nagyjai jelentek meg: Csokonaitól és Katonától Brechtig; és egy külön tabló villantotta föl Shakespeare életművét.

A debreceni Nagy Sándor Zoltán grafikusművész elsősorban a „magyar Faust”, az ördögös professzor, Hatvani István alakja ihlette meg, noha a kiállításon maga a kollégiumi környezet és a protestantizmus kora, szellemi légköre is megjelenik.

A művészt egyetemista kora óta foglalkoztatja a Faust-legenda. A Csokonai Színház honlapján is olvasható vallomása szerint Faust számára kettős figura: „a ’titkok’ vagy a varázslatos tudás birtoklására irányuló vágy mellett állandó elégedetlenség, hiányérzet is jellemzi”.

Nos, ezt a kettősséget igyekezett reprezentálni a Hatvani és Faust témájú grafikáiban.

NAGY SÁNDOR ZOLTÁN
NÉGYSZÍNNYOMÁSOS HATVANI-
RÉZKARCA

S debütált a grafikusművész technikai újítása: a többszín-nyomás. A rézkarc lapok egyúttal a művész saját Faustját is életre keltik: „képeiben mindent elsöprő vágy, a szenvedély, a kísértés, az emberben levő kettősség és az ezekkel járó értékvesztés motívumaira reagál”.

Nagy Sándor Zoltán üzenete a kiállításra érkezőknek:

„Ne szaladjanak el a munkák mellett: álljanak meg, és ’olvassák’ el a képeket. Nézzék meg az apró részleteket is, aztán hagyják, hogy újra összeálljon az élmény. Legyen ez meditatív alkalom, engedjék, hogy hasson. És persze ne feledjék, hogy az ördögös Hatvanihoz méltó, kevesek által gyakorolt technikával készült grafikákat látnak.”

NAGY SÁNDOR ZOLTÁN RÉZKARCAI:
AZ ÖRDÖNGÖS HATVANI
FAUST DEBRECENBEN

FÉNYJELKÉPEK PROFESSZORA

Varga Imre Hatvani-szobrát 1974-ben helyezték az egyetem főépülete mellé. Kádár Zoltán szerint nem a tervekkel, újító gondolatokkal teli tudóst látjuk, „aki önemésztő lelkesedéssel akarja a korszerű tudomány eredményeit városában meghonosítani”, hanem egy olyan embert, aki másokban már sokat csalódott, mégis (vagy épp ezért) megértő és bölcs maradt.

„Az t tudóst látjuk itt, aki fényt, tudást, haladást akart hozni Debrecenbe [...] végül mégis tapasztalnia kellett, hogy jó szándékait félremagyarázzák, s fényes alakját a babonák, a boszorkányság sötétségébe burkolják.”

Gáborjáni Szabó Botond három jellegzetes törekvést különített el a Hatvani-irodalomban. A kollégium kísérleti fizika tanszékére meghívott, 1718–1786 között élt, a legendákban tovább formálódó ördögös professzor képe mellett kialakult egy olyan feltételezés is, hogy a vallásos Hatvani a felvilágosodás tanaival megismerkedve meghasonlott hitével, kiábrándult papi hivatásából. Kosáry Domokos modelljében a harmincévesen doktori értekezést készítő Hatvani pontosan kijelölt helyet kapott: a tudás fájának tövében.

NAGY SÁNDOR ZOLTÁN
RÉZKARCAI

Gáborjáni Szabó Botond szerint az 1749-től kollégiumi professzor (aki latin nyelven készítette *A matematika hasznáról a teológiában és szükségességéről a fizikában* című székfoglalóját) tanári működése, életfelfogása, teológiai nézeteinek rendszere arról szól: hogyan egyeztette hitét és tudását.

A Hatvanit ábrázoló képi és plasztikus emlékek debreceni sorában további alkotásokat kell megemlítenünk. Medgyessy Ferenc a Református Kollégium részére mintázta meg 1938-ban az „ördöggel cimboráló nagy természettudós orvosdoktor-fizikus”, Hatvani István portré domborművét. Toroczkai Oszvald üvegmozaikot készített a Kollégiumba: Hatvani István professzor tanítványai körében. E. Lakatos Aranka (az 1993-ban alapított, Debrecen Város Hatvani-díjához járó) bronzplakettje az ismert festményportrén látható attribútumokat – koponyát, kelyhet, könyvet – idézi meg.

A Magyar Faust

Hatvani István nemcsak a tanári működésével, a filozófia tankönyvével, az elektrica machinával, polihisztori alkatával érdemelt vitathatlan helyet kora művelődésében, hanem ördögös-mágikus hatalmú professzorként, a „magyar Faustként” is él a hagyományban, ehhez a 'címhez' pedig erősen hozzájárultak a halála után nevéhez tapadt legendák.

G. Szabó Botond, a kollégiumi nagykönyvtár és múzeum igazgatója – könyvtárigazgatói tisztségben Hatvani egyik utóda – 1987-es tanulmányában írta, hogy ezek a legendák nem a nép ajkán keletkeztek, legrégebb változatuk 1796-ból való. Hatvani valóságos személyével és életművével aligha hozhatók kapcsolatba. A babonás történetek előljáró beszéde ráadásul világosan elárulja a szerző törekvését: maró gúnnyal nevetségessé tenni a babonát: „Az embert az oktalan állattól nem egyéb különbözteti meg, hanem a babona... Arra, hogy valaki ember legyen, nem elmúlhatatlanul szükséges az ész.”

Gyarmati Borbála hasznos összeállítást készített Hatvaniról, ebben utalt Arany János 1855-ben született – „népmonda után” írt – versére Debrecen híres tanáráról. A Hatvani-mondák (a „vénebb diákok” szentvallomásainak) szorgos feldolgozója volt Jókai Mór, aki újabb történetet is kreált, a motívumot felhasználva az *És mégis mozog a föld* című regényében. A *magyar Faust* címmel felolvasott humoros elbeszélésében a Hatvani-mondakört „az egyetlen kálvinista ördögge” rangjával ruházta fel.

A tisztafejű természettudós és mélyen vallásos Hatvani ezt az anekdoták nyomán született, róla alkotott képet biztosan elutasította volna, jelentősége továbbörökítéséhez mégis hozzájárulhattak e kétes történetek.

Krúdy Gyula alábbi írása húsz évvel a Debrecenből való távozása után jelent meg, a *Magyarország* című lap 1915. december 28-i számában, abból az alkalomból, hogy a debreceni tanács úgy döntött: a városi színházat Csokonairól nevezzék el.

(A kommentár később napvilágot látott az *Irodalmi kalendáriumban* és az *Írói arcképek* sorozatban is).

NAGY SÁNDOR ZOLTÁN HATVANI-RÉZKARCA

KRÚDY GYULA: CSOKONAI SZÍNHÁZA

Debrecenben, ahol Petőfi Sándor óta majdnem minden magyar író megfordult, Jókai az *Esti lap*-ot szerkesztette, Herman Ottó a Hortobágyon kacsázott, Rudnyánszky Gyula hírlapíró volt, Ady Endre diák volt, prédikátorok, kántorok, poéták és poétázók városában a nagytekintetű városi tanács múltjához és tudományához mért határozatot iktatott írásba. Kimondotta – valószínűleg egy nagyszájú, tudatlan és képzeldő férfiú akarására –, hogy a régi színház, amely a Kosuth utcában mint az alig elmúlt, szép ifjú élet állong, civiseket elmulltat, színházigazgatókat meggazdagít; falán, tetőjén, rivaldáján, páholsorán a koronázás utáni Magyarország olcsó, képzelem nélküli divatja, de kényelmes, széles, még a diákok helyén is bőséges tér van a tapsra vagy verekedésre; a páholyok azon régi patriciuscsaládok számára épültek, akik a cselédségükkel együtt jelentek meg *A kérők* előadásán; a sűgő hangját pontosan hallani az első sorokban, és igen mulatságos, hogy a néző előre tudja, mit szaval Derblay, a vasgyáros; és a színészek és színésznők?... Magyarország régi évkönyveit lapozzuk fel, hogy hasonló kedves, mulatságos, tehetséges emberekre találjunk, akik mindenkor játszottak a debre-

ceni színpadon... a színház, mint egy „szebb álom hazánkról”, álldogált helyén; jelentette Debrecent, amely Csorba polgármester idejében Ferenc József császárt fogadta; jelentette a városi hajdút, aki azt felelte a fiatal uralkodónak: „Vittünk mi már nagyobb urat is. Negyvennyolcban. Kossuth Lajost”; jelentette a sáros, pallós, disznózsíros város kultúra iránt való vágyakozását, midőn a civisek minden estvéli komédia után áhítoztak, s egyetlen nap alatt előjegyezték páholyaik és zsöllyéiket a színházi titkárnál; szimbóluma volt a debreceni színház azon magyar „félmúlt” időknak, midőn Csokonait, Petőfit és a többieket kárpótolni óhajtották a város polgárai, hogy egy kőből való épületet emeltek a magyar Múzsának, amelyet a vándorszínészet meglehetősen gyümölcsöztetően képviselt Debrecenben és máshol is; komédiaház épült, Konti operettnek, Gasparonénak, Kékszakállú hercegnek, Uff királynak, Tiszainénak, a pufók primadonnának, Margó Zelmának, a csinos szubrettnak, Gallyasi Paulának, a tehetséges operaénekesnőnek, Nyilasi Matyinak és a többieknek, a hisztrióknak és színésznőknek, akik lovagló-nadrágban vagy tarlatán-szoknyácskákban táncoltak, játszottak, mulattak: – erről a színházról állapította meg a debreceni tanács, hogy ezentúl: *Debrecen Városa Csokonai Színháza* legyen a hivatalos elnevezése.

Vajon mi köze van Csokonai Vitéz Mihálynak a színházhoz?

Fájdalom, elkeseredettség, ifjúkori csalódások és fiatal korban bekövetkezett halál: ezt jelenti Debrecen Csokonai életében.

Boldog-boldogtalan költői éveit távol töltötte Debrecentől. Egy öreg édesanya sírdogált érte magányosan. A civisek a pallóra köpnek a Csapó utcán, mikor a kicsapott diák nevét hallják. S így elmúlik száz esztendő.

Vajon „mi a mennykő ütött” a civisekbe, hogy már a színházuk elnevezését is összekapcsolják ez elzüllött férfiú nevével?

A szobor, amelyet országos adakozás állított Csokonairól (Izsó legjobb munkája), csak a diákok és egyéb ifjú népek szívét dobogtatta egy fél századon át. E korhely kántor nyugodtan pihent a rögök alatt. Helybeli irodalombarátok emlegették néhanapján a nevét a Csokonai-körben. A költő maga az irodalomé volt, a magyarságé, a legjobb lelkeké. Miután olyan nyomorúságban és bajban élt szülővárosában, hogy csaknem leköpdösték az utcán.

*

Ámbátor tiszteletre méltó dolog, midőn a költőt halála után száz esztendővel megbecsülik azok, akik életében szegénysége és furcsa szokásai miatt megvetették.

Bizonyos Vitéz – debreceni diák – ez idő tájt, sőt mostanában is – a legjobb verseket írta. Nemzeti büszkeség a neve. A költészete gyönyör, mint a nőkel való csokolózás.

Szindarabot sohasem írt a debreceni színháznak. A helybeli iskolából kicsapták. Majdnem éhen halt a városban.

Vajon mit akarnak most Debrecenben, hogy a nevéről nevezték el a színházat?

Szegény, bolondos, elégedetlen, vándor szellem, most hivatalos írásokban védi nevével, emlékezetével, tiszteletreméltóságával a Múzsák templomát, a mai költők szentegyházát, ahol trikó nélkül is táncol színésznő, ha a szerep ezt rendeli!

Rongyos csizmában járt... Egy hölgybe volt szerelmes, aki sohasem szerette őt.

(1915)

CSOKONAI VERSET ÍR

Vitéz Mihály görnyed amott,
halkan füttyüli a ritmust,
szerelmes lesz, míg verset ír.

Lekopogja még a lépcsőn
csizmasarokkal; s csillámlik
az ég alján kis zsenge pír.

Megszédül a májusi vér,
alkonyodik, a bukó nap
árnyékot altat homlokán.

Vitéz Mihály pipára gyújt,
csókon mereng és csal reményt,
egyensúlyozva szó fokán.

Belekopott az idő a kőbe,
a fény a foszló szemfedőbe;
ráhajlik egy árnyék a nőre,
s részegen táncol át az őszbe.

(A vers megjelent az ahol című „lépcsős” kötetben, s a közönség több alkalommal hallhatta a berettyóújfalui Körömvirág együttes megzenésítésében.)

MESEHŐSÖK TALÁLKOZÁSA

VITÉZ KATA meséje
(3. osztály)

KALAND A KÖNYVTÁRBAN

Amikor az osztály kimegy az udvarra, Janka és én elsétálunk a könyvtárba. Ott aztán sokat olvasunk – és beszélgetünk. De ez senkit nem zavar, mert rajtunk kívül nincs más gyerek a teremben, Egyébként is a könyvtár hátsó részébe húzódunk. Kedvenc könyvünk a *Rosszsont Peti*, de most egy másikat vettünk le a polcról.

– Van még itt valaki? – kérdezte Margó néni, a könyvtáros.

– Mi még itt vagyunk – felelte Janka, de olyan halkán szólt, mint ahogy egy ceruza serceg a papíron.

Azzal a lendülettel Margó néni ki is ment. Jankával vállat vontunk, és olvastunk tovább.

Megjegyeztem, hogy kezd unalmassá válni ez a könyv. Janka egyetértett velem. Visszatettük a helyére, és ekkor egy különös, lány beszélgetés ütötte meg a fülünket.

Nem gondoltuk, hogy a folyosón ebédre váró gyerekek hangját halljuk. És azt sem, hogy a könyvtárban maradt volna még valaki rajtunk kívül. Benéztünk az asztal alá, a szekrény mögé, de sehol senki.

– Nem lehet, hogy a könyvek beszélnek? – kérdezte Janka.

– Hm... nem hiszem. Szerintem nem a könyvek beszélnek, hanem a benne lévő szereplők – válaszoltam.

– Kata, nekem nem tetszik ez az egész! Menjünk vissza az osztályterembe!

– Jól van. – Meg is indultunk az ajtó felé, de Janka megtorpant, amikor lenyomta a kilincset...

– Zárva van az ajtó. És a hangok egyre erősödnek!

– Jaj, Margó néni bezárt minket!

– Miért járunk mi könyvtárba?! – Janka kétségbeesett arccal nézett rám.

Én is meg voltam egy kicsit ijedve, de próbáltam nyugodtan válaszolni:

– Azért, hogy olvassunk, és beleéljük magunkat a történetekbe.
– Szeretnék minél hamarabb kint lenni már! Kata, van valami terved?
– kérdezte Janka még mindig ijedten.
– Igen, van tervem. Nézzünk bele az egyik könyvbe, és meglátjuk, hogy kik beszélnek.

– De hogy fogunk így kijutni a könyvtárból?

– Ki akar innen kijutni?!

Jankának nem tetszett az ötlet, de végül belenyugodott.

Ahogy nézegettük a könyveket és újságokat, rájöttünk arra, hogy tényleg a szereplők beszélnek. A lelkész arról, hogy felújítják a templomot, a gyerekek a nyári táborozásról, a Medve család a mézről, Hamupipóke a madarakkal beszélgetett, Hófehérke pedig a törpékkel. Csak az volt a meglepő, hogy nem is olvassuk, mégis halljuk őket.

Janka rámutatott egy könyvre, és azt mondta, hogy ebben biztos nem fog senki megszólalni. A címe az volt, hogy: *A gondolatok labirintusa*.

És amikor kinyitottuk, egy raszta hajú lány egy kukk nélkül behúzott minket a könyve.

Odabent vaksötét volt. A lány megállt, majd eltűnt a labirintusban. Az egyik téglá mögül fény szűrődött be, ekkor láttuk, hogy egy labirintus közepén ácsorgunk.

– Kata – szólított meg elfúló hangon Janka. Úgy bámulta a földet, mintha egy hulla feküdt volna előtte. Aztán hirtelen lerogyott, mint aki elájul, végül mégis felállt.

– Igen! Mit is akartál mondani? – kérdeztem.

– Csak azt, hogy hideg van.

– Azt hittem, valami olyat, hogy... – de nem tudtam befejezni, mert megláttam egy árnyat. – ... rohanjunk, közeledik!

– Micsoda? Mondjad már! – Janka annyira megijedt, hogy földbe gyökerezett a lába. Ezért magammal kellett rántani őt. Futni kezdtem vele. De nem sokáig, mert zsákutcába értünk.

Az a valami tovább közeledett. Mikor már csak néhány méterre volt tőlünk, észrevettük, hogy a félhomályban áll egy lány. Sokkal fiatalabb, mint a másik, tíz év körüli lehetett. Éppen velünk egykorú volt. Alacsony, szőke, a szeme mandulavágású, virágos kabátba, farmerbe és ünneplő cipőbe volt öltözve.

– Verne Krisztinának hívnak – mondta. – És ti kik vagytok?

– É-é-één... Mezősi Janka vagyok. – Kicsit csodálkozva mondta ki a nevét, és látszott rajta, hogy még mindig fél.

– Vitéz Kata a nevem! – mondtam határozottan. Olyan ember vagyok, aki igyekszik mindig alkalmazkodni a helyzethez.

– Na, akkor induljunk, keressük meg a kulcsot! – sürgetett Kriszti.

– Milyen kulcsot?

– Azt, amivel ki lehet jutni a Gondolatokból. A Gondolatokat egy régi zár őrzi, amit egy kulcs nyit ki. De ehhez a ti segítségetek is kell. Nem mindegy, hogy ki tartja kezében azt a kulcsot. Egyszer megpróbáltam, de nem tudtam a varázsszavakat hozzá.

– Vajon hol lehet a kulcs? – kérdezte Janka.

Lepillantottam a földre: – De hiszen ott állsz rajta!

Janka lehajolt érte. Amikor megfogta, a kulcs fényleni kezdett. Szinte az egész járatot bevilágította.

– A kulcs már megvan, de vajon mik lehetnek a varázsszavak? – Gondolkodóba estem.

Még egy fél perc sem telt el, felkiáltottam:

– De hiszen a Gondolatok labirintusában vagyunk! Ebből kell kikövetkeztetni a varázsszavakat is. Gondolkozzunk csak! Lehet, hogy nem is egy valaki tudja a szavakat. Mi hárman vagyunk itt, és nem véletlenül kerültünk ide. Mind a hármunknak mondani kell egy szót. Egy érzést, ami a legfontosabb az életében. Csak ezzel lehet kinyitni a zárat.

Kriszti átvette Jankától a kulcsot, és azt mondta, hogy kövessük. Kiérve a zsákutcából, egy kanyargós úton haladtunk tovább. Az egyik kanyarban megláttunk egy óriási fapapucsra emlékeztető valamit. De nem fapapucs volt, hanem ez volt a kijárat.

Kriszti odalépett a zárhoz, beillesztette a kulcsot, és kimondta azt az érzést, ami számára a legfontosabb:

– *Bizalom.* – Apró kattanást hallottunk.

– *Biztonság* – mondta Janka. Mintha a kulcs alig láthatóan fordult volna egyet a zárban.

Én következtem: – *Szeretet.*

Olyan hangok áradtak az ajtó felől, mint amikor működésbe lépnek a régi fogaskerekek.

Egyszerre félelmetes és jókedvű nyikorgással tárult fel az ajtó. Ismét a könyvtárban találtuk magunkat.

– Maradj velünk, légy szíves! – kérlelte Janka Krisztit, aki épp el akart tőlünk búcsúzni.

– Nem maradhatok, mert ha nemsokára jön valaki, és olvasni szeretne, unalmasnak találná a könyvet nélkülem.

– Vagy nyomdahibásnak – tettem hozzá mosolyogva.

De nem tudom, hogy Kriszti meghallotta-e, mert amikor ezt mondtam, jajveszékelésre lettünk figyelmesek. A hangok az egyik mesekönyvből érkeztek.

Janka, Kriszti és én odaszaladtunk az olvasópulthoz. Juliska álldogált ott, és ezt hajtogatta:

– Az a mihaszna kölyök, aki kiszakította éppen azt a lapot, ahol Jancsi és én kijutunk az erdőből!

Közelebb hajoltunk a könyvhöz. Juliska remegve fogta meg Kriszti kezét.

– Jaaaaj! Jaaaaj! Jaaaaj! – hallottuk ismét a jajgatást. Jancsi állt a mézeskalács házikó előtt.

– De hiszen én téged ismerlek! – mondta Juliska Krisztinek. – Már láttalak egy másik könyv borítóján, amikor egy testvérpár polcán egymás mellé kerültünk.

– Segítünk nektek – mondtam. – Megpróbáljuk megkeresni a kiszakított lapot. Hátha itt van még valahol.

A nyitott oldalak közül könnyű volt visszalépnem a könyvtárba. Benéztem a polcok mögé, az asztalfiókokba, még a szemetes vödörbe is. A nagy keresésben leesett a masnis gyűrű az ujjamról. Láttam, hogy begurult az egyik szekrény alá.

Letérdepeltem. Ahogy kitapogattam a gyűrűmet, megérintettem egy papírlapot. Kihúztam, és nagy meglepetésemre a Grimm-mesékből hiányzó rész volt az.

Odaszaladtam Margó néni asztalához, ahol a számítógép mellett volt a ragasztó. A lapot beillesztettem a megfelelő helyre, és visszaléptem a könyvbe.

Jancsi és Juliska megmutatta nekünk a mézeskalács házat. Annyi finomságot én még sehol nem láttam: tiramisu hegyek sorakoztak, rózsára formázott marcipánok, a pulton még egy fagyaltkészítő gép is berregett.

Mi csak egy-egy mangó ízű nyalókát fogadtunk el, Kriszti még azt sem, mert a Gondolatok labirintusában nem esznek édességet.

Elbúcsúztunk egymástól. Juliskáék megrakták gyöngyökkel a zsebeit, és elindultak hazafelé. Kriszti is visszatérhetett végre a saját könyvébe. Búcsúzóul még ezt mondta:

– Ne felejtsetek a három varázsszót!

– *Bizalom, biztonság, szeretet* – ismételtük egyszerre Jankával.

És ahogy kimondtuk, hallottuk, hogy megfordul a könyvtár ajtajában a kulcs.

ERVINKE KÖNYVE – SZILÁGYI IMRE EXLIBRISÉ

VITÉZ ANNA meséje
(6. osztály)

A BOSZORKÁNY ÁTKA

Pénteken a Grimm mesékből írunk dolgozatot. Az egész nap nagyon fárasztó volt. Amikor hazaérkeztem, rögtön bedőltem az ágyba.

Megjelent előttem egy új világ:

Mindenhol színes virágok beszélgettek egymással. A fákon kék mókusok ugrándoztak, játszadoztak. Minden körülmény nagyon barátságosnak látszott. De valami nem stimmelt. A szereplők Grimm mesefigurák voltak, de nem úgy viselkedtek, ahogy kellett volna.

Elhaladtam a Mézeskalács ház mellett, és elértem egy kúthoz. A kút peremén egy béka üldögélt. Játszozott egy ékes kristálygolyóval. Én ezt nagyon furcsának véltem. Furdalt a kíváncsiság, hogy miért van ez így. Ezért megkérdeztem tőle:

– Neked nem a kútban kellene lenni, hogy aztán kihozd a golyót...

– Hát te ki vagy? – álmélkodott a béka.

– Anna vagyok – feleltem. Ahogy beszélgettünk, a golyó elgurult és beleesett a kútba. Ekkor hirtelen megjelent a királylány, kezében a kristálygolyóval.

– Visszaadom a kristálygolyódat, ha megcsókolsz. Akkor majd átváltozok békává – ajánlkozott a királylány. A béka, a lány kérésétől elundorodott és brekegve elugrált.

Hogy mi lett ezután, azt már nem vártam meg, mert észrevettem, hogy a közelben van az az erdő, amelyben Piroskát megette a farkas.

Hezitálni kezdtem, hogy bemerészkedjek-e ebbe a veszélyes erdőbe. Végül összeszedtem a bátorságomat és elindultam az erdei ösvényen. Az erdőben is kék mókusok ugrándoztak a fák ágain, és a vanília illat terjengett a levegőben.

Ahogy nézelődtem, hirtelen észrevettem, hogy az egyik bokor megmozdul. Megtorpantam, és ebben a minutumban a bokor mögül kiugrott a farkas, kezében kosárral és egy csokor virággal.

Én megijedtem. Az is átfutott az agyamon, hogy már fel is falta Piroskát, és ellopta tőle a kosárkát meg a virágsokrot.

De ez nem lehetett igaz. A farkas kedvesen, mosolyogva átnyújtott egy szál virágot.

– Ó, köszönöm - tétováztam.

– Még szedhetünk virágot, ha te is szeretnél egy szép csokrot.

Nem akartam durva lenni, így rákényszerültem a virágszedésre. Mikor már elkezdtünk piknikezni, a farkas nagy ijedtségére ott termett Piroska.

– Jó napot, Farkas koma! Hová mész?

– Megyek a nagymamámhoz. Meglátogatom, mert beteg. Viszek neki vaníliás süteményt.

Ekkor a fejemre esett egy szép piros alma. Nem voltam éhes, mert a piknik során igen jóllaktam. Az almát beletettem a hátizsákomba, gondoltam, még biztos jól jöhet.

Amíg az almával voltam elfoglalva, Piroska és a farkas eltűntek. Továbbindultam, mert kíváncsi voltam, hogy vajon minden mesében megcserélték-e a szerepeket.

Egy órányi bolyongás után beértem a városba. Megláttam egy hirdetőoszlopon egy nagy zöldbetűs feliratot:

ITT A VÉG! ÁTOK ÜL A VÁROSON!

– Heuréka! – most már összekapcsoltam a történeteket. Valaki elátkozta a várost.

Hirtelen a gyomromba nyílt az éhség. Elővettem a hátizsákomból az almát. Elkezdtem enni. Nem is volt alma íze, és kemény volt. Alaposan megnéztem, mi lehet a hibája. Ekkor láttam meg a harapás nyoma alatt egy számot: a 3-ast.

„Itt olyan almák teremnek a fákon, melyekben számok állnak?”

Miután ez átsuhant az agyamon, aranylani kezdett a számjegy az almán. Mellettem egy kukában is így kezdett el világitani valami. Nem akartam kukázni, de kénytelen voltam.

Kiemeltem, és abból az almából is kilátszott egy számjegy: 12. Ezek szerint nem csak az én almámban volt szám, valaki már evett előttem egy ilyen titokzatos gyümölcsöt.

– Mi van, ha ez egy kód? - tettem fel magamnak a kérdést.

– Ilyen almát többet ne egyél! Lehet, hogy mérgező! – A törpe, aki mellettem sétált el, bizonyosan meghallotta a kérdésemet. Eltettem az almákat a táskámba, majd tovább indultam.

Út közben találok Hófehérkével, Jancsival, Juliskával, és még sok Grimm meseszereplővel. Elértem Hófehérke gonosz mostohájának a kastélyát.

Úgy döntöttem, bemegyek, végül is csak egyszer vagyok itt.

Megnyomtam a csengőt. Vártam öt percet. Semmi. Így hát magamtól kellett bemenni.

Egy óra alatt körüljártam a várat. A végére maradt a könyvtár. Megláttam egy könyvet: „*Gonosz varázslatok és ellenvarázsluk.*”

Rögtön kinyitottam. Éppen a fordított varázslatoknál. Érdeklődve olvasni kezdtem: „Ha valaki elátkoz valamit, meg kell keresni a varázslmákat, amelyekben számok vannak. Mondd, ki nagyság sorrendben, majd mondd utána a varázsigét:

Vissza minden az eredetibe, pricc-pracc!”

Én ki is próbáltam.

– 3;12, Vissza minden az eredetibe, pricc-pracc! – mondtam, majd kinéztem a koszos ablakon. Semmi sem történt. A királylány még mindig követelődik, és Hófehérke megy a bányába a törpék helyett.

Elkeseredtem, de nem adtam fel. Betettem a hátizsákomba a könyvet, majd kiléptem az utcára. Mentem, mendegéltem, míg elhaladtam egy zöldségárus mellett.

– Jó napot, miben segíthetek?

– Köszönöm szépen. Almát szeretnék venni.

– Mennyit?

– Az összest! – Ki tudja, melyikben van a varázs szám?! Az eladó viszont elcsodálkozott. Végül ideadta az utolsó darabig.

Nagy nehezen felvittem mindent a várba. Ott újra elővettem a könyvet és elkezdtem enni az almát. Ekkora szerencsém még nem volt. Az alma már aranylott és megcsillant rajta egy szám: 7. Félretettem a kosarat. Kimondtam a varázsigét:

– 3; 7; 12. Vissza mindent az eredetibe, pricc-pracc!

Vakító világosság töltötte be a várost, a kastélyt és a szobát. Megjelent előttem Hamupipóke, Jancsi, Juliska, Piroska, farkas és a többi. Mindent otthagytam a kastélyban és leszaladtam a városba.

Mindenki nagyon boldog volt. A királynő megcsókolta a békát, és az átváltozott szépséges királyfivá, a törpék meg hazatértek a bányából. A többit már nem tudom, mert megszólalt az ébresztőóra.

„Miért nem kapcsoltam ki este? Elvégre ma szombat van...”

Emellett nagyon is örültem, hogy nem a dolgozat előtt álmodtam ezt az egészet.

Kiállítások lapzárta előtt**A VÁROS EGYSZERRE AZ IDŐ ÉS A TÉR****Maksai János kiállítása a debreceni Benedek Galériában**

Ki vagy te? – kérdezi Weöres Sándor *A teljesség felé* című ars poétikus intellem- és bölcsesség-gyűjtemény egyik fejezetében. S a válasz így hangzik: „*Ha elvonatkoztatod magadat mindattól, amit lényednek ismersz: tulajdonképpen lényed ott kezdődik.*”

Rá kell tehát kérdezni újra a testi és lelki létezésre: ugyanúgy a fizikai fájdalomra, mint a szeretetre, vágyra és emlékezésre; bele kell magunkat helyezni a határtalan teljességbe. Ha lenézünk a fücsomóra, amit taposunk, föl kell tekinteni aztán a csillagokra, hogy rájöjjünk: végtelen csoda a létünk.

Újra kell kezdeni önmagunk megismerését. – Ezt tanácsolta a delphoi jósva felirata, mert csak úgy tudjuk meg a jövő titkát, ha megismerjük önmagunkat. Ezt kérdezi a szfinx, s ezt az embersorsot festette allegóriájában Gauguin: *Honnan jöttél, hová mész, ki vagy?* Minden egyén és közösség életében eljön a pillanat, amikor fel kell tenni kérdéseit. S elgondolkodtató lehet, hogy a *ki vagy* faggatását a mitológiai változatok úgy is ismerik, hogy: *miért vagy itt, illetve: kik az ellenségeid.*

MAKSAI JÁNOS
DEBRECENI VÁROS-
ENTERIÓRJEI:
CSONKATEMPLOM
A FŐTÉR FELŐL;
A TÚLOLDALON:
NAGYTEMPLOM

Az önmeghatározás kiindulhat térbeli és időbeli meghatározottságból is – ezt látjuk Maksai János esetében, aki a kiállítása címével fogalmazza meg saját választát. – *A város, ahol élek*: ez nemcsak a helyet, hanem az időt is jelöli. Élményeink és az emlékeink egy adott időben általában konkrét helyre is vonatkoznak. A gyermekkor, ahol és amikor... Az első csók, ahol és amikor... S az első veszteség. Ahol és amikor...

Ráadásul egy földrajzi, még inkább az épített hely változik az időben, viszont a *hely szelleme* lassabban, szinte észrevétlenül formálódik. A hely szellemét évszázadok történelme adja – a földrajzi környezet és az építészet, az irodalom és a művészet, az életmód és a szellemtörténet, az emlékezetes tettek és az emlékezet helyei, a természet és az itt élő emberek természete.

Maksai János a turistaemlékbe hazavitt városkép helyett a hely szellemét faggatja, ezért szükségszerűen egymásba olvadnak az idősíkok. Nem nevezi meg Debrecent, de alkalmazza a város állandó toposzait, amelyekről felismerhető a hely: a Nagytemplom, a Csonka templom, a korzó, a Csokonai Színház, a Csokonai szobor, a főiskola épülete; azonosítjuk az új főteret, a régi-új nagyerdei víztornyot és a templomhoz futó oldalutcákat – s ebben a kontextusban az erdőrésztelkekről is a Nagyerdő és annak hangulata jut az eszünkbe.

Csak hogy összemosódik ebben az önmeghatározó képben a város két különböző ideje: a mai Debrecen és a múlt századi, a század eleji, a két világháború közötti vagy a '60-as évek, a panelprogramok időszaka előtti Debrecen képe. Maksai János festői eszközkészletével szinte egyneművé válnak a különböző városidőket reprezentáló festmények. A plein air élménye a múlt és a jelen időben egyaránt friss, megidéző erejű az atmoszférateremtő érzéki ábrázolás, a pillanat varázsa kitágítja a festmény terét, s beszippantja a nézőt a kép a Nagytemplom elé, a szökőkút mellé.

Másrészt nemcsak impresszióval teli lírai realista szemléletű képek születtek a műtermében, hanem a zsánersituáció megidéző ereje romantikus

MAKSAI JÁNOS
FESTMÉNYEI A VÁROS,
A HOL ÉLEK CÍMŰ 2015.
ÉVI SOROZATBÓL

élethangulatot (tehát költői karaktert) is kölcsönzött a műveknek: a természettel együtt dobogó életvidámság mellett föl- föltűnnek a melankólia hangjai, színei, s valamilyen tündérmesei nosztalgia kerít a hatalmába.

Ez a mesei atmoszféra és elbeszélésmód eredményezi az időtlen hangulatot, s a jelenből való elvagyódás is oka lehet a száz vagy ötven év előtti Debrecen visszaálmódásának. S végül egy olyan tudatos festőszándék megnyilvánulásának is tekinthetjük az idősíkok egybemosódását, mely révén a művész kifejezi: a hely szellemét ugyanúgy meghatározza a múlt, mint ahogy alakítja azt a jelen, gazdagítjuk azt saját jelen-létünkkel és a munkánkkal.

Rákérdezhetünk a múlt és jelen egymáshoz való viszonyára, de ezt a festő személyes vallomásának tükrében érzékeljük: a művész a jelen idő látványából nem tudja kiiktatni a múlt emlékképeit. A város, ahol Maksai János él, 62. esztendeje Debrecen, az ő Debrecen képében egyszerre mutatkozik meg a hat évtized. A hely tehát elsősorban idő a számára – önmeghatározásának kerete a város, ahol él, az életminőségének tartalma viszont az a hat évtized, amelyet Debrecenben töltött el.

Idő és hely valamilyen módon mindig összekapcsolódott festészetében. Nemcsak személyes életének múltja, az elődök öröksége is felelősséget rótt rá. Művészi stúdiumainak kezdetétől, az 1970-es évektől máig jelen vannak témái közt az elhagyott tanyák: a természet örök körforgásában festőecsetje védi őket a további pusztulástól. Nem egyszerű szeretettel, hanem szinte rajongó áhítattal fordult a régi mesterségek felé (maga kovács-, asztalos- és fazekasműhely is kialakított a műterme mellett).

Utazásainak emlékét is megörökítette festményein: a lengyel, a velencei, párizsi vagy mediterrán tereket, magyarországi városokat, s mindig három dolog volt számára fontos: a látvány, a benyomás és az üzenet. Mindez pedig három stíluselem sajátos szintézisét hozta létre: a realista, az impresszionista és az allegorikus festőviselkedést.

Monumentális allegóriáját, a *Vita et anatomia* című pannót az orvos-egyetemen avatták, de bohócai vagy a mesei kertekben megjelenő leány- és asszonyalakok is érzelmek, egzisztenciális létérzések, álomemlékek és fantáziaképek szimbolikus megtestesülései. Ezekhez a múzsaalakokhoz egy egész univerzumot hozott létre: míg az egyik pillanatban még a csábító Szűz *hortus conclusus*ában járunk, a másokban már a gyönyörök kertjében; és hetedhét ország mélyéről sárkányokkal repülünk az üveghegyen túlra.

Állandó műfaji kísérő Maksai János festészetében a portré és a (virág-) csendélet, az évszakos hangulatban emberi állapotokat is kifejező természeti tájkép. Így lesz teljes a város, ahol él: a verőfényes őszi nagyerdővel és mezei virágokkal; az ezeregy éjszaka klasszicizáló meseinteriőrjéből előmosolygó női portréval. A festő virágaival, a virágokhoz festett kerttel, kertbe álmódott leánnyal, a város mellett, s egy régi képpel a főtéri padlásszobák falán.

A város, ahol élek ars poétikus önmeghatározása egyszerre az új főtéris és a régi villamos, az eredeti helyén álló Csokonai-szobor (melyet két különböző nézőszögből is bemutat, a háttérben a református főgimnáziummal és a Nagytemplommal); múzeum, színház, irodalom és a hétköznapok, a virágok és fények, a tükröződések arcokon, kirakatokban és a szívben.

A színekkel melegebbé varázsolt látványok és terek pedig arról árulkodnak, hogy a festő szereti a várost, ahol él. Weöres Sándor kérdésére pedig ezt

válaszolni: „Ha elvonatkoztatok mindattól, amit magamból lényemként ismerek, mégis Debrecenben kezdődne ismét az életem.”

MAKSAI JÁNOS: A VÁROS, AHOL ÉLEK

(A Méliusz Benedek Elek
Könyvtára Galériájában
2015. október 27-én elhang-
zott megnyitó szövege)

A „LÁTÓ KEZEKRŐL”

Kádár Nagy Lajos kiállításán: A Zsarátfény után

*Zsarátfény*nél címmel jelent meg a nyáron Kádár Nagy Lajos festői világáról egy Erdei Sándor által szerkesztett színes album. Erdei mellett több művészeti író tolmácsolta az *organikus absztrakció*knak nevezett képek univerzumát. A kötet tartalmazta az év elején rendezett kiállításon szereplő utolsó festményeket, illetve a különböző időszakokban keletkezett szobrászi kísérleteket (faragott követ már a '60-as években is).

Az új kispasztikai ciklust megismerve, a festményekhez választott jelzőket érvényesnek éreztem a szobrokra is. Organikus absztrakciók: valamilyen konkrét élményből (látványból, figurából, megfoghatóból) lesz elvonatkoztatott emlék vagy érzés, egzisztenciális vallomás, mely a legegyszerűbb formákon keresztül fogalmazza meg a létezés összetettségét. Nem történetet mond, hanem gesztust fejez ki.

Kádár Nagy Lajos 2008-as debreceni bemutatkozásán metamorfózisokról, a különböző látványok és élmények virággá való átalakulásáról, a (Hamvástól kölcsönzött) „virágszedés lélektanáról”, a virágok belső életéről, a növényi létezés lírai szerkezetéről, a növekedésről, a világ dolgainak szerves összekapcsolódásának erejéről szoltam. E mellé kell állítanunk most az olyan jellemzéseket, melyek a „kikeletkezés képeit” nevesítik, a kezdetre, a keletkezésre, születésre, az örök derűre, a szakrális fényre és az évszakok körforgására utalnak. Arany Lajos látta így ezt a képalkotó univerzumot, föltárva a játékosságban és természetábrázolásban a (Weöresre, Petőfire, Krúdyra és a bibliai témákra vonatkozó) irodalmi áthallások rendszerét.

A lírai rokonságot emelte ki Bakó Endre is, tudniillik, az epikum helyett valóban az élet-hangulat, illetve a látomásos álomvilág megjelenítéséről van szó; Kosztolányi- és József Attila-párhuzamokat mutatott be Éles Csaba, Erdei Sándort pedig eleve versek írására buzdította a Kádár Nagy Lajos festői világával való találkozás élménye.

A KÖLTŐ

KÁDÁR NAGY LAJOS KISPLASZTIKÁJA

A Sárrétudvariban született, Ebesen élő Holló László-díjas alkotó szeptember 18. óta a népmesei életkor ajtaján kopogtat: belépett a 77. évébe. A művészi pályától látszólag messze sodorta az élet, noha már gyerekkorában megfogalmazódott benne a vágy, hogy szobrász legyen. Az építőiparnál, a mérnöki hivatásnál kötött ki, egyedi épületeket tervezett, majd a hajdúszoboszlói gyógyfürdő főmérnöke lett. Tagja a Magyar Építőművészek Szövetségének, s erről a szakmáról-hivatásról meg kell jegyezni, hogy az építészet végső soron magába foglalja szinte az összes művészeti ágat. Az ember előbb lakóhelyet épített magának s templomot az istenének, majd szobrokkal díszítette az oromzatot és belső tereket, s a falakra képeket festett. A szóláshasonlat nevezi megfagyott zenének az építészetet, és beszélhetünk a tér költésze-

téről is. Időről-időre kacérkodott a festéssel, 'házi' kiállításokon vett részt a Debreceni Tervező Vállalatnál, de csak nyugdíjasként kezdett komolyan festeni, s az alig egy évtized alatt, mely megadatott neki, mintegy harminc kiállítást rendezett, több, Erdei Sándorral közös könyvben jelentek meg munkái.

A *Zsarátfénynél* című kötetbe én is írtam néhány ajánló sort, kiemelve két képet az utolsó művek közül, a gesztusokat megjelenítő *Viziót*, mely a test vázát, a metafizikai korpuszt sejteti, s talán az egész Kádár Nagy Lajos-életműből kiemelkedő *Madárijesztőt*. Elementáris erő, groteszk báj és esendő hősiesség, egyetemes létezésélmény és az önirónia találkozása jellemzi. Benne van az ember és művész egész sorsa: a próféta és a menedéket kereső.

Nem tudom, hogy kell-e sajnálni Kádár Nagy Lajost, amiért nem úgy látja a képeit, nem látja készen, nem azt látja, amit a nézők – fogalmaztam. Vagy sajnáljuk-e inkább magunkat? – hiszen a festő lelke élesebben lát, s a keze alkalmasabb a létezés egészének megértésére, mert ki tudja tapintani a csurranó festékvérben is a világ ereinek lüktetését?

Nos, ez a kitapintás, a világ ereinek lüktetését érző képesség a szó szoros értelmében lett újabb alkotógesztus: a műveket a vak szem helyébe lépő látó kéz segítségével hozta létre a lélek. Noha *A zsarátfény után* vagyunk, föllobban újra a parázs.

Tenyérbe vehető szobrok ezek, és érezni bennük nemcsak a kész formát, hanem a folyamatot is: ahogyan az agyagtömb alakult, fölébresztette a masszát ez az újra-ébredő gyermeki öröm, szorította marok, tapodták ujjak, simogatta bőr, égette tűz, mázolta festék, ragyogtatta fény. Az *organikus*, a *szerves* jelző ezt is magában foglalja: a folyamatjellegre utal, ahogyan létrejön a kapcsolat anyag és szellem vagy a fizikai és anyagtalan között. Ahogyan a vágy átalakul hitté.

KÁDÁR NAGY LAJOS:
EGYEDÜL A MINDENSÉG ALATT

Eszembe jut egy megható kép, bölcse szöveggel: a homokban térdepel egy gyermek, imádkozik, és mellette ez olvasható: „*A hit azt jelenti, hogy az ember elhiszi, amit még nem lát, ennek a hitnek pedig az a jutalma, hogy látni fogja, amiben hisz.*” Nekem úgy tűnik, hogy mindenféle szakrális készítés nélkül Kádár Nagy Lajos profán fohásza a szobor: elhiszi, amit már nem lát, elhiszi, mert tudja, legbelül érzi, alkotó hitének pedig az a jutalma, hogy mások is látni fogják, amiben hisz.

Látni fogják az alázatban rejlő erőt, a csönd mélyéről fölfakadó kiáltás figyelemztetését, a meg nem hunyászkodás, de az elfogadás, a föl nem adás, de a belátás megtartó fegyelmét. S milyen csodálatos formák, figurák és absztrakciók, érzések jönnek létre; milyen finom hangulatok öltenek testet az égetett-mázolt agyagban; milyen véletlenszerűségek játszadoznak e teremtett világ impresszióival!

KÁDÁR NAGY LAJOS PLASZTIKÁI:

GONDOLKODÓ (FENT)
ÉJSZAKA

A KÖVETKEZŐ LAPON:
TÉKOZLÓ FIÚ

Szimbolikus és mágikus, leginkább azonban impresszionista szobrok ezek. Egyrészt megtestesítenek egy gondolatot, egy státuszt, egy valamilyen napszakhoz köthető érzést, állapotot, allegorizálnak egy élethelyzetet, megszólítják az emlékezést, ugyanakkor maga a folytonos és tiszta átalakulás a kisplasztika. Olyan, mint a tánc – az egyik mozdulat halála a másik megszületése –, olyan, mint a napok egymásutánja.

Látjuk a vörös kis szobrokat, melyek valamilyen formában az indulattal állnak rokonságban, Kádár Nagy Lajos színezetlen, nyers vagy fehér szobrai archaikus világot idéznek, a zöld és barna megannyi árnyalatával, változtatásával, színes és fényes variánsával készült szobor pedig az élet titkos helyeiről is szól. Olyan dolgokról, melyekre ritkábban figyelünk oda. Az erőben rejlő harmóniáról, megfeszülő szépségről. Az életenergiának vagy vitalitásnak is nevezhető lendületről; és vele szemben a csöndről, melyet magunkba zárunk, s mely magába zár. Az óvatosságról, amiről szintén elfeledkezünk, de az óvatosság finomságot és költészetet is jelent itt.

Helye van az olyan példázatok rendhagyó megidézésének, mint amilyen a tékozló fiú története. Helye van az éjszaka-formában kifejezett szeretetnek, a *Gondolkodó*-parafrazisznak vagy az olyan egzisztenciális fölismerésnek is, mint amikor rádöbbenünk: mennyire nagy csoda a létezésünk, s ha engedelmeskedünk is a teremtő akaratsnak, mégis megrettenünk néha, hogy milyen egyedül vagyunk a mindenség alatt.

Tetszik nekem ezekben a szobrokban, hogy tele vannak sok-sok ötlettel és érzéssel, a gondolat vagy a lélek fényével – és csupa játék minden forma. Ahányszor megnézem, ahányféleképpen fordítom, mindig valami más jut az eszembe róluk – tehát tükrözik nemcsak az alkotás, de a nézés folyamatát is (a csöndet, a kiáltást, a táncot, a napszakonként folyton változót, az ébredéstől az éjszakáig).

Kádár Nagy Lajos talán azért kínálja föl a sokféle nézés lehetőségét, hogy végre lássunk. Hogy a formálódó és múló testben fölismerjük önmagunk mozdulatlan középpontját: saját emberségünket. S mert ő tudja, hogy ehhez a látáshoz nem a szem kell, hanem a lélek. Nézzük így a képeket és szobrokat. Hogy lássunk.

„MOSOLYT HOZZANAK RÁM A TELEK...”

Czentyéné Zolnai Irén kiállítása Józsán

Sok helyütt úgy tartják: hétévente új ciklusok kezdődnek az ember életében. Itt van tehát az ideje annak, hogy én is újrafogalmazzam a Czentyéné Zolnai Irén festményeivel kapcsolatos mondandómat: Hét esztendeje múlt ugyanis, hogy a megyei őszi tárlaton fölfedezhettem magamnak naiv képeit. A naiv festő nem egyenlő az amatőrrel, hanem sajátos világképet, látást, értékrendet és kifejezési stílust képvisel.

A naiv művész Móricz Zsigmond őstehetségnek nevezte – a földműves Benedek Pétert, a pásztor Káplár Miklóst –; aki a világban a tisztaságot, az emberek és dolgok közötti kapcsolatban az átláthatóságot, a kifejezésben az őszinteséget és a teljességet tartja fontosnak. Különösképpen táplálkozik a fantáziából, a folklórból, a közösség múltjából, szokásaiból. Alkotói világának saját törvényszerűségei vannak, nem is lehet számon kérni a professzionális művészi attitűdöt.

Magyarországon lassan egy évszázada ismerték el a naiv művészet létjogosultságát. Olyannyira népszerű, egzotikumánál fogva vonzó, világteremtésében univerzális lett, hogy szerte a világon múzeumokat, galériákat hoznak létre naiv alkotások befogadására és folyamatos kiállítására. Sőt, professzionális művészek követik a naiv kifejezésmódot. Megismerkedésünkkor egyértelmű volt tehát számomra, hogy Czentyéné Zolnai Irén művei egyedi alkotói látásmódot képviselnek a kortárs naiv művészetben.

A gyermekkor tiszta és idilli világa táplálja, a múlt s a felnevelő vidék (a népi írók által másik Magyarországnak nevezett) szülőföld értékeinek megőrzése, a dokumentálás és a kommunikálás szándéka. S míg a közösséget is jelképező öreg parasztfigurái tekintetének szép ölelésében vonulnak végig a hónapképek és a népi életképi jelenetek, végig ott munkál az ecsetmozgások mögött a személyes kiteljesedésvágy.

S megtalálta a hagyományos táblakép mellett a maga különlegességét a miniatűrben (ha a hónapkép-sorozat díszes album, akkor ennek a reduktív változatában is számos játékváriációt kibontó ciklusnak a lapjai egy tenyérbe simuló értékes óraskönyvből valók). Tisztaság és teljességénye más formában is megmutatkozott: például a selyemfestményeken és a vele rokon ruhakompozíciókban. Figyelemre méltóak Czentyéné Zolnai Irén selyemkép virágkompozíciói – ha a népi képeken a művész felnőtt gonddal féltő gyermeklelke mutatkozik meg, a virágcsendéletek az alkotó női lelkét, selyemfínomságát, szíromrezdüléseit mutatják meg.

Rájött erre a különleges tehetségre a Magyar Naiv Művészek Múzeumában Bánszki Pál is, aki 2009 nyarán önálló kiállításra hívta Czentyéné Zolnai Irént. A múzeum állandó gyűjteménye az ő képeivel is gazdagodott, a művész tehát 20 év után jutott el a maga területén a legrangosabb kiállítóhelyre:

1989 óta fest, már 1992 óta jelen van a megyei tárlatokon; közel félszáz kollektív szemlén vett részt; 2000 óta rendszeres egyéni kiállító, és épp tíz évvel ezelőtt, 2005-ben volt alkalma Józsan is bemutatkozni.

CZENTYÉNÉ ZOLNAI
IRÉN MÁRCIUSI
HÓNAPFESTMÉNYE;
SZEMKÖZT AZ ALKOTÓ
ÚJABB NÉPI ÉLETKÉPE

Eredetileg óvónó lévén, szerepelt az alkotó pedagógusok kiállításain, az őszi tárlatok esszenciaválogatásain; a miniatúrjeivel sikeresen vett részt a kaposvári fesztiválon, a nemzetközi miniart kiállításon. Egyéni kiállításainak száma is a negyedszázhoz közelít, és a józsai, a kecskeméti tárlatok mellett kiemelem a nyírábrányi bemutatkozást, 2001-ben, az itteni élmények, népszokások táplálták ugyanis festői témavilágát.

A kanadai Magog városában működik egy nemzetközi naiv múzeum, amellyel Czentyéné Zolnai Irén is kapcsolatba került, a múzeum birtokába pedig egy Józsan festett kép. Most az *Új évet köszöntők* című festménye van úton Kanadába. S remek hír, hogy a népi témájú festményeiből (a 12 hónap mellett további 14 népeleti zsánereiből) készített egy albumot a bakonyszentlászlói általános iskola, az Új Széchenyi Terv intézmény-fejlesztési TÁMOP program keretében. A műalkotás (a naiv eszményeknek megfelelően) funkciót kap, ráadásul egy eddig kevésbé bejárt területet hódít meg: a népi örökség, a folklór hagyományok megismertetésnek pedagógiai eszközeként.

A digitális oktatási agyag honismereti témakörében lapozhatjuk föl a képeket. Czentyéné Zolnai Irénen kívül önálló albuma csupán Benedek Péternek és (Hídvégi) Göncz Jánosnak van. A naiv művekből egy vegyes összeállítás is készült, mások közt Győri Elek, Juhászné Albert Rozália, Török János, Vankóné Dudás Juli, Halász

Zsóka munkáival – ők a naiv művészet első és második hullámában tűntek föl. Arra, hogy a magyarországi naivok a népelet ábrázolásában – saját stílus-kategóriájukkal, kifejezőmódjukkal mérve –, odaállíthatók a klasszikusok mellé, az a kontextus utal, amelyben a naivok képei szerepelnek: ugyanebben a ciklusban látunk népi zsánereket Hollósy Simontól, Lotz Károlytól, Glatz Oszkártól, Markó Ferencről, Deák Ébner Lajostól vagy Munkácsy Mihálytól.

Czentyéné Zolnai Irén hónapsorozata és a köré épített életkép- és csend-életkeret bemutatja, hogy a népivel rokon naiv művészetnek célja a tárgyi és szellemi hagyomány, a folklór újramondása. Az identitás, az egyéni/kollektív önazonosság keresésében is fontos szerepet töltenek be a művek. Az élmény-

feldolgozás pedig folyamatos: kimeríthetetlen forrást a gyermekkor kínál. Ezért leginkább a régi, nyírábrányi emlékekből merítenek a művek, amelyek egyúttal egy korszak és egy életforma dokumentumai is.

A naiv festőszemléletben a tárgyi világ nem választható el a kollektív erkölctől. Ehhez a közösség folklórkinccse kínálja a tematikus keretet. Czentyéné Zolnai Irén képei a dokumentálás mellett a kommunikációt is szolgálják. Válaszok a falu és város közti ellentétekre; illetve a globalitás helyett a lokális értékeit hangsúlyozzák. A személyes múltban tett utazásokkal a művész az elveszett gyermekkorral az elveszett édent (az eltűnt időt) is megtalálja.

Letelt a hét év, benne járunk már a következő ciklusban. S noha Czentyéné Zolnai Irén az utóbbi időszakban kevesebbet fest, naiv művészi eredetiségét,

élmény- vagy kifejezőskultúráját nem kell újraértékelnem.

PILLANATKÉPEK A DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT JÓZSAI KÖZÖSSÉGI HÁZÁBAN RENDEZETT TÁRLAT MEGNYITÓJÁRÓL

FOTÓK: SZABOLCSI GABRIELLA

PALKÓ ÉS A KIRÁLYKISASSZONY

Mese és szakralitás Palotai Erzsébet és Subicz István tárlatán

A Magyar Festészet Napjához (és a művészpár születésnapjához) kapcsolódva nyílt meg Palotai Erzsébet festőművész és Subicz István grafikusművész közös tárlata október 15-én a debreceni Kölcsey Művelődési Központ Bényi Árpád Galériájában.

Nemcsak a kezdettől fogva bennük munkáló játék, az allegorikus vagy a parafrázusra is épülő kifejezőmód, hanem vállaltan is a nagyszülői lét adott új kontextust a debreceni művészpár tárlatának. Legalábbis a mesevilágra utaló cím – valamint Palotai Erzsébet gyermekjelenlétet idéző enteriőrjeinek sora – ezt tudatja velünk. A növekvő családban az egymással való kommunikáció és az anyagtalannal folytatott párbeszéd mellé került oda a generációk közötti kapcsolattartás és értékrend-átadás kérdése. Míg korábban fontos volt a kapott örökséggel való felelős bánás, most már az sem mellékes, hogy milyen felelősséggel örökíti rá a következő nemzedék(ek)re értékeit.

PALOTAI ERZSÉBET ÉS SUBICZ ISTVÁN
A JUBILEUMI KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN
(FOTÓ: MÁTHÉ ANDRÁS – KÖLCSEY KÖZPONT)

S ha nem is ugyanazon, de meglehetősen hasonló létrproblémák köré építik föl művészi univerzumukat. A tíz évvel ezelőtti jubileumi kiállításról csöng vissza Palotai Erzsébet egy mondata: „A festészet: társalkodás a jóistennel”. Arról társalkodik a két művész a festés és a grafika nyelvén a „nagy, ismeretlen úrral”, hogy bár esendő parány az ember, s a világ jóakarátát talán nem is lehet kiérdemelni, meg lehet, sőt, érdemes is megőrizni a tisztaságot.

BAROKK ANGYALOK TALÁLKOZÓJA – A TUSRAJZOKAT ÉS RÉZKARCOKAT KÉSZÍTŐ SUBICZ ISTVÁN FESTŐI JELENLÉTE IS IGEN SZUGGESZTÍV VOLT A TÁRLATON

JOBBRA LENT: SZOMORÚ ANGYAL (RÉZKARC)

Mert a világ nem fogja bepiszkolni a tükröt, de a tükör tisztíthatja a világot, amely még képes meglátni önmagát benne. Ilyen tükör a művészet Palotai Erzsébet és Subicz István számára. A kiszolgáltatott emberlét abszurdítását s végtelen csodáját átérezve, a létezés katarziséban mindig ott bujkál a humor is, Palotainál az egyszerre gyermekei- anyai (nagyamamai) mosoly, Subicznál a pajkos kisfiú és örök kamasz felnőtt felszabadító játékosága, nem ritkán érettebb iróniája.

Jellemző a művészlét „céljának” (Palotaitól származó, de mindkettőjükre érvényes) ön-iróniától sem mentes megfogalmazása: „a szárnyas kismalac próbálkozásai a szellem- lét megélésére, a szárnyalásra”. A *Palkó és a királykisasszony* ezt a vonalat viszi tovább – és a hitet, hogy a mese (és az ima) képes megváltoztatni (segít megismerni) a világot. Mindazt, ami nem látható. A mesében tündéreket szólítunk meg, és az Istennel való társalgásban az angyalok közvetíthetnek.

Subicz a színek és festői formák között is otthonos – karakterét azonban a tusgrafikába és linómetszetbe koncentrált, költői finomságra és erős indulatra egyszerre képes gesztus, illetve a rézkarc rejtett pátosza adja.

PALOTAI ERZSÉBET FESTETT DOBOZ-
INSTALLÁCIÓJA: ANGYALI ÜDVÖZLET

Palotai Erzsébet pasztell képein – noha a kompozíciónak mindig van figurális „témája” is – nem az ábrázolás, hanem az üzenetküldés a meghatározó cél, a tárgyban lakozó lélek, a tárgy mögött rejtőzködő ember éthoszáának kifejezése. A szobabelső, a paraszterterőr bár a múlt hangulatait és a jelen benyomásait tükrözi, nem valamilyen szomorú-szép nosztalgiaát közvetít, hanem a múlt és jelen közötti párbeszédre szólít. Ennek összegzése a tárgyiasult személyiség-tükörként is szolgáló *Hozomány-szekrény*, és jelképes erejű, hogy fölötte a szintén tárgyiasult *Angyali üdvözet* köszönt a falon.

A pasztellek érzelmi töltése egyszerre erősödött és finomodott az elmúlt évtizedben. A jelképek mind tudatosabb – mégis a hétköznapi környezetbe szervesülő – alkalmazása a tisztuló gondolatiságra mutat. S ebben domináns nem egyszerűen a krisztusi áldozatvállalás szerepének a megértése (a fő falon a korpusz-sorozat látható), hanem egyáltalán a megértés, az egymást értés kérdésének faggatása. Nagyobb szerepe kap a szöveg is a képen: az ismétlődő vád (*Elárultatok ti is. Elárultatok ti is*), vele szemben pedig az egzisztenciális kétségbeesés (*Ti értitek? Ti értitek?*).

Subicz *Angyali üdvözet*ében ott van nemcsak az Evangéliumot közvetítő Gábel, hanem a *Jelenések* angyala is. Ecsetgesztusával fohászkodik szinte: „*Mikor az angyal el akar menni*”. Palotai *Angyali üdvözlete* tündérmese az égig érő fával és a megváltással. De folyton ott lebeg új képei fölött a kétely (s ezt az *Ave Maria gratia plena* helyett a festménybe írt szöveg is fölerősíti), hogy értjük-e, hogy megértjük-e egymást...

A 85 ÉVES SIPOS ZSÓFIA KÖSZÖNTÉSE

ÉVSZAKOK címmel adott otthont november 17-től a debreceni Kölcsey Művelődési Központ Bényi Árpád Galériája Sipos Zsófia újabb pasztellképeiből rendezett tárlatának, mellyel a művész közelgő 85. születésnapját köszöntötték. S az egyik köszöntő magam lehettem, az alábbi szöveggel:

Javában zajlanak a Magyar Tudomány Hónapjának rendezvényei, s fölfedezni vélek valami törvényszerűséget abban, hogy a tudomány ölelésében éppen a szépséget ünnepeljük.

Mintha a név valóban kötelezne: a sophia, a bölcsesség magában foglalja a tudást és a szépséget. Eredetileg egyik sem volt ott az emberi alapszükségleteket modellező piramisban, viszont a modellt alkotó szociálpszichológus, bizonyos Abraham Maslow rájött arra, hogy nemcsak a fizikai, a biztonsági, a hovatartozásra és az elismerésre vonatkozó motivációk szükségesek az önmegvalósításhoz, de a tudás és a szépség is, sőt, hogy teljes legyen az emberi élet, nélkülözhetetlen ahhoz a transzcendencia igénye.

Sipos Zsófia emberi életútjának és festői életművének egyik tanulsága a belátás szépsége. Nála a szépség nem extázis (ahogy Sommerset Maugham írja a *Sör és peregben*), nem is a megsemmisülés pillanatában föltündöklő ragyogás (Hamvas Béla nyomán), hanem a szemlélődés, az eggyé válás. Mint az *Évszakok* cím is utal erre: a létezés csodájának megélése.

A létezés csodája, a tökéletes forma, a kör – ahogy pl. Comenius az *Orbis pictus*ban, a 17. század közepén, Istent mutatta be a panszófikus latin iskola kisdíákjainak, az általa teremtett világ dolgainak élén.

A kör, a körforgás. Körbeérő labirintus.

Mert a körforgás tudata az előbb csak hangtalan, majd egyre több érzékünket fölzsibongató tavasz; a rajongó és pipacsoltárokkal életet dicsőítő

nyár; a minden színét és aranyát lassú párák mögé rejtő őszi; a behavazott kert, a jégvirágba kéklő álmok rendje meghatározza akár egyetlen napunkat is, ugyanúgy, mint egész életünket, vagy egymást követő generációk sorsát.

Ez a rend alakítja ki az elfogadást, a belátást, és ebből fakad a szépség. A középkori Szent Bernát mondta a 12. században, hogy az isteni szélesség, hosszúság és mélység azt a kellő arányosságot hozza létre, amelyben ott van a fény, s amely a szépség lényege.

Sipos Zsófia minden évszakát átragyogja a fény, még ha az nem is látható mindig, sokszor csak érezhető. Ma már nem jár a szatmári-beregi vidékre, ahonnan a hatvanas évek közepétől merítette a kifogyhatatlan élményeket, s nem jár vissza szülőföldjére, Hidasnémetibe sem. A kora nyári vadvirágos árokpartok és a hófödte tájak között a műteremben s képzeletében barangol.

De a lelkében van az ő kertje, kertlabirintusa – nyári papucs és téli csizma nélkül járja körbe. Csöndes optimizmusa, s néha a szépség finom iróniájával töltött, csipkefinomságú pasztellkép-látomása Voltaire kert-hasonlatának aktualitását tudatosítja, mely szerint a tevékeny életforma szabadíthat meg a három legfőbb rossztól: a bűntől, az unalomtól és szükségétől.

Sipos Zsófia életének kertje s a kert minden évszaka, az elbeszélés tere és a visszaemlékezés ideje üzeni az erényt, hogy el tudjuk választani egymástól a jót és a rosszat; üzeni a tevékenység, az alkotás boldogságát; és tudatosítja bennünk, hogy csakis akkor érezzük gazdagnak magunkat, ha fölismerjük a létezés csodáját.

SIPOS ZSÓFIA
PASZTELLJEI:

TAVASZ AZ ALMÁS-
KERTBEN

A HORTOBÁGY
SZÉLÉN II.
(AZ ELŐZŐ LAPON)

A KERTBEN

(Részletek egy versciklusból)

III.

Ha már nem emlékszel,
hogyan kezdődött,
nem érdekel, hogyan lesz vége.

Azt mondod, mindegy,
milyen tintával írják föl neved az égre.

Csukott szemmel rohansz
az illatos mezőn,
átgázolsz puha virágtemetőn.
S porszemnek szegődsz
a durva szélbe.

XX.

Szeretek eltévedni a kertben,
csalánba lépni, belebotlani
zörgő csigaházba;
bottal terelni hangyabolyt,
rugdosni a tavalyi őszt...

Szeretek élni, de néha jó
belopakodni az elmúlásba.

A kert végén kiülni egy kőre,
elnézni a templom tornya felett,
felhők szélére hajtani fejem,
és kéknek álmodni a hegyet.

XXIII.

Tavasza van.
Elégettem a tavalyi
lomokat a kertben.

Kimeszeltem a házfalat;
lemostam az ablakokat,
és leporoltam a legfölső polcot is;
rendet raktam végre
az íróasztalomon.

Kiselejteztem a régi szerelmes
leveleket. Üres papírt vettem elő.
Mellé a legszebben rajzoló
tollamat igazítottam.
Itt volna az idő, hogy levelet írjak én is.

Kinézek a kertbe –
füstöl még a tavalyi lom,
s ahogy átragyogja a március-
végi hűvös fény a fáradt füstöt,
mintha árnyékokat látnám
elsuhanni az ébredező
körtefák alatt...

Visszateszem a tollat a fiókba,
hiába készültek hegyére,
cinegeszárnyú szavak.
A levélpapírból repülőt hajtogatok.

Jövőre megint kidobok
és elégetek mindent, amit
haszontalannak gondolok.

Majd jövő tavasszal írok levelet Neked.

XXI.

Azt mondod,
kíváncsi vagy a jövődre,
ezért szereted nézni
a csillagokat.

Pedig csak a múlton ámulsz,
mikor föltündöklök
a júliusi égen
a millió éve halott
csillagok fénye.

XXXIV.

Néha már hiába
keresed a csöndet,
s a színek előtt a fehérbe
menekülnél;

máskor az éjszaka nehéz
bársonyát cipelnéd,
s valami messzi és hideg
kékségbe merülnél;

*

végül mindig visszatalálsz
a hajnali ibolyához,
mert szükséged van
a suttogásra.

NOVEMBER IS

(Sipos Zsófia pasztellképeihez)

Elfeledtük, hogy álmodni
kellett volna;
zúzmarás jelmezeink szorítanak
a hajnali szélben.
Mohó volt még a vágy előbb,
most zavarban van
a nyirkos avar, míg tapodjuk
nyálkás remegésben,
s úgy állunk meg a kert előtt,
mint gebe farkas les
a gőzölgő akolba.

Emlékezni vagy álmodni:
tavaszi almáskerteket,
csüggeni fehér virágok éhén;
kacagó pipacsokkal táncra
kelni – és énekelni
a Hortobágy szélén;
emlékezni bodzára, nádra,
rózsabokrokkal bájolt
nyárfaligetre;
álmodni csipketakarót
a nyárba igyekvő hangos
kikeletre.

De most nehéz köd is szorít,
lázálom, mintha a kert
lezuhanat volna a mélybe...
Talán még vár egy pillanat,
mikor könnyű lesz az ég,
és beköltözhetünk kicsit
a téli napsütésbe.

POSTALÁDA

Vannak olyan könyvek a polcaimon – itt-ott, még nem derült ki mindegyikről –, amelyeket soha nem fogok elolvasni. Somlyó György vigasztalt azzal, nem vagyok egyedül, de ha rádöbbenek egy pillanatban, hogy tényleg nem fogom elolvasni, gondoljak arra a másik pillanatra, amikor megkívántam azt a könyvet...

Nos, vannak olyan könyveim is, amelyeket én soha nem is kívántam, hanem valaki más kívánta nekem – ezekről most nem beszélek. Inkább a postaládáról, amelybe néha könyvek is érkeznek (máskor csak egy cédula, hogy menjek el a postára kiváltani a küldeményt). Vannak olyan csomagok is néha benne, melyek nem postával érkeztek.

Sok adósságom van. Nem pénzben, hanem ígéletben. Olyanokban, melyeket másoknak tettem, s még több adósságom halmozódott föl a saját magamnak tett ígéretekből. Korábban voltak dossziéim: abban gyűjtöttem sürgős, elintézendő dolgokról listákat, emlékeztetőket, leveleket, melyeket meg kell válaszolnom.

Már nincsenek ilyen dossziéim – történt ugyanis, hogy egy alkalommal több mint két évvel korábbi „sürgős és elintézendő” címkéjű dossziéra bukkantam, de nem mertem kinyitni. Vannak helyette egyre magasodó kupacok az íróasztalom sarkán és az olvasófütel melletti kis asztalon.

Külön oszlopban vannak az olyan könyvek vagy cikkek, amelyeket egy készülő tanulmányhoz teszek félre, a másik oszlopból arra várnak, hogy legalább egy sornyi följegyzés kerüljön be róluk az olvasónaplómba. Gyakran törődöm velük: kinyitom a folyóiratot, belelapozok a könyvbe, megnézem a katalógust, eszembe jut egy ötlet, rágondolok, hogy mit kellene írnom. Már egészen ismerősök.

Magam mellé veszek egy kupacot. Talán azt remélem, hogy kisebb lesz a lelki-furdalásom. Ezért már eleve jól járok, mert erőt nyerek. A lelki-furdalás ugyanis az erőt elveszi. (Persze, ehhez két dolog megléte szükséges: a léleké és az erőé. De ha ez a kettő találkozik, és lesz belőle lélekerő, azt már úgyszemint furdalhatja semmi.)

SZABÓ ANDRÁS HARMÓNIAJA

Szabó András debreceni festőművész örömmel értesített, hogy a *Zuzanna* című képét (*balra*) beválogatták a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének 2015. évi őszi, *Harmónia* című

pályázati kiállításának anyagába. A tematikus alkotásokat decembertől jövő év február elejéig lehet megnézni a szentendrei Művészet-Malomban. No, de kaptam tőle két kevésbé harmonikus témájú festmény-reprodukciót is: a migrációról. Ilyen képével szerepelt az Őszi Tárlaton. A téma bosszant, elég sok mindent gondolok is róla, de nem írom le. Egyelőre. A kép mindenestre kifejező (lásd: *jobbra, fent*). És szomorú is: „a kerítés nem akadály”. Van valami nyomasztó sejtés a képben. Az áradat ugyanis egyszerre centrifugális és centripetális: a középponttól távolító – mely azt üzeni, hogy amit kilök magából a mélység, az szét-szóródik a világban –, de a középponthez közelítő is, azaz: beszippant valami ismeretlen és távoli erő. Engem ez az utóbbi bosszant és szomorít el jobban. Nem tudni, milyen irányba (és milyen erő felé) taszítanak az idők korszerűtlen szelei. Pedig még hidegen sem fűjnek...

SOKÁIG TITKOLTA, HOGY ÍR

Ha kitárulkozunk, akkor sebezhetővé válunk. Ezért bátorság az írás.

A DEBRECENI
BERECZKI GIZELLA –
ÉS A NYÍREGYHÁZI
IRODALMI KÁVÉHÁZ
MAGAZIN

A *Héttorony Irodalmi Magazin* oldalairól ismerősek lehetnek Bereczki Gizella kisprózái és versei. A vele készült interjúban bevallja, hogy hét évvel ezelőtt még csak csodálta az ott publikálók bátorságát és tehetségét. Aztán ő is próbálkozott (álnéven) – sikerrel. A magazin estjein és antológiákban szerepel. Ezúttal a „ma élő költők, írók, művészek információs magazinja” kereste meg Nyíregyházáról, s az

idei nyári számban nemcsak interjú készült vele, de két verse (*Csábítás, Törülköző blues*) és két tárcája is megjelent (*Az én városom, Mesebolt*). Bereczki Gizella prózáinak élményanyaga a gyermekkorig nyúlik vissza, de a személyes életből vett s a környezeti benyomásokon átszűrte elbeszélések reflexív viszonyba kerülnek az általános emberi sorsmozzanatokkal is. Megtudjuk azt is, hogy nemcsak a próza és a vers, a klasszikus és a kortárs irodalom, de a tánc is fontos része az életének. (*Az Irodalmi Kávéház Magazinban* olvassuk Vajdics Krisztina, Petrusák János, *Az én Debrecenem* című tárcáját közreadó Dancsházi B. László, M. Szlávik Tünde, Bogár Gábor, Huri Valéria, Radnó György, Földes Olga, Szűcs Zsuzsa, Vandra Attila írásait. S még két debreceni vonatkozása van a nyári számnak: interjút ad közre Zeke László íróval, a „mesemesek” – sms rövidségű mesék – kitalálójával, s összeállítást közöl Maksai János festményeiből.)

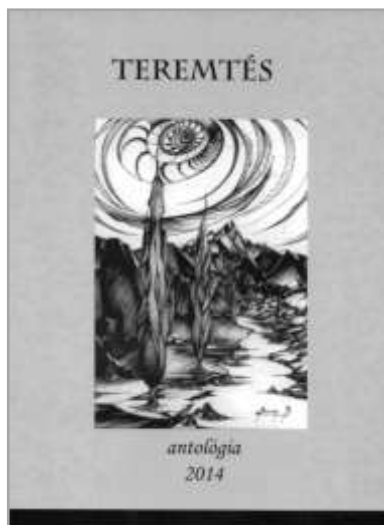
LÉVAY BOTOND POSZTUMUSZ

Hét évvel ezelőtt halt meg Lévay Botond, a debreceni költő, irodalomtörténész (1943–2008). Húsz éves sem volt, amikor az első versei megjelentek, s rendszeresen közölte glosszáit, verseit, esszéit és tanulmányait a megyei napilap, az *Alföld*, majd a *Lyukasóra* és a *Magyar Napló* folyóirat is. Nem az írásaiból élt – főiskolán tanította pedagógusjelölteknek az irodalmat. Első verseskötete 1986-ban látott napvilágot (*Kő a szájban*), a következő évben a *Szép-irodalmi Könyvkiadó* jelentette meg *Juhász Géza levelesládáját*, úgynevezett élményesszé volt 1994-ben *A hit gémeskútja* és 1999-ben *A kegyelem illata*; verseskötetei

sorát gyarapította az *Isten, a szobrász* (1997), az *Akkor is írsz* (2003), s ugyanabban az évben a *Még időt hagyott* című, istenes verseket összegyűjtő könyve. Az utolsó évek lírai hangját és helyzeteit alapvetően befolyásolta két infarktusa és súlyos szívműtétje. A Csokonai Kiadó Lévay Botond halála után jelentette meg a *Haza-hívó szavad* című posztumusz kötetet (Beke Albert rendezte sajtó alá). A Szilágyi Imre illusztrálta anyagot egyszerre jellemzi az archaikus, istenes versek beszédmódja és a költői játék, a lírában megfogalmazott irónia; a gondolati vers emelkedésével látjuk be a lent testté váló emlékezetet és a prózai jelen-ségeket.

TEREMTÉS – 2014 A VERSBARÁT KÖR ANTOLOGIÁJA

A debreceni Benedek Elek fiókkönyvtárban működik a Versbarát Kör, melynek új antológiáját Sass Bálintné szerkesztette. A kötet vers- és prózaanyagát David Beerli grafikai illusztrálják – ő egyébként olykor meglehetősen izgalmas verseket ír, a mintegy harminc szerző közt egy csokor játékos-filozófiai költeménnyel van jelen. Az alkotók közül néhányan önálló kötettel büszkélkedhetnek, antológiákban és irodalmi lapokban jelentek meg, másoktól pedig nyomtatott betűt (*à la Krúdy*) csak most olvassunk első alkalommal.

„ÖRÖKBESŰ”

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖZÖSSÉGEK, MŰHELYEK HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

A Népművelők Hajdú-Bihar Megyei Egyesülete sorozatának darabjait a megyében élő nyugdíjas közművelődési szakemberek állítják össze, a helyi társadalom erejét megalapozó közösségi művelődésre irányítva a figyelmet. A fekete-fehér képanyaggal is gazdagon illusztrált első kötet négy tanulmánya: Dr. Boros Béláné Gál Anna a Hajdúszováti Kodály Énekkart, Magyar Zoltánné Ember Mária a Főnix Gyermekek- és Ifjúsági Néptánc Együttest, Kocsi Gyula a pocsjai „daloló közösségeket” mutatja be, Barna Sándorné Gyalog Róza pedig a „Szülőföldünk Nádudvar Öröksége és Jövője” Alapítvány Nádudvar művelődésében betöltött szerepét ismerteti.

NÉPI HAGYOMÁNYOK FÜLÖPÖN – SASS JÁNOSNÉ ÉLETE ÉS EMLÉKEZETE

Édesanyánk címmel jelent meg a Jövő Boldogsága Segítő és Támogató Egyesület gondozásában Sass Jánosné helytörténeti, néprajzi munkáinak gyűjteménye. A dolgozatok 1980-tól a Déri Múzeum Baráti Köre, illetve a Hazafias Népfront fülöpi szervezete kiírására készültek, és sikerrel szerepeltek az Országos Néprajzi Múzeum által kiírt néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázaton is: *A kender termelése és feldolgozása*, valamint a *Népi gyógymódok és babonák Fülöp községben* című dolgozat első díjat nyert.

Sass Jánosné 1927-ben (Hutóczki Margitként) született egy nagyon szegény család kilencedik gyerekeként, és 2002-ben halt meg. Egyedül nevelte föl a négy gyermekét, tanult, jelentős közösségi munkát végzett, és mindemellett még arra is maradt energiája, hogy a községben élő hagyományokat leírja.

Készített dolgozatot a fülöpi karácsonyi szokásokról, a népi gyermekjátékokról; szociográfiai igényű munkát írt *Egy parasztcsalád élete és gazdasági felszerelése az I. világháború után* címmel (írt a paraszti építményekről, az uradalmi dohánytermesztésről; a kendertermesztés és -feldolgozás mellett a fonóházi szokásokról is). Maga szintén termesztett kendert, font és szőtt, szedett mintákkal készítette becsben tartott terítőit.

Munkáiért Nívódíjat kapott és a Népművészet Mestere lett.

SASS JÁNOSNÉ
GEREBENEZÉS KÖZBEN,
ILLETVE A LENTI KÉPEN,
JOBB SZÉLEN:
A FÜLÖPI FONÓBAN

Prokop Péter katolikus pap-festő művészetét (festményeit és grafikáit, írásait, a róla szóló méltatásokat, emlékezéseket) rendszeresen közli a Művészetbarátok Egyesületének folyóirata. Tavasz végi számuk címlapján olvassuk Prokop jegyzetét: *A szónak óriási az ereje.*

„Enyhítő balzsama lehetnél a reményteleneknek – üzeni. – Türelmed jó hatással lesz a békétlenekre, kik izgágán döfködik a nem szerintük gondolkodókat.” Vajon közeledünk ehhez, vagy távolodunk tőle?

ÍTÉLKEZŐK – PROKOP PÉTER GRAFIKÁJA (2002)

P. S.

TÓTH DÉNES ÁRPÁD
FÜZETEINEK UTÓIRATA

A Révai Kiadó 2011-ben indította el Tóth Dénes Árpád hét kötetre tervezett sorozatát a tánccról szóló írásokkal (*Beszédes gesztusok*) és a Palasovszky Ödön munkásságát ismertető *Az avantgárd hercege* című füzettel. 2012-ben a Csokonai Színház rendszerváltozás utáni történetéről és a debreceni újságírás félmúltjáról, 2013-ban önálló amatőr és alternatív színházi produkcóiáról, majd a zeneszerző-zenekritikus édesapáról írt. *Leltárkönyvét* 2014-ben adta ki, záró kötetként, nyáron megjelent azonban az utóirat is. Tóth Dénes asztalfiókjai ugyan kiürültek, de a helytörténész-könyvtáros szerepét vállalva, földolgozta a sorozat recepcióját is.

SZAPPANOPERÁK

A média- és műveltség-szociológia új aspektusai közt a tömegkultúra és tömegmanipuláció modern társadalmi szerepéről, forgattam egy tanulmánygyűjteményt, benne a szellemi kábítószerokról szóló írással. Ezek közé tartozik nemcsak az operett (Hauser Arnold szerint itt kezdődik a zenei giccs), de a szappanopera is – amint ez kiderül a könyvet is szerkesztő SZRETYKÓ GYÖRGY írásából. Ő egyébként a „nem vegyi eredetű kábítószer” közé sorolja a tömegkultúra számos olyan termékét, amely képes rombolóan hatni az ember tudatára és lelkivilágára. Szerencsés esetben ártalmatlan szórakozásról van szó, nincs különösebb következménye, máskor pillanatnyi, olykor egész életre kiható magatartási zavarokat (és attitűdváltozásokat) is előidézhetnek.

„Sajátos termékei a film, tv-játékok, a ponyvairodalom, a magazinok, a technozene, a sorozatok, show-műsorok, reality-show-k. Ezekről mind elmondható, hogy rendszeresen látható, hallható, olvasható termékek, amelyek nagy részét a profit-szerzése miatt hozták létre. Az emberek nagy többsége folyamatosan fogyasztja őket, és sok időt áldoznak rájuk. Ugyanazokat a témákat dolgozzák fel, mint a klasszikus kultúra, a mindennapi ember képzeletét, félelmeit, lelki világát tükrözik vissza, de mivel ezt rendszeresen fogyasztható formában kell találni, rövid epizódokban adagolják. Ezért ezeknek a termékeknek az intellektuális, művészi, esztétikai értékei igen lecsökkent formában jutnak el a közönséghez.”

A televíziós filmsorozatok sajátos válfaja a szappanopera (az elnevezés a korai amerikai rádiósorozatokra utal, amelyek elkészítését szappangyártó cégek finanszírozták – majd az '50-es években, a televízió készülékek elterjedésével, megszülettek a műfaj első tévés változatai). Ennek alapsémái közt vizsgálhatjuk a családregényeket, (*Szomszédok*), a nagypolgári életregényeket (*Dallas*), a fiatal lányt középpontba helyező szériákat (*Isaura*, *Esmeralda*). A sitcomy (*Két pasi meg egy kicsi*) mellett ne feledkezzünk meg az orvosi (*Vészhelyzet*, *Dr. House*), illetve a horror sorozatokról sem (*Vámpírnaplók*), vagy a „társadalmi közléssel hamisított krimiről” (melyek közül külön kiemelhető pl. a *Helyszínelők* modellje).

A szórakoztató krimi küldetése Császi Lajos szerint az, hogy egyszerre lássuk benne, „a társadalom normarendszerének a megszegését, és rövid időn belül a büntetésen keresztül a rend helyreállításának a folyamatát is. A filmek segítségével így minden korábbi médiaformánál jobban elérhető, hogy a konfliktus ne legyen reális. Elegendő a látott információ, mert a látvány lehetővé teszi a primer élmény átélését, a belső purifikációs rituálé beindulását. A modern tömegszórakoztatás bűnügyi történetei nyilvános erkölcsi drámáknak tekinthetők, példázatoknak, melyek a társadalom minden tagja számára lehetővé teszik általános érvényű normák megismerését és nagy érzelmi hőfokon történő elsajátítását a bemutatott konkrét, deviáns eseteken keresztül.”

A szappanoperáknak azért is vonzó a világuk, mert az ember mindennapjaiba kívánnak behatolni, és ehhez olyan szereplőket válogatnak, akikhez szinte személyes ismerősökként lehet viszonyulni. Ezek a szereplők vagy átlagemberek, vagy olyan „nagy emberek”, akikről kiderül, hogy motivációik és problémáik végeredményben ugyanazok, mint az átlagembereké. Az átlagember mindig „középre” helyezi magát a világban, azonban mindig nyitva hagyja magának az emelkedés lehetőségét. A sikerfilmek nagy része mindig az átlagember világa fölött zajlik, de ezt a világot a film üzenete szerint vagy könnyen el lehet érni, vagy pedig a benne lévő hősök egyáltalán nincsenek irigylésre méltó emberi helyzetben.

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor írja: „Az átlagember nem tarthatja magát tökéletesnek. A szappanoperák ezért hőseiket hangsúlyozottan gyarlónak, gyakran bűnökkel terheltnak mutatják be, így egyszerre érik el a kívánt feszültség-levezetést, a néző fölényérzetének levezetését, s ráadásul mintegy gyónáspótló szerepet is betöltenek: a gyakran botló, mégis elfogadott hősök bemutatásával a nézőt felmentik saját – jórészt kisebb – vétkei alól.”

A néző gyakran a sorozatokból sajátítja el a különböző szocializációs példákat, viselkedési mintákat, itt látja, hogy az emberek egy-egy helyzetben hogyan viselkednek. Azt is üzenik a szappanoperák: nem árt felkészülni arra, hogy mind inkább magunkra kell számítani, egyetlen kapcsolat sem stabil, de a tragédiák nagy valószínűséggel túlélhetők. Hiányzik belőlük a művészi értelemben szimbolikus sík, viszont a bemutatott világ felismerhető, s önmagát el tudja helyezni benne az ember. A néző életébe való behatolás eszköze, hogy gyakran családi körben játszódnak; a szűk léttéren kívül alig jelennek meg más helyszínek; az ábrázolt viszonyok és témák köre korlátozott; a bemutatott világ átlátható és egyértelmű; az időtlenség érzete az állandó jelent sugározza; alapérték a jómód, a nemi vonzóerő, a magabiztosság; a megjelenő érzelmek egyszerűek, szenvedélyesek, ösztönösek; nemcsak a szavak, de a látványok is folyton ismétlődnek.

Ezeknek a filmeknek a „legfőbb törekvése az, hogy komolyabb szellemi erőfejlesztés igénye nélkül mégis azt a látszatot keltsék a nézőben, hogy ő most az *intellektuális tevékenység* egyik legkifinomultabb formáját végzi: „lélekelemez”. Hiszen e sorozatok egész hétre adnak beszédtemát: az egyes szereplők cselekedeteinek mérlegelését. Ez a mérlegelés egyszersmind a *morális aktivitás* látszatát is megteremti, hiszen erkölcsileg minősítjük a szereplők tetteit, anélkül hogy döntésünknek bármiféle következménye lenne – mint a valódi erkölcsi mérlegelésben –, hiszen mindez végül is egy tőlünk hangsúlyozottan távoli világban játszódik” – írja a Kapitány-szerzőpáros (én meg azt jegyzem meg, hogy ha a sorozatokat nem is, a hatásukat azonban érdemes komolyan venni).

NÉZŐ ● PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BLONDEX KFT. – Debrecen

Ceze Út- és Mélyépítő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. – Debrecen

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS KULTURÁLIS ALAPJA

KAPITÁLIS KFT. – Debrecen

MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen

SER–MÜLLER KFT. – Serfőző Attila – Debrecen, Hajdúböszörmény

Dr. Szelekovszky Sándor és családja – Mályinka

TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

BAKONSZEG

Fenyvesvölgyiné
Tóth Mária Zsuzsanna

BÁRÁND

Dr. Palástiné
Deli Elvira

BUDAPEST

Dr. Bolvári-Takács Gábor, dr. Feledy Balázs, Honvéd Együttes Nkft., dr. Koncz Gábor, Magyar Táncművészeti Főiskola, Palásthy Lajos (Kisgrafika Barátok Köre), Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, TIT Stúdió Egyesület, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Berezki Gizella, Bodó István (Blondex Kft.), Bothné Dóra és Both Tibor, Czentye János és családja, prof. Csohány János, Debreceni Művelődési Központ, Erdélyi Márta, Hegyi Rezsóné, Holló Lászlóné Maksa Olga, dr. Juha Enikő, Juha Richárd, Kármán József, Kiss József és felesége, Koncz Tibor (Cívus Art Képerkeztetés), Koós Károly Művészeti Szakközépiskola (Vargáné Szabadka Tünde), Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, dr. Kurucz Márta, dr. Lenkey Béla (KLTE Baráti Köre), Madarász Kathy Margit, Magyarné Ember Mária, Májer István, Maksai János és családja, Máté László, dr. Nagy Attila és felesége (UroPath Bt.), Nagy Krisztina, dr. Ötvös László és családja, dr. Papp Gyula, dr. Péter-Szarka Dávid, Piskóty Teréz, dr. Rab Ferenc, dr. Ráthonyi György Pálné dr. Takács Erzsébet Ildikó, Rózsa János és R. Ponz Mária, Serfőző Attila (Ser-Müller Kft.), Szabó András, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás (TTPlay Kft.), Turcsányi Béla, prof. em. Ujváry Zoltán, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

DERECSKE Koncz Sándor és családja	MÁLYINKA Dr. Szelekovszky Sándor és családja
EGER Dr. Kődöböcz Gábor	MÁTÉSZALKA Szatmári Múzeum (dr. Cservenyák László)
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata (Kiss Attila polgármester), Hajdúsági Múzeum, Molnár Pál, Pál Nagy Balázsné, Sántha Antal (Formula Holding Kft.), Szabadhajdú Közművelődési Média és Rendezvényszervező Nkft. Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria), Tarczy Péter	MIKEPÉRC Wass Albert Közösségi Ház és Könyvtár – Integrált Közösségi Szolgáltató Tér
ÉGERSZÖG Tóth György	MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István, Hegybeszédések Baráti Társasága
ÉRD Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna	MONOR Koday László
GÖMÖRSZŐLŐS É. Kovács László	NAGYRÁBÉ Balogh Gyula
GYULA Póka György	NAGYHEGYES Községi könyvtár
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	NYÍREGYHÁZA Csordásné Szikora Erzsébet
KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor	PANNONHALMA Gaál András és felesége
KOMÁROM Orbán Irén és családja	PÁRIZS Józsa Judit
KONYÁR Szőnyi Sándor és felesége	SCHOPFHEIM Szende Mária Nagy
	SZARVAS Baginé Tóth Erika
	SZEKSZÁRD Ilyés Gyula Megyei Könyvtár, Szabóné Papp Ibolya

TARTALOM

<i>Ha egyszer még</i> (vers)	465
MÚZEUMI KURÍR	
Szent helyek, sakk és villamos	466
Székelyudvarhelyen a <i>Simplicissimus</i>	472
Varga József grafikáiról	473
Albummal és kiállítással jubilált a GADE	476
Serfőző Attila <i>Ex libris</i> verseskötet- és festménybemutatója	478
VENDÉGSÉG	
Serfőző Attila, Ifj. Kovács Géza, Madár János, Solymosi Gábor, Páva Szilárd, Sólyom Sándor, Tar Károly versei; Rácz Gábor és Pálfy Julianna tárcái; Solymosi Gábor, Imreh Sándor és Vincze László grafikái; Németh Júlia köszönti a 15 éves kolozsvári Apáczai Galériát	482
KÉPES MŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS HÍREK	
Vaja Art nyolcadszor; Textúra 2015; Németh László – ma; Eltűnő dobozok; Fodor József emléktárlata; Találkozás a Sesztinában; A felújított mádэфalvi emlékmű; Hajdú-bihari Őszi Tárlat; Buhály 70; Kerekes Elek Győző Krúdy-meséi; Hajdúböszörményi kiállítások; Mese és szakralitás; Hortobágyi képek; Újratervezés Debrecenben; Ifjú kézművesek; AnnusIstván, Konrad Adenauer, Elischer Gyula és Kiss Tamás szobrainak avatása	508
MARGÓ	
Folyóiratokról (<i>Kelet Népe, Zempléni Múzsza, Táncstudományi Közlemények, Táncművészet, Kisgrafika, Agria, Magyar Napló</i>); Tóth-Máthé Miklós, Bakó Endre, Bolvári-Takács Gábor könyveiről	540
Megkísérelni az angyalrepülést – Csontos János <i>Angyaldekameronja</i>	555
Italo Calvino és a nyitott mű – <i>Ha egy téli éjszakán egy utazó</i>	565
150 éves a debreceni Csokonai Színház	576
MESEHŐSÖK TALÁLKOZÁSA	
Vitéz Kata Borbála és Vitéz Anna Veronika meséi	584
KIÁLLÍTÁSOK LAPZÁRTA ELŐTT	
Maksai János, Kádár Nagy Lajos, Czentyéné Zolnai Irén, Palotai Erzsébet és Subicz István, Sipos Zsófia tárlatai	592
<i>Versek a kertből</i>	610
POSTALÁDA	614
A <i>Néző • Pont</i> támogatói és előfizetői	622